

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

AISTĖ PIKŠRYTĖ
II kurso studentė

EKOLOGINIŲ GRĖSMIŲ ĮTAKA REGIONINEI INTEGRACIJAI

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: doc. dr. T.Janeliūnas

Vilnius, 2008

MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIS

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(parašas)

.....

(v., pavardė)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretorės parašas)

Magistro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (*Ekologinių grėsmių įtaka regioninei integracijai*) yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Aistė Pikšrytė

(parašas)

Pikšrytė A. Ekologinių grėsmių įtaka regioninei integracijai: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas T.Janeliūnas – V., 2008. – 86 p.

Reikšminiai žodžiai: ekologinės grėsmės, vandens išteklių trūkumas, ekologiniai konfliktai, regioninė integracija ekologinių grėsmių pagrindu, regioninis bendradarbiavimas ekologinių grėsmių pagrindu, regioniniai saugumo kompleksai.

Šiame darbe nagrinėjama ekologinių grėsmių, susijusių su vandens išteklių trūkumu, įtaka regioniniam bendradarbiavimui bei integracijai. Darbe siekiama išskirti būtinas ekologinio bendradarbiavimo sąlygas bei šį bendradarbiavimą ribojančius veiksnius. Tiriamosiose darbo dalyse analizuojami Nilo ir Mekongo baseinų regionų atvejai, į regioninį bendradarbiavimą ekologinio saugumo užtikrinimo srityje žvelgiant kaip į tęstinį procesą, sudarantį prielaidas regioninei integracijai.

Darbe pateikiamas „konflikto“, „bendradarbiavimo“ ir „integracijos“ sąvokų taikymas vandens išteklių trūkumo problemų kontekste; pasirinktų regionų atvejai vertinami pasitelkiant regioninių saugumo kompleksų teorijos elementus; taip pat vertinamos šių regionų integracijos perspektyvos.

Turinys

Įvadas	7
1. Ekologiniai iššūkiai: grėsmių ir bendradarbiavimo galimybių šaltinis. Teoriniai argumentai	10
1.1. Ekologinių grėsmių samprata ir aktualumas: praktiniai ir teoriniai ekologinio saugumo aspektai.....	10
1.2. Vandens išteklių trūkumo problemos – galimos tarpvalstybinių konfliktų ir regioninio bendradarbiavimo priežastys.....	17
1.3. Regioninių saugumo kompleksų teorija.....	25
1.4. Regioninis bendradarbiavimas ekologinių grėsmių pagrindu: skatinantys ir ribojantys veiksniai	30
2. Regioninis bendradarbiavimas ir integracija ekologinių grėsmių pagrindu: Nilo baseino regionas	33
2.1. Vandens išteklių trūkumas kaip grėsmė nacionaliniam ir regioniniam saugumui: konfliktai Nilo baseino regione.....	36
2.2. Nilo Baseino Inicatyva – regiono integracijos link.....	41
2.2.1. Regioninio bendradarbiavimo prielaidos	42
2.2.2. Išorės jėgų įtaka regioniniam bendradarbiavimui	45
2.2.3. Nilo Baseino Inicatyva - regiono ekonominės plėtros lūkesčiai	48
2.2.4. Regioninio bendradarbiavimo iššūkiai: skirtingi žemupio ir aukštupio valstybių interesai	50
2.2.5. Nilo baseino regionas kaip regioninis saugumo kompleksas: regioninės integracijos perspektyvos.....	51
3. Regioninis bendradarbiavimas ir integracija ekologinių grėsmių pagrindu: Mekongo baseino regionas	54
3.1. Vandens išteklių trūkumas ir konfliktai Mekongo baseino regione.....	55
3.2. Mekongo Sutartis ir Komisija: potencialus pagrindas gilesniam subregioniniam bendradarbiavimui.....	59
3.2.1. Išorės jėgų įtaka institucionalizuotam Mekongo baseino bendradarbiavimui	61
3.2.2. Ekonominės regiono plėtros perspektyvos: darnaus vystymosi mechanizmas.....	62
3.2.3. Regioninį bendradarbiavimą ribojantys faktoriai: skirtingi aukštupio ir žemupio valstybių interesai.....	64
3.2.4. Mekongo regioninis saugumo kompleksas: regioninės integracijos perspektyvos.....	66
4. Atvejų analizės rezultatų įvertinimas	70
Išvados.....	73

1 priedas	76
2 priedas	77
3 priedas	78
4 priedas	79
Šaltinių ir literatūros sąrašas	80
Summary	84

Ivadas

Vis daugiau dėmesio pastaruoju metu susilaukia ekologinio saugumo klausimai, kurių sprendimas dažnai veda į globalaus masto ekologinių grėsmių prevencijos instrumentų kūrimą. Visgi, globalūs ekologinio saugumo užtikrinimo aspektai gali būti neefektyvūs siekiant eliminuoti ekologines grėsmes, kylančias atskiriems regionams. Šioje vietoje galima išvelgti esminę magistro darbo problemą, kuomet santykinai nedidelė valstybių tarpusavio priklausomybė ir nenoras riboti savo suverenitetą dėl bendrų tikslų lemia globalių aplinkosauginių režimų neefektyvumą.

Magistro darbe bus remiamasi prielaida, jog regioninis bendradarbiavimas, sąlygojamas valstybių tarpusavio priklausomybės, leidžia efektyviau spręsti kylančias problemas. Konkretūs regionai, kuriuos sieja iniciatyvos įveikti specifines ekologines grėsmes, gali būti ypatingai suinteresuoti bendradarbiauti ir kurti ekologinio saugumo kompleksus. Todėl bendradarbiavimas ekologinėje srityje gali skatinti tolesnę regiono integraciją.

Tyrimo objektu magistro darbe bus laikomas dėl ekologinių grėsmių vykstantis regioninis bendradarbiavimas bei institucionalizuotos jo formos, kurios gali būti suvokiamos kaip tarpusavio priklausomybės ir glaudesnių ryšių formavimas(is) tarp valstybių, geografiškai priklausančių tam tikram regionui. Magistro darbe nebus siekiama įrodyti, jog bendrų ekologinių grėsmių egzistavimas yra *esminis* regioninio bendradarbiavimo motyvas. Reikia pripažinti, jog kolektyvinės pastangos įveikti ekologines grėsmes yra vienas iš daugelio veiksnių, skatinančių glaudesnes tarpvalstybines sąveikas. Visgi pastangos kovoti su bendromis ekologinėmis grėsmėmis gali skatinti šių sąveikų intensyvumą ir sudaryti sąlygas regioninei integracijai, kuri gali būti suvokiama kaip tam tikras idealus modelis, kuomet bendradarbiavimo procesai pasiekia aukščiausią lygmenį. Todėl magistro darbe į bendradarbiavimą bus žvelgiama kaip į *tęstinį* procesą, eventualiai vedantį į regioninę integraciją. Kita vertus, taip pat bus siekiama atsiriboti nuo prielaidos, jog bendros ekologinės grėsmės *pačios savaime* gali skatinti bendradarbiavimo ar integracijos procesus. Todėl magistro darbe bus keliamas pagrindinis klausimas, kada ir kokiomis sąlygomis ekologinės grėsmės skatina regioninį bendradarbiavimą? Reikia pažymėti, jog magistro darbe taip pat bus keliamas šalutinis klausimas, kokie faktoriai riboja regioninio bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu procesus?

Ekologinio saugumo problematikai skirtą analitinę literatūrą galima skirstyti į dvi grupes. Pirmoji grupė koncentruojasi į saugumo studijų rekonceptualizacijos klausimus bei ekologinių grėsmių įtraukimą į šią akademinę kryptį. Antroji literatūros šaltinių grupė analizuoja konkrečius atvejus, daugiausiai dėmesio skiriant ekologiniams konfliktams, bendradarbiavimui ir integracijai. Dauguma integracijos dėl ekologinių grėsmių klausimus nagrinėjančių autorių pažymi, jog tarpvalstybinis bendradarbiavimas gali būti efektyvus net ir tuo atveju, kai regiono valstybių santykiai yra konfliktiški. Šiuo atveju siekiai įveikti specifines ekologines grėsmes skatina valstybes

nuo konfliktiškų santykių pereiti prie bendradarbiavimo procesų ir netgi gali vesti į regiono valstybių integraciją. Visgi tiesioginio ryšio tarp ekologinių grėsmių ir regioninio bendradarbiavimo nėra užfiksuota, o tai leidžia teigti, jog ekologinės grėsmės gali skatinti regioninį bendradarbiavimą tik egzistuojant tam tikroms būtinoms sąlygoms, kurių identifikavimas ir analizė yra pagrindinis magistro darbo tikslas.

Tiriamosiose magistro darbo dalyse bus siekiama patikrinti prielaidą, kad ekologinės grėsmės skatina regioninį bendradarbiavimą, egzistuojant trims būtinoms sąlygoms:

- ekologinės grėsmės tarp regiono valstybių yra suvokiamos kaip *gyvybinės*;
- bendradarbiavimas ekologinėje srityje sukuria potencialą regiono ekonominei plėtrai;
- regionas patiria išorės jėgų įtaką, suteikiančią stimulą bendradarbiavimui ekologinėje srityje.

Atsakymui į šalutinį klausimą magistro darbe bus keliami prielaida, jog valstybių nacionaliniai interesai ir vienašališka politika yra esminis veiksnys, ribojantis ekologinio bendradarbiavimo procesus.

Siekiant atsakyti į išsikeltus klausimus bei įgyvendinti užsibrėžtą tikslą, magistro darbe bus formuluojama keletas pagrindinių uždavinių:

- aptarti ekologinių grėsmių sampratą bei aktualumą, tarptautinės aplinkosaugos politikos raidą, aplinkosauginių režimų efektyvumo problemas bei esminius ekologinio saugumo koncepcijos aspektus;
- apžvelgti tarpvalstybinių konfliktų ir regioninio bendradarbiavimo bei integracijos priežastis tarptautiniuose upių baseinuose;
- pristatyti magistro darbui reikšmingus regioninių saugumo kompleksų teorijos aspektus;
- išskirti atvejų (tarptautinių upių baseinų regionų) atrankos kriterijus;
- apžvelgti analizei pasirinktų regionų istorinį kontekstą, identifikuojant konfliktines situacijas tarp regiono valstybių bei vertinant regioninės integracijos potencialą;
- aptarti bei įvertinti ekologines grėsmes, susijusias su vandens išteklių trūkumu pasirinktuose regionuose;
- išanalizuoti bendradarbiavimo dėl vandens išteklių trūkumo formas pasirinktuose regionuose, dėmesį skiriant bendradarbiavimo procesų raidai, išorės jėgų įtakai, institucijoms, ekologinio bendradarbiavimo procesų „persidengimo“ su kitomis sritimis tendencijų aptarimui, tarpvalstybinio bendradarbiavimo iššūkiams, regioninių saugumo kompleksų formavimo(si) ir regioninės integracijos perspektyvų įvertinimui.

Siekiant iširti būtinas sąlygas, kurioms esant ekologinės grėsmės gali skatinti regioninį bendradarbiavimą, magistro darbe bus naudojamos dvi atveju studijos. Tiriamosiose darbo dalyse bus analizuojamos vandens išteklių trūkumo problemos Nilo ir Mekongo baseinų regionuose, vykstant poslinkiams nuo ekologinių konfliktų link bendradarbiavimo procesų. Tyrimo eigoje taip

pat bus naudojamas analitinis-aprašomasis metodas, t.y. bus analizuojami kokybiniai duomenys (daugiausia antriniai šaltiniai), susiję su pasirinktų regionų bendradarbiavimu ir integracija ekologinio saugumo užtikrinimo srityje.

Magistro darbe bus remiamasi Kopenhagos saugumo studijų mokyklos atstovų (B.Buzano, O.Waeverio, J.de Wilde'o) darbais, taip pat T.Homer-Dixono, A.Dinaro, P.H.Gleicko, A.T.Wolfo, K.S.Rogers ir kitų autorių, analizuojančių vandens išteklių trūkumo, tarpvalstybinių konfliktų ir integracijos problemas, publikacijomis.

Pasirinktų atvejų analizė bus atliekama naudojant regioninių (ekologinio) saugumo kompleksų teorinę prieigą, kuri leidžia apjungti saugumo, regioninės integracijos bei ekologinius aspektus. Teoriniame lygmenyje šis tyrimo pagrindas yra susijęs su tradicinės saugumo sampratos revizija ir gali būti traktuojamas kaip konstruktas, apimantis nekarinio pobūdžio (ekologines) grėsmes, o taip pat ir regionus kaip vieną iš saugumo studijų objektų. Siekiant atsakyti į pagrindinį ir šalutinį klausimus bei įgyvendinti pagrindinį tikslą, į saugumizavimo¹ procesus magistro darbe bus žvelgiama iš ekologinių grėsmių, susijusių vandens išteklių trūkumu, perspektyvos.

Magistro darbas „Ekologinių grėsmių įtaka regioninei integracijai“ gali būti reikšmingas pagrindžiant, tikrinant ir detalizuojant regioninių saugumo kompleksų teoriją bei pritaikant ją regioninio bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu tyrimams. Darbe taip pat pateikiamos naujos išvalgos, tikslinančios ir papildančios ekologinio bendradarbiavimo akademinis tyrinėjimus. Turint galvoje tai, kad daugumoje literatūros iš esmės nėra gilinamasi į ekologinio bendradarbiavimo priežastis ir apsiribojama bendradarbiavimo eigos bei institucijų aprašymais, šis magistro darbas galėtų padėti rasti atsakymą į klausimą, kokių faktorių visuma yra reikalinga tam, kad bendradarbiavimo procesai galėtų reikštis netgi konfliktiškoje atmosferoje. Kita vertus, ekologinio bendradarbiavimo procesus analizuojančioje akademinėje literatūroje pasigendama tyrimų, apimančių prognostinį elementą, susijusį su regioninės integracijos potencialo vertinimu. Todėl magistro darbe bus siekiama įvertinti regioninės integracijos perspektyvas pasirinktuose atvejuose.

Magistro darbas sudarytas iš keturių dalių. Pirmojoje dalyje apžvelgiami teoriniai ir praktiniai ekologinio saugumo aspektai, magistro darbui reikšmingos sąvokos, teorinis tyrimo pagrindas bei jo taikymas konfliktams ir bendradarbiavimui tarptautiniuose upių baseinuose, taip pat iškeliamos esminės magistro darbo prielaidos. Siekiant patikrinti išsikeltas prielaidas antrojoje ir trečiojoje dalyse analizuojami pasirinkti atvejai. Ketvirtojoje magistro darbo dalyje koncentruotai pateikiami bei vertinami atvejų analizės rezultatai.

---

¹ Sugrėsminimo

1. Ekologiniai iššūkiai: grėsmių ir bendradarbiavimo galimybių šaltinis. Teoriniai argumentai

Šioje dalyje bus siekiama aptarti magistro darbo problemos aktualumą, ištirtumo laipsnį bei tolimesniam magistro darbo išplėtojimui reikšmingas teorines prieigas ir sąvokas, kuriomis bus remiamasi atliekant tyrimą.

Pirmajame šios magistro darbo dalies skyriuje bus trumpai pristatomas šiuolaikinių ekologinių grėsmių mastas ir pobūdis, koncentruotai apžvelgiama tarptautinės aplinkosaugos politikos evoliucija, tarpvalstybinio bendradarbiavimo ekologinių grėsmių prevencijos srityje efektyvumo problemos bei esminiai ekologinio saugumo aspektai. Toliau bus analizuojama pasaulinė gamtinių išteklių pasiskirstymo dinamika, didžiausią dėmesį skiriant tarpvalstybinėms vandens trūkumo problemoms bei magistro darbui reikšmingų „konflikto“, „bendradarbiavimo“ ir „integracijos“ sąvokų aptarimui. Trečiajame skyriuje bus siekiama integruoti ir apjungti aplinkosaugos, saugumo bei regionalizmo problematiką, pristatant esminius regioninių saugumo kompleksų teorijos aspektus, kurie magistro darbe bus naudojami kaip analitinis įrankis ekologinių grėsmių pagrindu vykstančio bendradarbiavimo sąlygų tyrimui bei integracijos perspektyvų įvertinimui tarptautinių upių baseinų regionuose. Paskutiniame šios dalies skyriuje bus iškeliamos esminės magistro darbo prielaidos.

1.1. Ekologinių grėsmių samprata ir aktualumas: praktiniai ir teoriniai ekologinio saugumo aspektai

Nepaisant daugybės teigiamų globalizacijos padarinių, šiandieniniame pasaulyje taip pat sparčiai auga ir ekologinių problemų skaičius. Tebesitęsiant globalizacijos procesams, lokalioms ekologinėms problemoms ilgainiui transformuojasi į tarptautinį susirūpinimą keliančias grėsmes, turinčias tiesioginių ar netiesioginių neigiamų padarinių kiekvienam pasaulio kampeliui. Šiuo metu ekologinės problemos yra vertinamos kaip vienos svarbiausių netradicinių naujo tipo grėsmių, kadangi dauguma šių problemų, anksčiau pasireiškusių nacionaliniu lygiu, XX-ojo a. antroje pusėje įgavo regioninį ar globalų mastą ir daugeliu atvejų pradėjo kelti pavojų visos planetos tolimesniam egzistavimui. Teigiama, jog ateityje netradicinės grėsmės didžiąja dalimi pakeis XX-ojo a. laikotarpiu prioritetinėmis buvusias karinio pobūdžio grėsmes. Šiuos prioritetinių problemų lauko transformacijos procesus galima stebėti jau šiuo metu. Ekologinių problemų sprendimas pamažu įgauna aukščiausią valstybių politikos prioritetą - anksčiau priklausę vadinamajai žemosios politikos (angl. *low politics*) sferai, ekologinės grėsmės vis dažniau perkeliama į valstybių svarbiausių klausimų, visų pirma susijusių su saugumu, lauką ir tampa aukštosios politikos (angl. *high politics*) objektais².

---

² William Elliott Butler, *Control Over Compliance with International Law*. London: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, 25.

Ekologinių grėsmių mastas dabartiniu laikotarpiu auga greičiau, nei pasaulio žmonių skaičius ir pasaulinė ekonomika³. Vertinant ekologinių grėsmių pobūdį šiuo metu verta paminėti, jog dar prieš pusę amžiaus jų sąrašas būtų buvęs gerokai trumpesnis. Populiacijų augimo tempai, jų sąlygojamas gamtinių išteklių vartojimo didėjimas, ribotos priėjimo prie šių išteklių galimybės bei dėl industrinės veiklos pasireiškianti tarša kelia grėsmę ne tik ekosistemoms, bet ir didina tarpvalstybinių konfliktų tikimybę. Šiuo metu dauguma ekologinių grėsmių pasižymi transnacionaliniu (angl. *transboundary*) pobūdžiu ir poveikiu, kuomet destruktivi aplinkos atžvilgiu veikla, vykdoma vienoje valstybėje ar regione, gali turėti neigiamų pasekmių kitoms valstybėms ar regionams. Dėl šios priežasties pastangos kovoti su transnacionalinėmis ekologinėmis grėsmėmis jau nebegali apsiriboti nacionaliniu lygiu.

B.Buzanas, O.Waeveris ir J. de Wilde'as ekologines grėsmes siūlo skirstyti į šešis svarbiausius sektorius:

- tiesioginės ekologinės grėsmės aplinkai (arba grėsmės ekosistemoms), apimančios klimato kaitą, ozono sluoksnio plonėjimą, įvairias taršos formas, biologinės įvairovės nykimą ir t.t.;
- energijos problemos, susijusios su energijos gamybai reikalingų išteklių mažėjimu ir energetikos keliamais pavojais aplinkai;
- pasaulio populiacijos problemos, susijusios su sparčiu planetos gyventojų skaičiaus augimu, žmonių sveikatos problemomis, didėjančia migracija, urbanizacijos neigiamu poveikiu aplinkai ir pan.;
- maisto ir vandens trūkumas, badas ir iš to kylančios socialinės problemos;
- ekonominės problemos, apimančios sisteminės nelygybės bei atotrūkio tarp Šiaurės ir Pietų klausimus;
- grėsmės, susijusios su tarpvalstybiniais ir pilietiniais konfliktais dėl gamtinių išteklių⁴.

Didžiausią įtaką tarptautinės bendruomenės susidomėjimui ekologinėmis grėsmėmis turėjo jų globalus mastas, globalizacijos procesai, išryškinę tarpusavio priklausomybės fenomeną, bei mokslininkų, nevyriausybinių organizacijų ir kitų veikėjų dėmesys tokiems reiškiniams, kaip klimato pokyčiai, gamtinių išteklių mažėjimas, ir t.t. Nors kai kurias ekologines grėsmes sunku apibrėžti kiekybiškai, jos gali būti įvertintos pasitelkiant kokybinę išraišką.

Vertinant tiesiogines grėsmes aplinkai, verta paminėti, kad visos jos gali būti suvokiamos kaip spartaus ekonominio augimo ir industrinės veiklos išdava. Daugiausia susirūpinimo pasauliui kelianti grėsmė šiuo metu yra globalusis klimato atšilimas. Vis dažniau šiuo metu pasireiškia įvairios klimato anomalijos, išbalansuojančios ekosistemas. Ilgainiui, nesiimant konkrečių prevencijos priemonių, šie reiškiniai gali privesti prie rimtų ekologinių katastrofų.

³ J.Floor Anthoni, „Seafriends: Summary of threats to the environment.“ 2001: <http://www.seafriends.org.nz/issues/threats.htm> [Žiūrėta 2008 02 20].

⁴ Barry Buzan, Ole Waever ir Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998, 74-75.

Verta paminėti ir keletą netiesioginių ekologinių grėsmių aspektų, tokių kaip industrijos ir transporto neigiamas poveikis žmonių sveikatai, augantis maisto ir geriamo vandens poreikis mažai išsivysčiusiose pasaulio šalyse ir t.t.⁵ Šioje vietoje svarbu paminėti pasaulio vystymosi skirtumą problemą, dažniausiai suvokiamą Šiaurės – Pietų kontekste. Globalizacijos laikotarpiu skirtumai tarp išsivysčiusių ir besivystančių valstybių sąlygoja augantį vartojimą Šiaurėje bei skurdą Pietuose, o ši situacija į ekologinių problemų sprendimo lauką verčia įtraukti socialinio teisingumo bei lygybės klausimus.

Ieškant efektyviausių *kolektyvinių* minėtų problemų sprendimų, ekologinės grėsmės iš vidaus politikos vis dažniau perkeliama į sisteminių lygmenį. Nepaprastai svarbų vaidmenį tarptautinės aplinkosaugos politikos įgyvendinime (visų pirma – globaliu mastu) atlieka Jungtinių Tautų Organizacija (toliau – JT). „[...] [Nuo XX-ojo a. aštuntojo dešimtmečio – A.P.] ši organizacija vykdo globalių aplinkosaugos problemų identifikavimo ir joms spręsti skirtų tarptautinių [...] programų koordinavimo funkcijas“⁶. JT įsitraukimas į ekologinių problemų sprendimo procesą gali būti suvokiamas kaip klasikinis tarptautinės politikos darbotvarkės formavimo pavyzdys⁷.

Tarptautinės bendruomenės susidomėjimą aplinkosauga bei ekologinių problemų įtraukimą į tarptautinės politikos darbotvarkę aštuntajame XX-ojo a. dešimtmetyje paskatino mokslininkų tarpe užsimezgosios diskusijos apie vis didesnę neigiamą ūkinės ir technologinės veiklos įtaką mūsų planetai⁸. Pirmoji globalaus masto konferencija aplinkosaugos klausimais, davusi pradžia JT Aplinkos Programai (angl. *United Nations Environment Programme*), buvo surengta 1972 m. Stokholme. Šios konferencijos metu buvo nustatyti ir užfiksuoti esminiai aplinkosaugos principai, kuriais besivadovaudamos valstybės iki šiol stengiasi valdyti destruktvyvios žmogaus veiklos padarinius bei užkirsti kelią aplinkos būklės blogėjimui, todėl 1972 m. Stokholmo konferencija gali būti pagrįstai laikoma atspirties tašku tarptautinės aplinkosaugos politikos vykdymui⁹.

Vėlesniu laikotarpiu dėmesys ekologinių problemų sprendimui sparčiai augo, buvo kuriama vis daugiau aplinkosaugą reglamentuojančių bei vykdančių instrumentų, tokių, kaip tarptautinės sutartys, tarptautinės aplinkosaugos institucijos bei konferencijos, naujos programos, koncepcijos ir pan. Praėjus dvidešimčiai metų po Stokholmo konferencijos dėl žmogaus aplinkos (angl. *United Nations Stockholm Conference on the Human Environment*), tarptautinės aplinkosaugos politikos vystymasis įgavo tam tikrą pagreitį – po 1992 m., konferencijos, įvykusios Rio de Žaneire (angl. *United Nations Rio Conference on Environment and Development*), buvo priimti net penki planetos

---

⁵ Anthoni, [Žiūrėta 2008 02 20].

⁶ Vladislavas Domarkas, „Šiuolaikinių aplinkosaugos programų viešosios vadybos ypatybės.“ *Viešoji politika ir administravimas*. 3, 2002, 47-56, cituota iš Aistė Pikšrytė, „Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje.“ Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006, 24.

⁷ Sven-Bernhard Gareis ir Johannes Varwick, *The United Nations: An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, 203, cituota iš Aistė Pikšrytė, „Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje.“ Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006, 24.

⁸ Aistė Pikšrytė, „Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje.“ Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006, 7.

⁹ Ten pat, 35.

aplinkos išsaugojimui iki šiol ypatingai svarbūs dokumentai: Aplinkos ir vystymosi deklaracija (angl. *Declaration on Environment and Development*), Biologinės įvairovės apsaugos konvencija (angl. *Convention on Biological Diversity*), Darbotvarkė 21 (angl. *Agenda 21*), Bendroji klimato kaitos konvencija (angl. *Framework Convention on Climate Change*) bei Miškų apsaugos principai (angl. *Forest Principles*).

Rio konferencija reikšminga tolesnei tarptautinės aplinkosaugos politikos raidai dėl keleto priežasčių. Visų pirma, šio tarptautinio susitikimo metu buvo oficialiai patvirtinta darnaus vystymosi (angl. *sustainable development*) koncepcija, kurios esminis tikslas – pasiekti „aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, priemonių ir veiksmų [...] [harmoniją, kuri leistų pasiekti – A.P] [...] visuotinę gerovę dabartinei ir būsimoms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų“¹⁰. Ši koncepcija buvo išdėstyta dokumente, kuris gali būti laikomas savotiška darnaus vystymosi strategija XXI-ajam a. – Darbotvarkėje 21, kurioje taip pat buvo pabrėžiama veikimo visais lygiais – nuo lokalaus iki globalaus – svarba planetos aplinkos išsaugojimui¹¹.

Kitas, ne mažiau svarbus dokumentas, priimtas 1992 m. Rio konferencijos metu, yra Bendroji klimato kaitos konvencija, kuria siekiama sumažinti neigiamas globalaus klimato atšilimo pasekmes bei vykdyti klimato kaitos prevenciją, reguliuojant aplinkai kenksmingų šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų kiekį. Kaip jau minėta anksčiau, globalusis klimato atšilimas iki šiol išlieka svarbiausia ir daugiausia susirūpinimo pasauliniu mastu kelianti ekologinė grėsmė, todėl 1992 m. Bendrosios klimato kaitos konvencijos nuostatos buvo sustiprintos priimant Kyoto protokolą, kuris, priešingai, nei Konvencija, yra teisiškai įpareigojantis (angl. *legally binding*) dokumentas, tiksliai nustatantis konkrečių valstybių įsipareigojimus¹². Protokolas įsigaliojo 2005 m., po to, kai jį ratifikavo būtinas valstybių skaičius, numatytas dokumente.

Reikia pažymėti, jog, kalbant apie ekologinių grėsmių prevencijos instrumentų efektyvumą, Kyoto protokolas dėl savo įpareigojančio pobūdžio gali būti traktuojamas greičiau kaip išimtis, nei kaip taisyklė. Dažnai pripažįstama, jog siekiai tarptautinėmis pastangomis (globaliu lygmeniu) įveikti daugumą naujo tipo grėsmių, valstybėms savanoriškai sutinkant riboti savo destruktivius aplinkos atžvilgiu veiksmus, yra jų suvereniteto mažėjimo išdava. Visgi daugumos globalių režimų pavyzdžiai demonstruoja, jog nacionalinių valstybių interesai vis dar išlieka esminiu faktoriumi, ribojančiu šių režimų efektyvumą. Kolorado universiteto profesorius T.J.Cioppa savo pranešime 1999 m. Tarptautinių studijų asociacijos (angl. *International Studies Association*) konferencijoje teigė, jog tarptautinių aplinkosauginių susitarimų institucinė struktūra nesudaro sąlygų rūpintis ekologinių grėsmių prevencija, kadangi realiai ji atspindi nacionalinių valstybių interesus, neretai

---

¹⁰ Mykolo Romerio Universiteto internetinis puslapis, konferencija „Darnaus vystymosi aktualijos Lietuvoje“: <http://www.mruni.lt/lt/naujienos/detail.php?el=13822&section=144> [Žiūrėta 2008 02 20].

¹¹ Aistė Pikšrytė, 41.

¹² Ten pat, 44.

priešingus šių susitarimų tikslams¹³. Jis taip pat pažymėjo, jog nacionalinių valstybių sistema yra nesuderinama su aplinkosauga, kadangi nacionalinės valstybės savo interesus iškelia aukščiau aplinkosaugos tikslų¹⁴.

Neretai globaliuose režimuose dalyvaujančių valstybių interesai yra labai skirtingi – vadovaudamosi šiais interesais, sąlygojamais jų galios ir grėsmių suvokimo skirtumų, valstybės nėra linkusios priimti ir sąžiningai vykdyti numatytus įsipareigojimus, todėl kovos su ekologinėmis grėsmėmis srityje dažnai apsiribojama tik deklaratyvaus pobūdžio pareiškimais.

Svarbu paminėti ir tai, kad, atsižvelgiant į minėtas globalių aplinkosauginių režimų efektyvumo problemas, ekologinių grėsmių valdymą vis dažniau siekiama išskaidyti tarp globalaus ir regioninio lygmenų, kuomet iniciatyvos, resursai bei ekspertinės žinios dažnai priklauso globaliajam lygmeniui (JT), o realūs veiksmai ekologinių grėsmių prevencijos srityje yra vykdomi regioniniu lygmeniu. Ši nauja tendencija, integruojanti kelis lygmenis, remiasi prielaida, jog atskiri regionai, siejami ne tik bendrų ekologinių grėsmių, bet ir didesnės tarpusavio priklausomybės bei bendrų tikslų, gali efektyviau spręsti problemas ir taip įsijungti į globalią ekologinio saugumo užtikrinimo sistemą. Kita vertus, vis dažniau teigiama, jog tarptautiniai santykiai po Šaltojo karo įgaus ryškia regioninę dimensiją – žlugus bipolarinei sistemai, didžiosios pasaulio valstybės jau nebėra linkusios varžytis ideologiškai ir veikti kaip pagrindinės globalią darbotvarkę formuojančios jėgos¹⁵. Ši situacija leidžia formuotis naujiems galios centrams, o atskiriems regionams suteikia daugiau savarankiškumo sprendžiant savas problemas¹⁶.

Vis didėjantis susirūpinimas neigiamais žmogaus veiklos padariniais aplinkos būklei bei tarptautinės aplinkosaugos politikos įvykiai įtakojo XX-ojo a. pabaigoje akademinuose sluoksniuose kilusias diskusijas apie saugumo rekonceptualizavimą ir ekologinės dimensijos įtraukimą į saugumo studijų sritį. Galia, valstybės esminiu vaidmeniu tarptautinėje sistemoje ir išimtinai karinėmis grėsmėmis grindžiama tradicinė saugumo samprata įgavo naują pavidalą, susijusį su bandymais identifikuoti naujo tipo grėsmes bei iki tol neanalizuotus saugumo objektus ir subjektus¹⁷.

Pirmieji bandymai teoriniame lygmenyje į tradicinę saugumo sampratą įtraukti ekologines grėsmes buvo susiję su R.Ullmano, J.Tuchman Mathews, S.Walto ir kitų autorių darbais. Tradicinės saugumo sampratos išplėtimas (angl. *broadening*) buvo grindžiamas argumentais apie ekologinių grėsmių keliamų tarpvalstybinių konfliktų pavojų (šiems klausimams ypatingą dėmesį

---

¹³ Thomas J.Cioppa, „The Sovereign-State System, International Law and Institutions, and Environmental Protection: Present Incompatibilities and Future Possibilities.“ Pranešimas konferencijoje „International Studies Association 40th Annual Convention,“ Washington, 1999, February 16–20.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Buzan, Weaver ir de Wilde, 9.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Tomas Janeliūnas, „Saugumo studijos – grįžimas prie objektyvistinio analizės modelio.“ *Politologija*, 2(34), 2004, 40-71.

paskutiniajame XX-ojo a. dešimtmetyje savo darbuose skyrė T.Homer-Dixonas¹⁸). Esminės įtakos tradicinės saugumo sampratos išplėtimui turėjo Kopenhagos saugumo studijų mokykla, iškėlusį idėjas apie tam tikrų klausimų, tokių kaip ekologinės grėsmės, įtraukimo į prioritetinės svarbos klausimų sferą (saugumizavimo) procesus.

Aplinkybės, susiklosčiusios po Šaltojo karo, skatino saugumo studijų krypties revizijas, suteikusias šiai akademinė tyrimų sferai naują formą. Karinio ir politinio saugumo papildymas naujais sektoriais leido susiformuoti visiškai naujai ekologinio saugumo koncepcijai. Visuotinai pripažįstamas ekologinio saugumo apibrėžimas neegzistuoja iki šiol, tačiau bendrai sutinkama, jog ekologinis saugumas apima ekosistemos būklės ir žmogaus veiklos tarpusavio suderinamumo klausimus, susijusius su kenksmingų aplinkai veiksnių ribojimu. Bendriausiaja prasme ekologinis saugumas gali būti geriausiai suvokiamas per jo antonimą – ekologinį *nesaugumą*, kuomet ekologinės grėsmės gali vesti į potencialų konfliktą¹⁹. Įvertinus šią situaciją, galima daryti išvadą, jog ekologinio saugumo užtikrinimas reikalauja veiksnių, leisiančių užkirsti kelią potencialiems ekologiniams konfliktams. Šioje vietoje derėtų pripažinti platesnio ekologinio saugumo apibrėžimo, kuris tiksliau nusakytų koncepcijos taikymo ribas, reikalingumą.

Kalbant apie ekologinio saugumo koncepcijos taikymo ribas, taip pat reikia pastebėti, jog dauguma autorių ypatingai akcentuoja grėsmių sektorių „persidengimo“ problemas. Anot B.Buzano, O.Waeverio ir J. de Wilde'o, tam tikras grėsmės galima priskirti skirtingiems sektoriams, tačiau jos vis tik išlieka kompleksinės visumos dalys ir tikrovėje neegzistuoja „savarankiškai“²⁰. Magistro darbo tolimesniam išplėtojimui ypatingai svarbus yra politinio ir ekologinio saugumo tarpusavio ryšys. A.Westingas ekologinį saugumą traktuoja kaip platesnės – žmogaus saugumo (angl. *human security*) koncepcijos, apimančios tiek politinį, tiek ekologinį saugumą, dalį²¹. Politinis saugumas šiuo atveju apima karinį, ekonominį ir socialinį subkomponentus, kai tuo tarpu ekologinis saugumas orientuojasi į neigiamo poveikio aplinkai sumažinimą²². Taip pat plačiai pripažįstama, jog ekologinio saugumo užtikrinimas XXI-ajame a. privalo remtis darnaus vystymosi idėjomis, integruojant harmoningos su aplinka ekonominės plėtros ir socialinės lygybės bei atsakomybės tikslus.

Visi ekologinių grėsmių sektoriai, išskirti prieš tai, gali įtakoti vienas kitą ir dažniausiai pasižymi tam tikru „persidengimu“ - dauguma ekologinių grėsmių yra glaudžiai susijusios bei sąlygojančios viena kitą. Kita vertus, ekologinės grėsmės kyla, yra įtakojamos (ar kitaip susiję) su ekonomine bei socialine sfera, todėl turėtų būti analizuojamos santykyje su pastarosiomis sritimis

¹⁸ Thomas Homer-Dixon, „On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict.“ *International Security*, 16(2), 1991, 76-116.

¹⁹ Nina Gaeger, „Environmental Security?“ *Journal of Peace Research*, 33(1), 1996, 109-116.

²⁰ Buzan, Waever ir de Wilde, 8.

²¹ Arthur Westing, „The Environmental Component of Comprehensive Security.“ *Bulletin of Peace Proposals*, 20(2), 1989, 129-134.

²² Katrina S.Rogers, „River Disputes as Sources of Environmental Cooperation.“ Kn. Günter Bächler ir Kurt R. Spillmann (sud.), *Environmental Crisis: Regional Conflicts and Ways of Cooperation*. Zurich: Center for Security Studies, 1995, 117-140.

(ekologinio, ekonominio ir socialinio sektoriaus tarpusavio ryšį demonstruoja ir B.Buzano, O.Waeverio ir J. de Wilde'o siūloma ekologinių grėsmių tipologija.). Tai verčia rimtai apsvarstyti argumentą, jog ekologinių problemų sprendimas reikalauja kelti kompleksinius tikslus, kurių įgyvendinimas leistų minimizuoti neigiamus ekonominės plėtros padarinius bei užtikrinti socialinį teisingumą išteklių paskirstymo srityje, t.y., pasiekti darnų ir harmoningą pasaulio vystymąsi. Šių trijų – ekonominio, socialinio bei ekologinio - sektorių harmoninga raida XXI-ajame a. yra pagrindinis ekologinės politikos principas, kurio sėkmingas įgyvendinimas gali padėti užkirsti kelią ekologinių grėsmių plitimui²³. Įvertinus šią situaciją, galima teigti, jog ekologinis saugumas negali būti siaurai suvokiamas kaip grynai ekologinė koncepcija, kadangi savyje jis integruoja tiek politinį, tiek socialinį, tiek ekonominį elementą.

Siekiant plačiau paaiškinti ekologinio saugumo koncepciją, verta išdėstyti K.S.Rogers išskiriamus esminius jos principus:

- lygių teisių į gamtinius išteklius užtikrinimas;
- reguliarus keitimasis informacija stebint aplinkos būklę nacionaliniu bei regioniniu lygiu;
- tarptautinių konfliktų, sąlygojamų aplinkos būklės, prevencija ir taikus sprendimas;
- politinis, mokslinis ir technologinis bendradarbiavimas, siekiant užkirsti kelią ekologinėms grėsmėms;
- tarptautinė atsakomybė dėl aplinkos būklės;
- darnus vystymasis;
- kiekvieno žmogaus teisės į švarią aplinką užtikrinimas²⁴.

Ekologinio saugumo koncepcija savo logika gerokai skiriasi nuo tradicinės saugumo sampratos. Tradicinėje saugumo logikoje dominuojanti nacionalizmu bei ideologija paremta skirtis tarp „savęs“ ir „kito“ nebetenka prasmės, kadangi pasaulinė aplinkos būklė (bent jau normatyviniu lygiu) yra bendras interesas, būdingas visoms valstybėms ir tautoms. Visuotinai pripažįstama, jog ekologinio saugumo užtikrinimas reikalauja bendrų iniciatyvų ir veiksmų lokaliu, nacionaliniu, regioniniu ir globaliu lygmeniu.

Verta paminėti, jog saugumo sampratos revizija vyko ne tik į ją įtraukiant naujas, nekarinio pobūdžio grėsmes, bet ir bandant identifikuoti naujas struktūras, kurioms pastarosios grėsmės gali kilti²⁵. Įvertinus pokyčius po Šaltojo karo, kuomet vis didesnę reikšmę pradėjo įgauti valstybių tarpusavio priklausomybė, tradicinė valstybės fundamentalumu grindžiama saugumo samprata buvo ištesta (angl. *extended*), į ją įtraukiant naujus objektus ir struktūras²⁶.

Tarptautinių santykių studijose išskiriami penki dažniausiai pasitaikantys analizės lygmenys:

---

²³ Aistė Pikšrytė, 39.

²⁴ Rogers, 136.

²⁵ Janeliūnas, 44.

²⁶ Ten pat, 44-45.

- tarptautinė sistema, sudaryta iš tarpusavyje sąveikaujančių vienetų;
- tarptautinės sistemos, kurias sudaro tarpusavio priklausomybės ir intensyvių santykių susaistyti vienetai (praktikoje tai - regionų ir tarptautinių organizacijų lygmuo);
- vienetų lygmuo;
- subvienetai, kurie yra pajėgūs daryti įtaką vienetų lygmenyje;
- individualus lygmuo²⁷.

Šis analizės lygmenų suskirstymas tam tikra prasme padėjo atsiriboti nuo valstybės centriniu vaidmeniu tarptautinėje sistemoje paremto Šaltojo karo laikų mąstymo ir leido geriau paaiškinti daugelį (sąlyginai) naujų procesų, kurių negalėjo paaiškinti to laikotarpio teorijos.

Regionas dažniausiai yra apibrėžiamas kaip grupė valstybių, susietų geografiniais, kultūriniais ar ekonominiais ryšiais. Žvelgiant iš ekologinės perspektyvos taip pat egzistuoja siūlymai į regionus žvelgti per ekogeografinę prizmę kaip į struktūras, sąveikaujančias bendroje ekosistemoje²⁸. Šis požiūris leidžia papildyti tradicinę regiono sampratą, į ją įtraukiant ekologinius aspektus, kurie yra naudingi siekiant aiškinti ir tirti ekologinius konfliktus dėl gamtinių išteklių, taip pat regioninį bendradarbiavimą ar integraciją ekologinių grėsmių pagrindu.

Magistro darbe ekologinės grėsmės bus analizuojamos regioninėje perspektyvoje, taikant regioninių saugumo kompleksų teorinę prieigą, kuri bus pristatoma kituose skyriuose. Regioninis analizės lygmuo magistro darbe pasirinktas remiantis prielaida, jog tarpusavio priklausomybė tarp regiono valstybių saugumo srityje yra kur kas didesnė, lyginant su tarpusavio priklausomybe su valstybėmis už regiono ribų, o dauguma grėsmių turi didesnę efektą kaimyninėms, nei labiau nutolusioms valstybėms²⁹. Įvertinus problemas, kylančias dėl vandens stokos konkrečių upių baseinuose, regioninis lygmuo šiuo atveju yra labiausiai tinkamas siekiant paaiškinti tarpvalstybinių konfliktų ir bendradarbiavimo procesus.

1.2. Vandens išteklių trūkumo problemos – galimos tarpvalstybinių konfliktų ir regioninio bendradarbiavimo priežastys

XX-ojo a. antrosios pusės ekologinių problemų masto transformacija, sąlygota industrinės plėtros, sparčių pasaulio populiacijos augimo tempų, ir nuolatos augančio vartojimo, paskatino prabilti apie tam tikras ribas, kurias peržengus mūsų planeta nebebus pajėgi patenkinti net būtiniausiųjų žmonijos poreikių³⁰. Žvelgiant iš globalios perspektyvos, žmonija šiuo metu susiduria su situacija, kuomet yra viršijamos planetos galimybių ribos (angl. *carrying capacity*) išlaikyti stabilią aplinkos būklę bei aprūpinti savo gyventojus reikalingais ištekliais.

Galimybių ribų sąvoka ilgą laikotarpį buvo daugybės diskusijų objektas, tačiau šiuo metu bendrai sutariama, jog ji gali būti apibrėžiama kaip vartojimas iki tam tikro lygio, kuomet kyla

²⁷ Buzan, Weaver ir de Wilde, 6-7.

²⁸ Gaeger, 114.

²⁹ Buzan, Weaver ir de Wilde, 11.

³⁰ Ten pat, 81.

pavojus planetos aplinkai³¹. Vartojimas šiuo atveju yra susijęs su keletu kintamųjų, tokių, kaip planetos žmonių skaičius, bendrasis vartojimo lygis vienam gyventojui, technologijų tipai, jų poveikis aplinkai ir t.t.³². Bendriausiąja prasme planetos galimybių ribos priklauso nuo trijų esminių elementų ir gali būti išreiškiamos nesudėtinga formule „ $Z=PVT$ (Žala aplinkai = Pasaulio populiacija x Vartojimas x Technologijos)“³³.

Vis dažnesnės diskusijos apie kylančius pavojus ateities kartoms koncentruojasi ties (ne)saugumo problema, kuomet, planetos populiacijai pasiekus kritinį skaičių, išaugs žiaurių karinių konfliktų dėl gyvybiškai svarbių gamtinių išteklių (visų pirma - vandens) tikimybė³⁴. Nors šiuo metu tokios prognozės daugelio skeptikų vis dar yra vertinamos kaip mažai tikėtinos, tarpvalstybinių konfliktų dėl gamtinių išteklių apraiškų pasaulyje galima rasti jau dabar. Konfliktai dėl vandens šiuo metu vis dar yra suvokiami kaip gana neįprastas reiškinys, tačiau nuo 2000 m. pasaulyje užfiksuota virš trisdešimties aukštesnio ar žemesnio intensyvumo šio tipo konfliktų³⁵. Kita vertus, XX-ojo a. konfliktai dėl naftos demonstruoja išaugusią gamtinių išteklių strateginę svarbą pasaulyje, o dabartinė išteklių panaudojimo dinamika verčia „kalbėti apie dvi problemas: pirmoji yra tiesiogiai susijusi su galios fenomenu - ji liečia socialinę sferą ir gali būti įvardijama kaip nelygybės išteklių naudojime problema; tuo tarpu antroji problema tiesiogiai siejasi su žala aplinkai ir apima tokį reiškinį ar situaciją, kai aplinka traktuojama tik kaip biofizinė resursų gavybos sistema, neįvertinant kylančių ekologinių problemų bei neigiamos įtakos pasaulinei ekosistemai“³⁶.

„Paradoksą, susijusį su ribotu priėjimu prie išteklių, gali paaiškinti faktas, kad priėjimo prie jų galimybe naudojasi tik valstybės, turinčios svarią politinę ir ekonominę įtaką bei plačias technologines galimybes, suteikiančias pranašumus išgaunant, paskirstant ir naudojant gamtinius išteklius bei kontroliuojant jų vartojimą“³⁷. Todėl „[...] ekologiškai ir socialiai subalansuota plėtra, susijusi su [...] išteklių panaudojimo bei efektyvaus valdymo ir paskirstymo tarp įvairių socialinių struktūrų problemomis, yra viena svarbiausių dimensijų šiuolaikiniuose debatuose“³⁸.

Magistro darbe bus analizuojamos vandens išteklių trūkumo bei dalijimosi problemos. Verta paminėti, jog gėlo vandens ištekliai yra atsinaujinantys, tačiau ne begaliniai - nuo 1950 m., pasaulio žmonių skaičiui padidėjus daugiau nei du kartus, atsinaujinančių resursų kiekis vienam asmeniui

---

³¹ Ten pat.

³² Ten pat.

³³ Ten pat, 81-82.

³⁴ Homer-Dixon, „On the Threshold“, 78.

³⁵ Peter H. Gleick, „Water Conflict Chronology.“ Pacific Institute for studies in Development, Environment and Security, October 12th, 2006.

³⁶ Andrew Hurrell ir Ngaire Woods, *Inequality, Globalization, and World Politics*. New York: Oxford University Press, 1999, 102, cituota iš Aistė Pikšrytė, „Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje.“ Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006, 22.

³⁷ Tiia Riitta Granfelt, *Managing the Globalized Environment*. London: Intermediate Technology Publications, 1999, 5, cituota iš Aistė Pikšrytė, „Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje.“ Bakalauro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006, 22.

³⁸ Ten pat.

sumažėjo net 58 procentais³⁹. Ši statistika rodo, jog, nesiimant konstruktyvių iniciatyvų, kurios leistų efektyviai naudotis ištekliais juos tausojant bei dalijantis lygybės pagrindais, pasaulio gamtiniams resursams gresia eventualaus išsekimo pavojus.

Dalis mokslininkų ateityje išvelgia didelę karų dėl vandens tikimybę, taip pat egzistuoja nuomonė, jog ateityje konfliktai dėl vandens gali pakeisti XX-ojo a. karus dėl naftos⁴⁰. Daugelyje silpnai išsivysčiusių pasaulio valstybių, vandens trūkumas jau šiuo metu yra suvokiamas kaip gyvybinė grėsmė, keliantį pavojų tolimesniam jų egzistavimui. Teigiama, kad augant pasaulio žmonių skaičiui, konflikto tikimybė didėja, kadangi, priešingai, nei nafta ar kiti strategiškai svarbūs ištekliai, vanduo negali būti pakeistas kitais produktais ar gamtiniais resursais, be to – jis gyvybiškai reikalingas įvairiose gyvenimo srityse⁴¹.

Siekiant išsamiai paaiškinti vandens trūkumo problemų priežastis, visų pirma verta pasigilti į globalinę vandens prieinamumo bei pasiskirstymo dinamiką, kuri koncentruotai pateikiama 1 priede. Visų pirma, verta paminėti, jog iš visų pasaulio vandens resursų vos 0,3 procento yra upių ir ežerų vanduo, lengvai prieinamas naudojimui žmonių reikmėms⁴².

Nors pripažįstama, jog gėlo vandens kiekis pasaulyje šiuo metu yra daugiau ar mažiau stabilus (kadangi gėlo vandens resursai savo prigimtimi yra atsinaujinantys), trūkumo problemos yra susijusios su planetos gyventojų skaičiaus augimu ir mažėjančiu vandens kiekiu vienam asmeniui (statistika rodo, jog per pastaruosius 50 metų gėlo vandens kiekis vienam asmeniui sumažėjo 60 – 80 procentų)⁴³. Ši situacija ilgainiui gali vesti į tarpvalstybinius konfliktus upių baseinų regionuose, kuriuose stokojama gėlo vandens atsargų - egzistuojant atvirkštiniam ryšiui tarp žmonių skaičiaus bei gėlo vandens resursų vienam asmeniui, dauguma besivystančių pasaulio valstybių patiria vandens trūkumo problemas. Kita vertus, tarptautinių upių baseinų skaičius nuo XX-ojo a. aštuntojo dešimtmečio pabaigos išaugo apytiksliai 20 procentų⁴⁴. Pastarąjį augimą sąlygojo naujų valstybių kūrimasis bei kokybiškai nauji duomenys, leidžiantys aiškiau apibrėžti upių baseinų ribas⁴⁵. Įvertinus šiuos faktus, galima teigti, jog augant tarptautinių upių baseinų skaičiui, taip pat didėja ir konfliktų dėl vandens tikimybė.

---

³⁹ Sandra L.Postel ir Aaron T. Wolf, „Dehydrating Conflict.“ *Foreign Policy*, September 18, 2001: <http://www.globalpolicy.org/security/natres/water/2001/1001fpol.htm> [Žiūrėta 2008 02 23].

⁴⁰ Rohini Nilekani, „Is Water the Next Oil?“ *Yale Center for the Study of Globalization*, 31 May 2007: <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=9243> [Žiūrėta 2008 03 07].

⁴¹ Postel ir Wolf. [Žiūrėta 2008 02 20].

⁴² Ariel Dinar et al., *Bridges Over Water: Understanding Transboundary Water Conflict, Negotiation and Cooperation*. Singapore: World Scientific Publishing Co, 2007, 6-7.

⁴³ Ten pat, 8.

⁴⁴ Ten pat, 12.

⁴⁵ Ten pat.

1 lentelė. Tarptautinių upių baseinų skaičiaus augimas.

Regionas	1978 m.	1999 m.
Afrika	57	60
Š. ir P. Amerikos	69	77
Azija	40	53
Europa	48	71
Iš viso:	214	261

Šaltinis: Dinar et al., 11.

Šioje vietoje derėtų aptarti tarpvalstybinio konflikto sąvoką vandens išteklių trūkumo problemų kontekste. „Konfliktas pasireiškia tuo atveju, kuomet du ar daugiau veikėjų nesutaria dėl tam tikro klausimo sprendimo“⁴⁶. Konkrečiu konfliktu dėl vandens atveju klausimas, dėl kurio nesutariama, kaip taisyklė būna tarpvalstybinės vandens nepasidalijimo problemos, kurias kelia žmogaus veikla. T.Homer-Dixonas teigia, jog svarbiausias konfliktų dėl vandens šaltinis yra kelių valstybių teritorijose tekančios upės (arba kitaip – tarptautiniai upių baseinai), kadangi šie vandens telkiniai yra svarbūs ne tik kaip vandens resursų šaltiniai, bet daugeliu atveju formuoja valstybių ribas⁴⁷. Turint galvoje tai, kad vandens srautai yra sunkiai reguliuojami ar apibrėžiami fiziškai, konfliktai dėl upių vandens šiuo atveju gali įgauti grynai politinį atspalvį ir tapti teritoriniais disputais. Tokio tipo konfliktai dažniausiai nėra susiję su vandens trūkumu, tačiau, kita vertus, konfliktai dėl vandens gali vykti prisidengiant teritorinėmis pretenzijomis. Šiuo atveju yra labai svarbu identifikuoti tikrąsias konflikto priežastis, kurios gali būti tiek politinės, tiek ekologinės prigimties, o taip pat apimti abi šias sferas. Įvertinus šią situaciją, būtina išskirti keletą tarptautinių upių baseinų tipų, kurie grafiškai pavaizduoti 2 priede.

Tarptautinių upių baseinų tipologija remiasi daugybės atvejų studijomis, kurios parodė, jog pasaulyje egzistuoja trijų tipų tarptautiniai upių baseinai⁴⁸.

Pirmajam tipui priskiriami upių baseinai, kuriuose upė yra pagrindinis fizinis elementas, formuojantis valstybių ribas⁴⁹. Įdomu paminėti tai, jog paprastai demarkacinė linija eina ties giliausia upės vieta, dažniausiai - upės viduriu, tačiau pasitaiko atveju, kuomet ši linija nedalija upės, o eina tam tikru upės krantu. Kita vertus, net jei valstybinės sienos būna tiksliai fiksuotos, erozija gali pakeisti upės krantus, todėl minėtos situacijos didina tarpvalstybinių konfliktų tikimybę. Kilus tokiam konfliktui valstybės nekovoja dėl tiesioginės vandens resursų kontrolės, o varžosi dėl grynai politinių priežasčių, susijusių su teritorinėmis pretenzijomis⁵⁰, todėl šis atvejis iškrenta iš ekologinių konfliktų tyrimų lauko.

⁴⁶ Rogers, 120.

⁴⁷ Thomas Homer-Dixon, „Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases.“ *International Security*, 19(1), 1994, 5-40.

⁴⁸ Nils Petter Gleditsch et al., „Conflicts over Shared Rivers: Resource Wars or Fuzzy Boundaries?“ *Political Geography*, 25(4), 2006, 361–382.

⁴⁹ Ten pat, 363.

⁵⁰ Ten pat.

Antruoju atveju tam tikra upė gali atlikti teritorinio perskyrimo funkciją, tačiau jos pirminė paskirtis yra vandens resursų išgavimas⁵¹. Reikia paminėti, jog į šią kategoriją patenka 39 procentai pasaulio upių⁵². Tiriant konfliktus tokio tipo upių baseinuose, galima susidurti su problema identifikuojant tikrąsias konflikto priežastis, kadangi neretai šiuo atveju valstybėms egzistuoja puikios galimybės prisidengti teritorinėmis pretenzijomis siekiant tiesioginės vandens resursų kontrolės.

Trečiajam tipui priklauso tarptautiniai upių baseinai, kurių funkcija yra išimtinai baseino valstybių aprūpinimas vandens resursais⁵³. Šiuo atveju upės neatlieka teritorinio perskyrimo funkcijos, o teka skersai valstybių, kurios savo ruožtu gali būti skirstomos į aukštupio ir žemupio šalis, teritorijų. Todėl konflikto, užsimezgsio dėl vandens tarp aukštupio ir žemupio valstybių, priežastys gali būti identifikuojamos kaip grynai ekologinio pobūdžio. Reikia paminėti, jog iš visų trijų tarptautinių upių baseinų tipų, tik 9 procentus sudaro upių baseinai, turintys ryškų aukštupio/žemupio valstybių suskirstymą⁵⁴. Siekiant išvengti neaiškumų, susijusių su teritorinėmis pretenzijomis (o tuo pat metu ir su konflikto prigimtimi), magistro darbe pasirinkti atvejai (su nedidelėmis išimtimis, kurios bus aptariamoms analizuojant atvejus) bus priskiriami trečiajam tarptautinių upių baseinų tipui.

Tarptautinių upių baseinų eksploatacija reikalauja atskiro aptarimo, kadangi šiuo atveju vandens paskirstymas tampa komplikuoatas tiek dėl didelio baseino valstybių skaičiaus (didžiausių pasaulio upių ir ežerų baseinų valstybių skaičius pateiktas 2 lentelėje) ir fizinio vandens išteklių neapibrėžtumo, tiek dėl skirtingų valstybių galimybių naudotis vandens ištekliais.

2 lentelė. Valstybių skaičius tarptautiniuose upių baseinuose.

Valstybių skaičius	Tarptautiniai upių baseinai/bendra upė ar ežeras
17	Danubė
11	Kongas, Nigeris
10	Nilas
9	Reinas, Zambezė
8	Amazonė, Čado ežeras
6	Aralo jūra, Gango – Bramaputros – Megnos baseinas, Jordanas, Kuros – Arakso baseinas, Mekongas, Tigras ir Eufratas, Volta ir kt.
4	17 upių baseinai
3	49 upių baseinai
2	176 upių baseinai

Šaltinis: Dinar et al., 13.

Visų pirma, skirtingas valstybių galimybes naudotis vandens ištekliais apsprendžia jų geografinė padėtis. Aukštupio valstybės dažniausiai turi mažesnes galimybes apsirūpinti vandeniu, todėl neretai šiose valstybėse yra vykdomi upių tvenkimo projektai, turintys tiesioginių neigiamų pasekmių, susijusių su vandens kokybės ir kiekio kritimu žemupio valstybėse. Kita vertus, kalbant

⁵¹ Ten pat, 364.

⁵² Ten pat.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Ten pat.

apie nevienodas valstybių galimybes naudotis vandens ištekliais, nederėtų pamiršti ir tokių svarbių faktorių, kaip valstybių santykinė ir struktūrinė galia, kurią naudodamos galingesnės valstybės gali technologiškai išgauti ir politiškai kontroliuoti vandens resursus tarptautiniuose upių baseinuose, taip sukurdamos nulinės sumos žaidimo situacijas, kuriose silpnesnės valstybės praranda teisėtą vandens išteklių dalį. Šį galios fenomeną vandens išteklių kontrolėje puikiai iliustruoja Kinijos, kuri yra viena iš vos trijų valstybių, balsavusių prieš JT konvenciją, įtvirtinusių esminius tarptautinių upių vandenų dalijimosi principus, pavyzdys⁵⁵.

Įvertinus prieš tai pateiktą konflikto apibrėžimą galima teigti, jog terminas „konfliktas“ nebūtinai turi būti susijęs su tiesioginių karinių veiksmų vykdymu - tarpvalstybinės vandens išteklių nepasidalijimo problemos gali būti sprendžiamos naudojant platų poveikio priemonių spektrą. Siekiant plačiau paaiškinti konflikto sąvoką, verta išskirti tris konflikto intensyvumo tipus, kuriais taip pat bus remiamasi atliekant pasirinktų atvejų analizę kitose magistro darbo dalyse.

Vandens trūkumo problemų kontekste žemo intensyvumo konfliktai charakterizuojami pasyviais veiksmais be tiesioginės agresijos ir apsiriboja diplomatinėmis priemonėmis, išreiškiant valstybių susirūpinimą tam tikrais klausimais⁵⁶. Vidutinio intensyvumo konfliktai apibrėžiami kaip socialinės ir politinės konfrontacijos, susijusios su įtampą keliančiais politiniais pareiškimais, demonstracijomis, riaušėmis ir pan.⁵⁷. Tiesioginių karinių veiksmų šiuo atveju taip pat nėra, tačiau gali pasitaikyti grasinančių politinių pasisakymų, kaip tai demonstruoja 1980 m. Egipto ir Etiopijos konflikto pavyzdys, kuomet prezidentas A.Sadatas pagrasino panaudoti jėgą, jei Etiopija ir toliau mėgins trukdyti Egiptui eksploatuoti Nilo vandenį⁵⁸. Tuo tarpu aukšto intensyvumo konfliktai apima tiesioginę pilietinių ar karinių grupių konfrontaciją, kuri kyla dėl netolygaus vandens išteklių paskirstymo⁵⁹.

Ilgametės konfliktų dėl vandens studijos atskleidė, jog šio tipo konfliktų tikimybė žymiai padidėja dėl dviejų svarbiausių priežasčių. Pirmoji priežastis yra susijusi su fiziniais pokyčiais upių baseinuose dėl užtvankų ar irigacinių projektų realizacijos ar politiniais pokyčiais, kuomet tam tikros upės baseino regione įsikuria naujos valstybės⁶⁰. Šiuo metu disputai dėl statomų užtvankų žalos kaimyninėms valstybėms vyksta septyniolikoje tarptautinių upių baseinų⁶¹. Antroji priežastis apima politinių institucijų nesugebėjimą valdyti šiuos pokyčius, kuomet neegzistuoja efektyvios valstybių teisės ir atsakomybė dėl vandens naudojimo reglamentuojančios sutartys⁶². Ši situacija dažniausiai yra susijusi su vadinamąja „struktūrinio nestabilumo“ problema, kuomet valstybės,

---

⁵⁵ Postel ir Wolf, [Žiūrėta 2008 03 07].

⁵⁶ Rogers, 120.

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Ten pat, 121.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Postel ir Wolf, [Žiūrėta 2008 03 07].

⁶¹ Ten pat, [Žiūrėta 2008 03 07].

⁶² Ten pat. [Žiūrėta 2008 03 07].

siejamos *bendros* upės ir ekosistemos, nesugeba balansuoti savo interesų ir vadovaujasi klaidingu požiūriu, jog naudojimąsi gamtiniais resursais apsprendžia vien jų teritorija⁶³.

Nepaisant to, jog konfliktų dėl vandens skaičius pastebimai auga, bendros tendencijos taip pat atspindi ir tarpvalstybinio bendradarbiavimo augimą⁶⁴. Istoriniai duomenys rodo, jog vandens išteklių trūkumo problemos dažniau skatino valstybes bendradarbiauti, nei konfliktuoti⁶⁵ (šiuo atveju svarbu paminėti ir tai, kad dauguma ankstyvųjų civilizacijų formavosi būtent didžiųjų upių baseinų teritorijose, nevalstybiniais dariniams jungiantis į didesnes regionines struktūras).

Per kelis pastaruosius dešimtmečius išryškėjo vadinamosios „ekologinės integracijos“ tendencija, kuomet siekiant tolygaus vandens išteklių paskirstymo valstybės vis dažniau reikšdavo norą formuoti viršvalstybines tarybas, komisijas ir agentūras⁶⁶. Pastaruoju metu tarptautinių upių baseinų valstybėse taip pat buvo galima stebėti vandens problemų suvokimo pokyčius, kuomet požiūrį, jog naudojimąsi gamtiniais ištekliais apsprendžia valstybės nacionaliniai interesai, neretai keitė kokybiškai naujos tarpvalstybinio bendradarbiavimo formos, atveriančios kelius tolesnei regioninei integracijai.

Bandymai analizuoti bendradarbiavimo ir integracijos ekologinių grėsmių pagrindu atvejus dažniausiai vyko taikant integracijos teoriją. Bendriausiąja prasme ši teorija pabrėžia dviejų esminių sąlygų, reikalingų integracijai, reikalingumą. Pirmoji iš jų akcentuoja bendrų vertybių svarbą, tuo tarpu antroji – pastovią komunikaciją, kuri savo ruožtu yra pagrindinis tarpvalstybinio bendradarbiavimo indikatorius⁶⁷. Konkrečiu atveju bendros vertybės atspindi valstybių susirūpinimą vandens dalijimosi problemomis, tuo tarpu pastovi komunikacija – bendrus veiksmus, siekiant įveikti minėtas problemas. Čia pat reikia pabrėžti, jog terminai „bendradarbiavimas“ ir „integracija“ nėra tapatūs. Bendradarbiavimo terminas yra taikomas tarpvalstybiniam bendradarbiavimui tam tikrais klausimais, kur valstybės pačios kontroliuoja bendrų taisyklių įgyvendinimą, tuo tarpu integracija reikalauja viršvalstybinių kontroliuojančių institucijų, pajėgių pažaboti atskirų valstybių suverenitetą, sukūrimo⁶⁸.

Siekiant atskleisti integracijos ir bendradarbiavimo terminų, kurie bus toliau naudojami magistriniame darbe, skirtumus, verta išskirti tris bendradarbiavimo lygmenis. Reikia pažymėti, jog, turint galvoje pastaruosius skirtumus, *bendradarbiavimo* terminas šiuo atveju yra sąlyginis, kadangi paskutinis *bendradarbiavimo* lygmuo jau yra apibrėžiamas kaip *integraciniai procesai*. Kita vertus, bendradarbiavimas ekologinių grėsmių valdymo srityje apima žemo - aukšto intensyvumo spektrą ir gali būti suvokiamas kaip *tėstinis* procesas, kurio lygmenys dažnai neturi aiškiai apibrėžtų ribų⁶⁹.

⁶³ OECD, „Water and Violent Conflict.“ 2005: <http://www.oecd.org/dataoecd/26/5/35785565.pdf> [Žiūrėta 2008 03 07].

⁶⁴ Dinar et al., 16.

⁶⁵ Postel ir Wolf, [Žiūrėta 2008 03 07].

⁶⁶ Rogers, 120.

⁶⁷ Ten pat, 118.

⁶⁸ Ten pat, 117.

⁶⁹ Ten pat, 121.

Toliau pateikiamu suskirstymu magistro darbe bus remiamasi į bendradarbiavimą žvelgiant kaip į *procesą*, pabrėžiant jo tęstinumą, eventualiai vedantį į regioninę integraciją.

Pirmasis – žemo intensyvumo - bendradarbiavimo lygmuo apima valstybių piliečių, nevyriausybinių organizacijų ar interesų grupių veiksmus⁷⁰. Šiuo atveju valstybių valdžios institucijos yra linkusios susilaikyti nuo tiesioginio ištraukimo į tarptautinio bendradarbiavimo procesus ir problemų sprendimą deleguoja minėtiems nevalstybiniam veikėjams, išreikšdamos paramą jų keliamiems tikslams⁷¹. Plėtojantis tęstinei ir intensyviai komunikacijai, keičiantis informacija, technologijoms bei dalijantis geriausia praktika, nuolatinio neformalaus bendradarbiavimo procesai įgyja tam tikrą inerciją, kuri ilgainiui gali vesti į institucionalizuotą tarpvalstybinį bendradarbiavimą⁷².

Antrasis – vidutinio intensyvumo – lygmuo žymi oficialų valstybių ištraukimą į bendradarbiavimo procesus ir yra charakterizuojamas intensyvėjančiomis tarpvalstybinėmis sąveikomis⁷³. Vykstant formaliam bendradarbiavimui, formuojamos įvairios ribotos galios ir įtakos institucijos, kurių paskirtis dažniausiai apsiriboja duomenų analize ir patariamosiomis funkcijomis⁷⁴. Vidutinio lygmens bendradarbiavimas gali apimti periodinius valstybinių struktūrų atstovų susitikimus, kurių funkcija yra grynai konsultacinio pobūdžio, o sprendimai yra suvokiami kaip teisiškai neįpareigojantys⁷⁵. Sėkmingai plėtojantis ir intensyvėjant tarpvalstybinėms sąveikoms yra sukuriamas potencialas perėjimui į aukštesnį bendradarbiavimo lygmenį, kuriame jau pasireiškia integraciniai procesai⁷⁶.

Aukšto intensyvumo bendradarbiavimo lygmenyje jau galima stebėti integracinius procesus, kurie visų pirma apima stiprių ir įtakingų viršvalstybinių institucijų, organizacijų, komisijų ir jungtinių patariamųjų komisijų formavimą(si)⁷⁷. Kalbant apie bendradarbiavimo efektyvumą, svarbu pabrėžti, jog viršvalstybinių institucijų vaidmuo šiame procese yra esminės svarbos, kadangi aukšto intensyvumo bendradarbiavimas reikalauja nacionalinio suvereniteto suvaržymo, kuris leistų efektyviai spręsti iškilusias problemas bei derinti valstybių interesus⁷⁸. Aukšto intensyvumo bendradarbiavimo atveju bendros problemos yra perkeliamos į aukštosios politikos lygmenį, o jų sprendimas apima formalias tarpvalstybines derybas, tarpininkų paieškas, aukščiausiojo lygio susitikimus ir pan.⁷⁹

Šioje vietoje reikia paminėti dar vieną svarbų integracijos elementą, susijusį su tarptautinių institucijų vaidmeniu, skatinant regioninę (ir eventualiai – globalų) bendradarbiavimą. Siekiant

---

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Ten pat.

⁷² Ten pat.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ Ten pat.

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Ten pat, 121-122.

⁷⁹ Ten pat, 122.

įveikti vandens dalijimosi problemas ypatingai svarbios yra stiprios institucijos, apimančios tarptautines sutartis, ilgo laikotarpio programas, tarptautines agentūras, skatinančias palankaus bendradarbiavimui klimato, kuris padėtų suvaldyti užsimezgusius konfliktus ir spręsti susidariusias problemas, kūrimą.

Nemaža dalis tarptautinių upių baseinų valstybių vis dažniau išreiškia susirūpinimą socialiai atsakingu planavimu, kompensacijomis už kitų valstybių aplinkai padarytą žalą bei įvairių alternatyvų, nulinės sumos žaidimo situacijas pakeičiančių bendra tarpvalstybine nauda, paieškomis. Šias tendencijas atspindi vandens dalijimosi nuostatos, įtrauktos į 1994 m. Izraelio ir Jordanijos taikos susitarimą, po Nilo Baseino Iniciatyvos (angl. *Nile Basin Initiative*) pamažu rimstantis Nilo baseino valstybių konfliktas, 1996 m. sutartimi užsibaigęs dvidešimties metų disputas tarp Indijos ir Bangladešo dėl Gango upės ir pan.⁸⁰.

Kai kurie atvejai demonstruoja, jog bendros grėsmės, susijusios su vandens išteklių trūkumu bei jų kokybės problemomis, neretai verčia bendradarbiauti net tarpusavyje priešiškas valstybes. Integracijos ir tarpvalstybinio bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu temomis domisi daugybė autorių, tačiau, duomenų, kokie būtent faktoriai sąlygoja šį bendradarbiavimą ir kuomet jie pasireiškia, beveik neegzistuoja. Dauguma mokslininkų pažymi, jog neretai nuo ekologinių konfliktų pereinama prie regioninio bendradarbiavimo, kuris, savo ruožtu, gali skatinti integracinius procesus, tačiau pastarojoje literatūroje visgi nepavyksta rasti atsakymo į klausimą, *kodėl* vienais atvejais bendradarbiavimas ekologinių grėsmių pagrindu gali pasireikšti ir priešiškoje atmosferoje, o kitais atvejais, netgi nesant konfliktui, jis paprasčiausiai neįvyksta. Todėl sąlygų, būtinų bendradarbiavimui ekologinių grėsmių pagrindu, identifikavimas ir tyrimas yra pagrindinis magistro darbo tikslas.

1.3. Regioninių saugumo kompleksų teorija

Šiame skyriuje bus pristatoma regioninių saugumo kompleksų teorija, kuri magistro darbe bus naudojama, siekiant tirti ir apjungti ekologinio saugumo bei regioninės integracijos aspektus. Taip pat toliau bus siekiama pateikti argumentus, kodėl būtent ši teorinė prieiga, analizuojant konkrečius atvejus, magistro darbe leis geriausiai atskleisti upių baseinų valstybių regioninio bendradarbiavimo bei integracijos dinamiką.

Ko gero galima teigti, jog daugiausiai dėmesio susilaukia ir dažniausiai analizuojami yra *globalūs* ekologinio saugumo užtikrinimo aspektai - pastaruosius kelis metus buvo dažnai kalbama apie Kyoto protokolo reikšmę klimato kaitos prevencijai globaliu mastu, taip pat apie atskirų aplinkosauginių režimų bei tarptautinės aplinkosaugos politikos, įgyvendinamos JT rėmuose, vystymąsi, tačiau regioninis ekologinio saugumo lygmuo nesusilaukė tiek daug dėmesio. Vis dėlto, reikia pažymėti, jog regioninis lygmuo taip pat yra vertas dėmesio, kadangi atskiri regionai patiria

---

⁸⁰ Postel ir Wolf, [Žiūrėta 2008 03 07].

ekologines grėsmes, kurios gali kelti ne mažesnę pavojų, nei globaliosios ir vesti į tarpvalstybinius konfliktus, keliančius iššūkius tarptautiniam saugumui ir stabilumui.

Šioje vietoje galima išvelgti esminę magistro darbo problemą, kurią atspindi argumentas, jog globalūs kovos su ekologinėmis grėsmėmis būdai (pvz., tarptautiniai režimai, užtikrinantys valstybių įsipareigojimus įgyvendinti taršos prevencijos priemonės ar dalytis gamtiniais ištekliais) gali būti neefektyvūs ir netinkami, siekiant eliminuoti konkrečias ekologines grėsmes, kylančias atskiriems regionams. Globalūs kovos su ekologinėmis grėsmėmis būdai gali būti per mažai specifiniai ir per daug abstraktūs – kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose, globaliu lygiu valstybės nevienodai išreiškia susirūpinimą ir norą bendradarbiauti. Tuo tarpu susiaurinus analizės lygmenį ir žvelgiant į ekologinį saugumą iš regioninės perspektyvos, atskiri regionai, kuriuos sieja iniciatyvos įveikti specifines – būtent šiems regionams aktualias – ekologines grėsmes, gali būti ypatingai suinteresuoti bendradarbiauti ir kurti ekologinio saugumo kompleksus. Regioninis bendradarbiavimas šiuo atveju gali padidinti kovos su ekologinėmis grėsmėmis efektyvumą. Esminės prielaidos, kurios leidžia kalbėti apie šių regioninių (ekologinio) saugumo kompleksų formavimąsi, yra tam tikrą regioną sudarančių valstybių geografinis artimumas, didesnė (lyginat su globaliu lygmeniu) tarpusavio priklausomybė ir siekis saugumizuoti problemas, kurios būdingos būtent konkrečiam regionui.

Regioninius saugumo kompleksus galima apibrėžti kaip grupę valstybių, kurių svarbiausios saugumo problemų percepcijos yra taip susijusios, kad vienu valstybių saugumo problemos negali būti analizuojamos ar sprendžiamos atskirai nuo kitų valstybių⁸¹. Kitaip tariant, regioninių saugumo kompleksų saugumizavimo/desaugumizavimo procesai yra tarpusavyje susiję taip, kad negali būti analizuojami atskirai vienas nuo kito⁸².

Esminius regioninių saugumo kompleksų analizės aspektus apibendrintai galima išdėstyti įvardijant jų struktūrą. Pagal B.Buzaną ir O.Waeverį, regioninį saugumo kompleksą apibūdina keli pagrindiniai kintamieji, kurių tolesnis aptarimas yra reikšmingas magistro darbo išplėtojimui, kadangi jais bus remiamasi analizuojant pasirinktus atvejus:

- geografinis apibrėžtumas ir teritorija, kuri skiria regioninį saugumo kompleksą nuo kaimynystėje esančių struktūrų;
- anarchinė struktūra, susijusi su regioninį saugumo kompleksą sudarančių valstybių autonomiškumu ir nepriklausomybe;
- tarpusavio priklausomybė, siejanti regioninio saugumo komplekso valstybes pozityviu ar negatyviu aspektu;
- poliariškumas, atspindintis galios pasiskirstymą regioniniame saugumo komplekse;

---

⁸¹ Barry Buzan ir Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, 44.

⁸² Ten pat.

- socialinis konstruktas, susijęs su draugiškumo/priešiškumo santykiais, kurie leidžia regioninį saugumo kompleksą apibrėžti ne tik geografiškai, tačiau ir konstruoti socialiai⁸³.

Regionų (tiksliau, regioninių saugumo kompleksų) teorinė prieiga magistro darbe pasirinkta neatsitiktinai. Dėmesio sutelkimas į regioninį analizės lygmenį gali būti suvokiamas kaip savotiškas kompromisas, pripažįstant globalizacijos keliamus iššūkius ir tarpusavio priklausomybės fenomeną, tačiau tuo pat metu išlaikant (neo)realistines preferencijas daugiausia dėmesio skirti valstybėms, kaip konkretaus regiono subjektams, bei jų tarpusavio sąveikai⁸⁴. Galima teigti, kad regioninių saugumo kompleksų teorija yra artima neorealistinei paradigmai dėl kompleksų struktūros analogijų su tarptautine sistema bei taikomo teritoriškumo (visų pirma, siejamo su valstybėmis, kaip centrinėmis sistemos veikėjomis) principo⁸⁵.

Saugumo kompleksai savo prigimtimi yra tam tikros sistemos, kurios gali būti apibūdinamos kaip minianarchijos, savotiškai atkartojančios tarptautinę sistemą, t.y., pasižyminčios specifinėmis sąveikomis ir turinčios savo struktūrą, kuri charakterizuojama poliariškumu bei draugiškumo ir priešiškumo santykiais tarp sistemos elementų⁸⁶.

Įvertinus faktą, jog konkretūs sprendimai institucionalizuoti kovos su ekologinėmis grėsmėmis būdus yra priimami valstybių ar jų atstovų pastangomis (tiek nacionaliniu, tiek regioniniu, tiek tarpvalstybinių organizacijų lygmeniu), dėmesys valstybėms, netgi pripažįstant įvairių nevalstybinių veikėjų svarbą ir įtaką, turi būti išlaikomas. Analizuojant konfliktus ir bendradarbiavimą išteklių dalijimosi srityje, ypatingą dėmesį taip pat derėtų skirti atskirų valstybių interesams, kurie neretai turi esminės įtakos ekologinių grėsmių valdymo efektyvumui (reikia pažymėti, kad, nors ir skirdama centrinį vaidmenį valstybėms bei jų interesams, regioninių saugumo kompleksų teorija vis dėlto pripažįsta ir nevalstybinių veikėjų bei viršvalstybinių institucijų, kurių iniciatyvos bei įtaka kovai su ekologinėmis grėsmėmis gali būti ypatingai reikšminga, svarbą).

Konfliktai dėl vandens trūkumo problemų tarptautiniuose upių baseinuose akivaizdžiai demonstruoja didelę valstybių priklausomybę nuo vandens atsargų. Kita vertus, jie taip pat demonstruoja valstybių tarpusavio priklausomybę, kuri gali būti stebima, kuomet politiškai stiprių ir technologiškai išsivysčiusių valstybių veiksmai daro neigiamą įtaką silpnesniųjų valstybių galimybėms apsirūpinti vandeniu. Anot B.Buzano ir O.Waeverio, saugumizavimo procesai yra žymiai intensyvesni tarp regiono valstybių, lyginant su analogiškais procesais šių valstybių santykiuose su išoriniais veikėjais, esančiais už regiono ribų⁸⁷. Pastarieji procesai skirtingais atvejais gali jungti visas ar tik grupę regiono valstybių (pvz., tik žemupio ar aukštupio šalis). Šiuo aspektu labai svarbia tampa regiono valstybių istorinė patirtis, jų tarpusavio santykiai ir tai, kaip jos

---

⁸³ Ten pat, 53.

⁸⁴ Janeliūnas, 47.

⁸⁵ Buzan ir Waever, 4.

⁸⁶ Buzan, Waever ir de Wilde, 11.

⁸⁷ Buzan ir Waever, 4.

vertina bei suvokia viena kitą. Tokią patirtį, vertinimus bei suvokimą B.Buzanas ir O.Waeveris apibrėžia kaip draugiškumo/priešiškumo santykius⁸⁸, kurie gali lemti bendradarbiavimo kokybę ir tarpusavio priklausomybės stiprumą, taip pat valstybių suinteresuotumą įveikti vienokio ar kitokio pobūdžio grėsmes.

Pagal B.Buzano ir O.Waeverio tarptautinio saugumo struktūros aiškinimą, regioniniai saugumo kompleksai gali būti skirstomi į tris tipus arba išsivystymo lygius/stadijas, kuomet pirmojoje evoliucijos stadijoje vyrauja konfliktas (šiuo atveju valstybės viena kitą vertina priešišškai, todėl bendradarbiavimas yra neįmanomas)⁸⁹. Antrasis vystymosi lygis apibrėžiamas kaip saugumo režimas (ekologinio saugumo perspektyvoje šiuo atveju jau galima kalbėti apie institucionalizuotas tam tikro regiono valstybių pastangas kovoti su ekologinėmis grėsmėmis)⁹⁰. Trečioji regioninių saugumo kompleksų evoliucijos stadija įvardijama kaip saugumo bendruomenė, kuri gali būti suprantama kaip tam tikras idealus modelis, kur bendradarbiavimas ir tarpusavio integracija ekologinio saugumo srityje pasiekia aukščiausią lygmenį - stiprūs integracijos procesai anarchinę regioninio saugumo komplekso struktūrą gali pakeisti hierarchine struktūra, ir šiuo atveju saugumo bendruomenė gali transformuotis į vieną veikėją⁹¹. Svarbu pabrėžti, jog šie regioninių saugumo kompleksų išsivystymo lygiai vandens trūkumo problemų perspektyvoje gali būti suvokiami kaip tęstinis procesas, turintis analogijų su ankstesniame skyriuje aptartomis sąvokomis, vykstant poslinkiams nuo konfliktinių situacijų link bendradarbiavimo ir eventualiai – regioninės integracijos tarptautiniuose upių baseinuose. Šiuo atveju saugumo režimo stadijoje vyksta tarpvalstybinis bendradarbiavimas, tuo tarpu saugumo bendruomenės stadijoje jau galima stebėti integracinius procesus, atspindinčius viršvalstybinių institucijų kūrimą(si).

Verta paminėti, jog regioniniai saugumo kompleksai nėra statiškos struktūros. Atsižvelgiant į saugumo komplekso valstybių tarpusavio santykius, bendrus tikslus įveikti konkrečias problemas, taip pat vertinant išorės veikėjų įtaką šioms struktūroms, galima išskirti keturias struktūrinių pokyčių formas:

- *status quo* išlaikymas (šiuo atveju pokyčiai regioniniame saugumo komplekse neturi esminės įtakos nusistovėjusiai struktūrai);
- vidinė transformacija, dažniausiai pasireiškianti dėl vidinio galių pasiskirstymo kaitos, regioninės integracijos procesų ir pan.;
- išorinė transformacija, keičianti išorines regioninio saugumo komplekso ribas, vykstant atskirų valstybių prisijungimo ar atsiskyrimo procesams;

---

⁸⁸ Ten pat, 40.

⁸⁹ Ten pat, 53-54.

⁹⁰ Ten pat, 44.

⁹¹ Ten pat.

- išorės įtaka, apibūdinama kaip procesai, kuomet viena ar kelios išorės jėgos reikšmingai pakeičia regioninio komplekso saugumo dinamiką (svarbu paminėti tai, kad šis procesas neapima tiesioginės intervencijos)⁹².

Kovos su ekologinėmis grėsmėmis perspektyvoje, svarbiausieji struktūriniai pokyčiai yra susiję su vidine regioninio saugumo komplekso transformacija, t.y., integracijos procesais, kurių perspektyvas bus siekiama įvertinti sekančiose darbo dalyse. Taip pat ypatingai svarbi yra išorės jėgų, tokių, kaip JT ar kitos suinteresuotos organizacijos, kurios gali skatinti kompleksą sudarančias valstybes bendradarbiauti ir eventualiai - integruotis, įtaka. Kita vertus, galios skirtumų problema, galingesnėms valstybėms aktyviai ginant savo interesus, siekiant perimti silpnesniųjų valstybių resursų dalį ir atsisakant bendradarbiauti bei dalytis išteklius lygybės pagrindais, gali pasitarnauti *status quo* išlaikymui.

Regioninių saugumo kompleksų teorija perima kai kurias konstruktyvistinės tarptautinių santykių paradigmos prielaidas, kuriomis remiantis regioninius saugumo kompleksus galima suvokti ne vien kaip geografiškai apibrėžtas struktūras, bet ir kaip tam tikras regionines sistemas, kurios yra sukonstruotos (ar greičiau susikonstravusios), atsižvelgiant į draugiškumo/priešiškumo santykius, tam tikrus susiformavusius valstybių požiūrius į saugumo problemas, taip pat vienu valstybių požiūrius į kitas ir t.t. Tokiu būdu regiono valstybių saugumo sampratos tampa susiję ir viena nuo kitos priklausomos, o tai sudaro prielaidas formuoti regioniniams saugumo kompleksams (reikia pažymėti, kad šiuo atveju regioninių saugumo kompleksų ribos „brėžiamos“ tikrai saugumo aspektu – jos gali sutapti arba nesutapti su kultūrinėmis, istorinėmis ar ekonominėmis regiono ribomis⁹³).

Ta pati idėja gali būti pritaikoma ir regioniniams *ekologinio* saugumo kompleksams, tačiau šiuo atveju, pastarieji kompleksai yra konstruojami būtent ekologinių grėsmių pagrindu, kuomet regiono valstybės *kartu* įvardija konkrečias ekologines problemas, kaip keliančias pavojų jų pačių ir viso regiono saugumui, bei *kartu* stengiasi jas įveikti. Taigi, regioninius ekologinio saugumo kompleksus galima suvokti kaip konstrukta, apimančią *ekologinio* saugumo aspektus bei regioninę integraciją. Šiuos aspektus apjungti galima įvertinus tai, kad regioninių saugumo kompleksų teorija leidžia nutolti nuo tradicinio požiūrio į saugumą, susijusio su jėgos panaudojimo klausimais, ir žvelgti į saugumą kaip į kompleksinę įvairių sektorių visumą⁹⁴.

Regioninių saugumo kompleksų teorijoje taip pat remiamasi saugumizavimo koncepcija, suteikiančia galimybę tirti politinius procesus, idėjas bei santykius, kurie leidžia įvardyti saugumo problemas. Šiuo atveju daugiau dėmesio yra skiriama ne atsakymui į klausimą, ar konkreti grėsmė egzistuoja objektyviai, tačiau tiriama, kaip ši grėsmė yra konstruojama⁹⁵. Todėl tyrimo eigoje nebus koncentruojamasi į klausimus, ar tam tikros ekologinės problemos *iš tiesų* gali kelti grėsmę regiono

⁹² Buzan, Waever ir de Wilde, 13-14.

⁹³ Buzan ir Waever, 43-44.

⁹⁴ Buzan, Waever ir de Wilde, 19.

⁹⁵ Janeliūnas, 50.

saugumui (tai leis išvengti per didelio koncentravimosi į grynai ekologinius poveikio aplinkai vertinimo aspektus). Kita vertus, saugumizavimo koncepcija suteikia galimybę tirti valstybių grėsmių suvokimą, vertinant dvi alternatyvas – kuomet ekologinės grėsmės yra suvokiamos kaip egzistencinės svarbos klausimai arba kaip problemos, iš esmės nekeliančios pavojaus valstybių išlikimui. Tiriamosiose magistro darbo dalyse grėsmių suvokimo skirtumams bus skiriamas ypatingas dėmesys, iškeliant prielaidą, jog vandens išteklių trūkumo įvardijimas gyvybinės svarbos grėsmėmis gali skatinti regioninio bendradarbiavimo procesus.

Aukščiau aptarti teoriniai regioninių saugumo kompleksų aspektai kitose magistro darbo dalyse bus naudojami analizuojant bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu procesus, siekiant iširti šį bendradarbiavimą skatinančius ir ribojančius veiksnius bei vertinant regioninės integracijos perspektyvas. Analizuojant pasirinktus atvejus, regioniniai saugumo kompleksai bus naudojami kaip teorinis pagrindas, padedantis apibrėžti tam tikrus regionus ir parodyti, kad ekologinės grėsmės, egzistuojant konkrečioms sąlygoms, gali jungti kai kada labai skirtingas ar netgi priešiškas valstybes.

1.4. Regioninis bendradarbiavimas ekologinių grėsmių pagrindu: skatinantys ir ribojantys veiksniai

Atsižvelgiant į tai, kad vien bendros ekologinės grėsmės nėra pakankama regioninio bendradarbiavimo sąlyga, reikia išskirti esminius faktorius, kurių egzistavimas galėtų skatinti bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu procesus. Siekiant atsakyti į pagrindinį magistro darbo klausimą, kada ir kokiomis sąlygomis ekologinės grėsmės skatina regioninį bendradarbiavimą, toliau bus pristatomos esminės prielaidos, kurias bus siekiama patikrinti analizuojant tarptautinių upių baseinų regionų atvejus (reikia pažymėti, jog taip pat egzistuoja galimybė tyrimo eigoje atrasti papildomų sąlygų).

Analizuojant pasirinktus atvejus bus remiamasi prielaida, kad ekologinės grėsmės skatina regioninį bendradarbiavimą, egzistuojant trimis būtinoms sąlygoms:

- ekologinės grėsmės tarp regiono valstybių yra suvokiamos kaip *gyvybinės*;
- bendradarbiavimas ekologinių grėsmių pagrindu turi regiono ekonominės plėtros potencialą;
- išorės jėgų iniciatyvos ir parama skatina regiono valstybių bendradarbiavimą ekologinėje srityje.

Kiekviena sąlyga yra verta atskiro aptarimo, todėl toliau bus stengiamasi trumpai paaiškinti esminius jų aspektus.

Dauguma ekologinio bendradarbiavimo klausimus nagrinėjančių analitikų pažymi, jog ekologinių grėsmių perspektyvoje, nuo konfliktinių situacijų dėl vandens išteklių neretai pereinama

prie daugiašalių iniciatyvų, siekiant spręsti iškilusias problemas⁹⁶. Tai leidžia kelti prielaidą, jog bendradarbiavimas ekologinių grėsmių pagrindu gali prasidėti netgi anarchiškoje ir konfliktiškoje sistemoje, neegzistuojant jokioms regioninės integracijos formoms, kitaip tariant „nuo nulio“, tačiau tokia situacija įmanoma tik egzistuojant būtinai sąlygai, kuomet ekologinės problemos tarp regiono valstybių yra suvokiamos kaip rimtos, pavojų jų išlikimui ir gyventojams keliančios (egzistencinės) grėsmės.

Kita vertus, įvertinus ankstesniuose skyriuose minėtas grėsmių sektorių „persidengimo“ problemas, dėmesys turi būti skiriamas ekonominiams bendradarbiavimo aspektams. Įvertinus tai, kad šie sektoriai turi būti traktuojami kaip kompleksinės visumos dalys ir praktikoje neegzistuoja „savarankiškai“⁹⁷, kitose magistro darbo dalyse bus siekiama plačiau analizuoti ekologinio bei ekonominio sektoriaus tarpusavio ryšį, didžiausią dėmesį skiriant jau aptartai darnaus vystymosi idėjai, kuri gali būti suvokiama kaip viena naujausių aplinkosaugos teorinių koncepcijų, ypatingai pabrėžianti aplinkos, ekonomikos ir socialinių klausimų tarpusavio ryšį bei suderinamumą. Taip pat reikia pažymėti, jog ekologinių ir ekonominių klausimų bei problemų persilieėjimas didina valstybių suinteresuotumą bendradarbiauti, kadangi tokiu būdu yra sukuriamas potencialas jų ekonominei plėtrai. Turint galvoje tai, kad visos analizei pasirinktų regionų valstybės yra besivystančios šalys, jos gali būti ypatingai suinteresuotos regiono ekonominiu vystymusi, kuris iš vienos pusės skatintų kiekvienos valstybės ekonominę plėtrą, o iš kitos pusės leistų sumažinti santykinis vystymosi skirtumus tarp regiono valstybių. Dėl šios priežasties toliau bus remiamasi prielaida, jog ekonominės dimensijos įtraukimas į bendradarbiavimą ekologinėje srityje gali skatinti glaudesnes tarpvalstybines sąveikas.

Dauguma atvejų, susijusių su vandens išteklių trūkumu upių baseinuose, demonstruoja išorės jėgų (dažniausiai – JT ar Pasaulio Banko) įtaką regioninio bendradarbiavimo procesams⁹⁸. Todėl tiriamosiose magistro darbo dalyse bus koncentruojamasi į globalaus ir regioninio lygmens tarpusavio ryšius, kurie jau yra užfiksuoti įvardijant magistro darbo problemą. Siekiant plačiau atskleisti šiuos ryšius bus analizuojama išorės jėgų įtaka regioninių ekologinio saugumo kompleksų formavimui(si), keliant prielaidą, jog išorės jėgų iniciatyvos taip pat gali tapti vienu iš faktorių, skatinančiu regioninį bendradarbiavimą ekologinių grėsmių pagrindu.

Be minėtų sąlygų, kurių egzistavimas (manoma) gali skatinti regioninį bendradarbiavimą dėl ekologinių grėsmių, magistro darbe taip pat bus siekiama ištirti bendradarbiavimo procesus stabdančius veiksnius. Tiriamosiose darbo dalyse bus analizuojami atskirų valstybių nacionaliniai interesai, susiję su vienašališkos politikos vykdymu, kurie neretai tampa pagrindiniais regioninį bendradarbiavimą ekologinių grėsmių pagrindu ribojančiais faktoriais. Kita vertus, ypatingas dėmesys bus skiriamas nulinės sumos žaidimo situacijoms, kuomet vienos valstybės,

⁹⁶ Postel ir Wolf, [Žiūrėta 2008 03 07].

⁹⁷ Buzan, Waever ir de Wilde, 8.

⁹⁸ UNWWAP, „The United Nations World Water Assessment Programme for Development, Capacity Building and the Environment.“ (UN-WATER/WWAP/2006/2). Paris: UNESCO, 2006,3.

įgyvendindamos savo nacionalinius interesus, dažniausiai susijusius su vienašališkais veiksmais realizuojant užtvankų statybos ar irigacinius projektus, sukelia žalą kitoms regiono valstybėms, pasisavindamos jų vandens išteklių dalį bei sukeldamos vandens kokybės problemas. Kitose magistro darbo dalyse taip pat bus siekiama išsiaiškinti, kada ir kokiomis sąlygomis valstybės yra linkusios keisti savo interesus. Taip pat bus analizuojamos iš šių interesų pokyčių sekančios praktikos, nuo nulinės sumos žaidimo situacijų ir destruktivių veiksmų pereinant prie bendradarbiavimo. Vienašališka valstybių politika, sudaranti palankias sąlygas nulinės sumos žaidimui, gali būti pagrindžiama ekologinių grėsmių suvokimu realistiniais terminais. Šiuo metu yra plačiai pripažįstama, jog ekologinių problemų (ir konkrečiai – problemų dėl vandens išteklių trūkumo) sprendimas privalo remtis holistiniu požiūriu. Tarptautiniai upių baseinai turi būti traktuojami kaip nedalomos ekosistemos, kurių išteklių privalo būti eksploatuojami lygybės pagrindais, nutolstant nuo valstybių galios ir teritoriškumo principų. Visgi praktikoje didelė galia disponuojančių valstybių nacionalinė politika dažnai remiasi neteisinga prielaida, jog naudojimąsi gamtiniais resursais nulemia valstybės teritorija bei ignoruoja faktą, jog visos upės baseino šalys yra susietos bendros ekosistemos, t.y., bendrų gamtinių išteklių. Skirties tarp nacionalinės sistemos ir ekosistemos egzistavimas gali vesti į konfliktines situacijas, susijusias su regiono bendradarbiavimą ir integraciją ribojančiomis varžybomis dėl gamtinių išteklių eksploatacijos. Šiuo atveju bendros iniciatyvos ekologinių grėsmių prevencijos srityje gali būti sunkiai įgyvendinamos, kol valstybės nėra linkusios keisti tradicinių, galia ir vienašališkumu besiremiančių, saugumo sampratų. Todėl magistro darbo tiriamosiose dalyse bus keliama prielaida, jog valstybių nacionaliniai interesai ir vienašališka politika yra esminis faktorius, ribojantis regioninio bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu procesus.

2. Regioninis bendradarbiavimas ir integracija ekologinių grėsmių pagrindu: Nilo baseino regionas

Siekiant patikrinti išsikelto prielaidą, jog bendradarbiavimui ekologinėje srityje yra būtinos trys esminės sąlygos, susijusios su gyvybinių ekologinių grėsmių egzistavimu, ekonominės regiono plėtros perspektyvomis bei išorės jėgų įtaka, šioje magistro darbo dalyje bus analizuojamas Nilo baseino regiono, kuriame pastaruoju metu pastebimi poslinkiai, nuo konfliktų pereinant prie bendradarbiavimo procesų, atvejis. Kadangi metodologiškai kiekvienas analizei pasirinktas atvejis turėtų būti tiksliai apibrėžtas laike ir erdvėje, vertėtų konkrečiau pristatyti pagrindinius šio atvejo parametrus.

Nilo baseino regionu bus laikomas dešimties valstybių (Egipto, Sudano, Etiopijos, Eritrėjos, Tanzanijos, Ugandos, Burundžio, Ruandos, Demokratinės Kongo Respublikos ir Kenijos), turinčių priėjimą prie Nilo upės, regionas, kurio plotas – 3,1 mln. km² ir kuriame gyvena daugiau, nei 160 mln. gyventojų⁹⁹. Nilo baseino regiono atvejis darbe apims laikotarpį nuo 1999 m., kai Nilo Baseino Iniciatyvos pagrindu prasidėjo regiono ekologinio bendradarbiavimo procesas (neskaitant ankstesnį laikotarpį siekiančios trumpos regiono istorinės apžvalgos, kuri šiuo atveju reikalinga kaip tam tikras įvadas į Nilo baseino regioninio bendradarbiavimo analizę).

Norint įvertinti sąlygas, kuriomis ekologinės grėsmės gali skatinti regioninį bendradarbiavimą ir eventualiai - integraciją, visų pirma būtina pagrįsti, jog bendradarbiavimo procesai šiame regione yra susiję būtent su ekologinių, o ne kitokio pobūdžio problemų ar klausimų sprendimu. Kita vertus, svarbu atsiriboti nuo politinės/teritorinės konflikto dėl vandens prigimties, kuri buvo išsamiai aptarta pirmosios magistro darbo dalies antrajame skyriuje. Todėl šio atvejo atrankai buvo taikomi du pagrindiniai kriterijai:

- siekiant pagrįsti, jog ekologinės grėsmės (egzistuojant tam tikroms sąlygoms) gali skatinti regioninį bendradarbiavimą, šioje dalyje bus analizuojamas regionas, kuriame nėra ryškesnės politinės ir ekonominės integracijos ir/ar buvo pastebėtos konflikto apraiškos;

- siekiant išvengti neaiškumų, susijusių su teritorine (o ne ekologine) konflikto prigimtimi, pasirinktas atvejis (su nedidelėmis išimtimis) bus priskiriamas tarptautiniams upių baseinams, turintiems aukštupio/žemupio valstybių suskirstymą, kuriuose konfliktų dėl vandens išteklių priežastys gali būti identifikuojamos kaip grynai ekologinio pobūdžio.

Šioje vietoje būtina pagrįsti, jog regionas atitinka išsikelto atrankos kriterijus. Todėl siekiant pagrįsti atvejo atitikimą pirmajam atrankos kriterijui, jog regione nuo konflikto pereinama prie bendradarbiavimo procesų ekologinėje srityje (neegzistuojant ryškesnėms integracijos formoms kitose srityse), toliau bus pateikiama trumpa regiono istorinė apžvalga. Taip pat bus siekiama patvirtinti, jog regionas atitinka antrąjį atvejų atrankos kriterijų, t.y., gali būti priskiriamas

---

⁹⁹ Simon A.Mason, „From Conflict to Cooperation in the Nile Basin.“ Doctoral thesis, Swiss Federal Institute for Technology, Zurich, 2003, 1.

aukštupio/žemupio tipo upių baseinams, kuriuose konfliktai dėl vandens yra ekologinės (o ne teritorinės) prigimties.

Nilo baseino regionas per kelis tūkstančius metų išgyveno ilgą konfliktų laikotarpį, kurio pradžia siejama su ankstyvosiomis Egipto civilizacijomis. Konfliktiška atmosfera taip pat egzistavo kolonijiniu laikotarpiu ir tam tikra prasme išlieka iki šiol. Taip pat reikia paminėti, jog nei viename literatūros šaltinyje nėra kalbama apie *Nilo baseino* šalių regioninę integraciją. Vertinant Nilo baseino regionines institucijas, galima pastebėti, jog nei viena iš jų neapima visų regiono valstybių. Centrinės Afrikos valstybių Ekonominei Bendrijai (angl. *Economic Community of Central African States*) priklauso Burundis, Demokratinė Kongo Respublika ir Ruanda¹⁰⁰. Kenija, Tanzanija ir Uganda priklauso Rytų Afrikos Bendrijai (angl. *East African Community*), Sudanas, Etiopija, Kenija ir Uganda dalyvauja Tarpvyriausybinių Valdymo Institucijos (angl. *Inter-Governmental Authority for Government*) veikloje¹⁰¹. Kita vertus, tokios regioninės institucijos, kaip Bendra Rytų ir Šiaurės Afrikos rinka (angl. *Common Market for Eastern and Southern Africa*), kurioje iš viso dalyvauja dvidešimt viena Afrikos valstybė¹⁰², išeina daug plačiau už regiono ribų. Išimtį šiuo atveju sudaro Nilo Baseino Inicatyva, apimanti visas dešimt regiono valstybių, kuri vėliau bus analizuojama kaip vienintelis bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu pavyzdys, sudarantis prielaidas regiono integracijai ekologinėje srityje.

Moderniosios Nilo baseino regiono istorijos pradžia siejama su kolonializmo laikotarpiu, kuomet Nilo vandenys buvo laikomi vienu iš pagrindinių kolonijų gerovės garantų¹⁰³. Pastarųjų dviejų šimtmečių regiono istorija skirstoma į tris esminius etapus¹⁰⁴. Pirmasis etapas (nuo XIX-ojo a. iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos) siejamas su beveik absoliutaus didžiųjų Europos galių dominavimo laikotarpiu¹⁰⁵. Kitas regiono istorijos laikotarpis yra susijęs su Šaltojo karo metu vykusiomis varžybomis bei supervalstybių siekiais skleisti savo įtaką ir ideologijas regione¹⁰⁶. Šaltojo karo varžybų palikimas žymi trečiojo moderniosios Nilo baseino regiono istorijos laikotarpio pradžią - besibaigiant Šaltajam karui, regionas susidūrė su režimų kaita, tarpvalstybiniais konfliktais, pilietiniais karais bei plataus masto socialiniais, ekonominiais ir

---

¹⁰⁰ World Bank, Regional Integration and Cooperation in Central Africa: ECCAS - Economic Community of Central African States: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/EXTREGINI/EXTAFRREGINICOO/0,,contentMDK:20626611~menuPK:1592437~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:1587585,00.html> [Žiūrėta 2008 04 23].

¹⁰¹Ten pat, Regional Integration and Cooperation in East Africa: EAC - East African Community: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/EXTREGINI/EXTAFRREGINICOO/0,,contentMDK:20627362~menuPK:1592478~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:1587585,00.html> [Žiūrėta 2008 04 23].

¹⁰² Ten pat, Regional Integration and Cooperation in Southern Africa: COMESA - Common Market for Eastern and Southern Africa: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/EXTREGINI/EXTAFRREGINICOO/0,,contentMDK:20626667~menuPK:1592455~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:1587585,00.html> [Žiūrėta 2008 04 23].

¹⁰³ UNESCO, „The Nile: Moving beyond Cooperation.“ (SC-2003/WS/61). Paris: UNESCO, 2003, 15.

¹⁰⁴ Ten pat, 16.

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Ten pat.

politiniais pokyčiais¹⁰⁷. Visi šie įvykiai ilgainiui tapo pagrindinėmis kliūtėmis Nilo baseino regiono integracijai.

Nilo baseino regiono šalys nėra lygiavertės savo politinio ir ekonominio išsivystymo lygiu, kas taip pat sunkina šių valstybių bendradarbiavimo galimybes¹⁰⁸. Nevienodo išsivystymo lygio priešasčių galima ieškoti Šaltojo karo satelitinėje politikoje.

Devintajame XX-ojo a. dešimtmetyje Nilo regiono valstybės patyrė kelis pilietinius karus. Pasibaigus Šaltajam karui, žlugus Sovietų Sąjungai ir netekus išorinės paramos, kai kurios regiono valstybės patyrė režimų kaitą ir kitus plataus masto politinius pokyčius.

Paraleliai Šaltojo karo ideologijų įtakojamai politikai, Nilo baseino regione taip pat ėmė vystytis nauja politinio Islamo forma, kėlusį iššūkį tiek socialistinėms, tiek kapitalistinėms sekuliarios politikos koncepcijoms¹⁰⁹.

Egzistuojant šioms aplinkybėms, kurias didžiąja dalimi lėmė Šaltojo karo pabaiga, bei skirtingoms valstybių valdymo sistemoms, galima teigti, kad Nilo regiono valstybių santykiai gali būti apibūdinami kaip daugiau ar mažiau konfliktiški. Tai patvirtina ir dešimtojo dešimtmečio pabaigos Etiopijos – Eritrėjos konfliktas dėl sienų, taip pat konfliktas Demokratinėje Kongo Respublikoje ir Pietų Sudane. Kadangi Nilo upė lieka vieninteliu fiziniu regiono valstybes jungiančiu faktoriumi, ryškesnė regiono integracija politinėje ar ekonominėje srityje reikalauja didžiulių regiono valstybių pastangų.

Be politinių konfliktų regione taip pat buvo galima stebėti konfliktus dėl Nilo upės vandens išteklių (kurie bus detaliau analizuojami kitame skyriuje). Siekiant išvengti neaiškumų, susijusių su teritorine konfliktų dėl vandens prigimtimi, reikia pagrįsti, jog Nilo baseino regionas priklauso aukštupio/žemupio tarptautinių upių baseinų tipui. Nilo upė neatlieka teritorinio padalijimo funkcijos, o teka skersai aukštupio ir žemupio valstybių teritorijų. Dėl šios priežasties konfliktai dėl vandens išteklių tarp Nilo baseino šalių negali būti vertinami kaip teritoriniai disputai. Tačiau šiuo atveju egzistuoja nedidelė išimtis: į Nilo baseino regioną patenka Viktorijos ežeras, skiriantis Ugandos, Kenijos ir Tanzanijos teritorijas (Nilo baseino regiono žemėlapis pateikiamas 3 magistro darbo priede).

Visgi šis teritorinis perskyrimas yra lokalaus pobūdžio ir nesudaro sunkumų Nilo baseiną priskiriant aukštupio/žemupio suskirstymą turinčių tarptautinių upių baseinų tipui, kadangi egzistuoja bendra tendencija, jog dauguma konfliktų Nilo baseino regione vyko būtent tarp aukštupio ir žemupio šalių, o ne tarp valstybių, kurių teritorijas skiria upė. Ši tendencija tampa dar vienu argumentu, patvirtinančiu, jog konfliktai dėl vandens Nilo baseino regione kyla ne dėl teritorinių pretenzijų, o dėl ekologinio pobūdžio priešasčių.

---

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ Anthony J.Allan, „The Nile Basin: Evolving Approaches to Nile Waters Management.“ SOAS Water Issues Group, University of London, 1999: http://www.wca-infonet.org/servlet/BinaryDownloaderServlet?filename=1061984095605_Management.pdf [Žiūrėta 2008 04 23].

¹⁰⁹ UNESCO, 16.

2.1. Vandens išteklių trūkumas kaip grėsmė nacionaliniam ir regioniniam saugumui: konfliktai Nilo baseino regione

Šiame magistro darbo skyriuje bus analizuojami pagrindinių Nilo baseino regiono veikėjų nacionaliniai interesai, susiję su vandens išteklių trūkumu bei aptariami konfliktai, atspindintys nulinės sumos žaidimo situacijas, kuomet vienoms valstybės įgyvendinant Nilo eksploatacijos projektus, kitos valstybės praranda savo vandens išteklių dalį. Taip pat bus keliamas argumentas, jog vandens trūkumas kelia grėsmę ne tik atskiriems veikėjams, bet ir viso regiono stabilumui.

Nepaisant to, kad Nilo upė jau kelis tūkstančius metų yra pagrindinis regiono valstybių gerovės garantas, apie pusę jų patenka į skurdžiausių pasaulio šalių dešimtuką, stokoja vandens socialinėms ir ekonominėms reikmėms, įsivelia į konfliktus, patiria sausras ir kitas ekologines nelaimes¹¹⁰. Nilo baseinas skurdo ir vandens trūkumo problemų perspektyvoje yra vienas kritiškiausių pasaulio regionų, kuris iki Nilo Baseino Iniciatyvos proceso buvo įvardijamas kaip labiausiai tikėtina konfliktų dėl vandens reikšimosi vieta¹¹¹. Anot ekspertų, vandens trūkumas pasireiškia tuomet, kai metinis atsinaujinančių vandens išteklių kiekis per metus yra mažesnis, nei 1000 m³ vienam gyventojui¹¹². Palyginus penkių kritiškiausių šiuo aspektu regionų duomenis, paaiškėjo, jog Nilo baseino valstybės patiria didžiausias vandens trūkumo problemas¹¹³. Šios problemos ne tik kelia grėsmę atskirų valstybių nacionaliniam saugumui, bet ir kuria struktūrinį nestabilumą regione. Turint galvoje tai, jog istoriškai dauguma Nilo baseino šalių kentė nuo skurdo, bado ir vandens trūkumo, konfliktai dėl vandens dar labiau didino politinį viso regiono nestabilumą¹¹⁴.

Dauguma regiono valstybių yra visiškai ar iš dalies priklausomos nuo Nilo srautų, kai kurios jų jau šiuo metu stokoja vandens dirbamų laukų drėkinimui bei elektros energijos gamybai. Sparčiai augantis žmonių skaičius ir iš to kylančios pasekmės, susijusios su žemės ūkio bei industrijos plėtra ir vis didesniu vandens vartojimu; tarša, sausras ir kitos ekologinės nelaimės dar labiau apsunkina vandens naudojimą valstybių socialinėms ir ekonominėms reikmėms, todėl vandens trūkumas tarp regiono valstybių yra suvokiamas kaip pavojų jų gyvybiniams interesams kel(s)ianti grėsmė. Tai atsispindi valstybių nacionalinėje politikoje bei tarptautiniuose santykiuose regiono mastu.

Labiausiai priklausomos nuo Nilo vandens išteklių valstybės yra Egiptas, Sudanas, Eritrėja, Uganda ir Kenija¹¹⁵. Pažeidžiamiausias šiuo atžvilgiu yra Egiptas, net 96,9 procentais priklausomas nuo Nilo vandens¹¹⁶, kurio nepertraukiamų srautų už(si)tikrinimas yra vienas svarbiausių valstybės

¹¹⁰ Dahilon Yassin Mohamoda, „Nile Basin Cooperation.“ *Current African Issues*, 26, 2003, 1-41.

¹¹¹ Ten pat, 7.

¹¹² Ten pat, 8.

¹¹³ Olli Varis, „The Nile Basin in Global Perspective: Natural, Human and socio-economic Resource Nexus.“ *Water International*, 25(4), 2000, 624-637.

¹¹⁴ Patricia Kameri-Mbote, „Water, Conflict and Cooperation: Lessons from the Nile River Basin.“ *Navigating Peace*, 4, 2007, 1-6.

¹¹⁵ UNESCO, 37.

¹¹⁶ Ten pat.

nacionalinio saugumo interesų¹¹⁷. Pagal priklausomybės nuo Nilo vandens išteklių stiprumą ir galios pranašumus (lyginant su kitomis regiono valstybėmis) Egiptas gali būti įvardijamas kaip pagrindinis regiono veikėjas, ilgą laikotarpį buvęs pasiruošęs naudoti karines priemones prieš kitas šalis, kurių užtvankų ar irigacijos projektai galėjo sumažinti į Egiptą atitekančio vandens kiekį¹¹⁸. Šioje vietoje reikia paminėti daugelio autorių dažnai cituojamą prezidento A.Sadato frazę, kurią jis ištarė po taikos su Izraeliu sudarymo: „vienintelė priežastis, kuri galėtų paskatinti Egiptą kariauti yra vanduo“¹¹⁹. Praėjus beveik dešimtmečiui po šio A.Sadato pasisakymo, tuometinis Egipto ministras pirmininkas, vėliau tapęs JT generaliniu sekretoriumi, B.Boutros-Ghali's pažymėjo, jog ateityje karai regione vyks ne dėl politikos, o būtent dėl Nilo vandens išteklių¹²⁰.

Norint geriau paaiškinti priklausomybės nuo Nilo vandens fenomeną, verta paminėti, jog beveik visą Egipto teritoriją užima dykuma (daugiau nei 62 mln. gyventojų gyvena plote, kurį sudaro vos 4 procentai valstybės teritorijos), o likusioji derlinga žemės dalis yra drėkinama Nilo vandenimis; kitaip tariant Egipto žemės ūkis yra visiškai priklausomas nuo Nilo upės¹²¹. Panašioje padėtyje taip pat yra Sudanas, kurio žemės ūkio potencialas yra didžiausias regione¹²². Valstybė yra susirūpinusi žemės ūkio sektoriaus plėtra, kuriai ypatingai svarbi irigacija Nilo vandeniui. Kita vertus, Sudano veikla, susijusia su Nilo eksploatacija, ypatingai domisi Egiptas, atkakliai ginantis savo teises į netrikdomus vandens srautus iš kaimyninių valstybių, o tai iki tam tikro laipsnio riboja irigacinių projektų įgyvendinimą.

Pagal priklausomybės nuo atsinaujinančių vandens šaltinių koeficientą didžiųjų ežerų subregiono (aukštupio) šalys, yra mažiau priklausomos nuo Nilo, tačiau prognozuojama, jog spartus šių šalių ekonominis vystymasis netolimoje ateityje padidins vandens išteklių poreikį. Jau šiuo metu Burundis, Ruanda ir Uganda sparčiai urbanizuoja. Prognozuojama, jog iki 2025 m. šių valstybių gyventojų skaičius padvigubės, todėl taip pat žymiai išaugs vandens vartojimas energijos gamybai ir kitoms socialinėms bei ekonominėms reikmėms¹²³. Jau šiuo metu regiono aukštupio šalys, patiriančios spartų gyventojų skaičiaus augimą ir skurdą, yra ypatingai suinteresuotos savo žemės ūkio bei energetikos sektoriaus plėtra. Tačiau jų galimybes apsirūpinti vandeniui lemia Egipto geografinė padėtis (Nilo žemupys) ir didelė (regiono atžvilgiu) santykinė bei struktūrinė galia. 3 lentelėje pavaizduoti Nilo aukštupio valstybių vandens poreikiai bei jo panaudojimo galimybės, kuriomis paremtų ekonominio vystymosi projektų įgyvendinimą be finansinių sunkumų taip pat stipriai riboja asimetrinė priklausomybė nuo Egipto galios aspektu, šiam grasinant panaudoti jėgą, jei bus trikdomi iš aukštupio valstybių atitekantys vandens srautai.

---

¹¹⁷ Mohamoda, 26.

¹¹⁸ Ten pat, 18-19.

¹¹⁹ Kameri-Mbote, 1.

¹²⁰ Ten pat.

¹²¹ Mohamoda, 26.

¹²² Ten pat, 27.

¹²³ Mutasem El-Fadel et al., „The Nile River Basin: A Case Study in Surface Water Conflict Resolution.“ *Journal of Natural Resources and Life Sciences Education*, 32, 2003, 107-117.

3 lentelė. Nilo aukštupio valstybių vandens poreikiai.

Valstybė	Drėkinamas plotas, km ²	Irigacijos potencialas, km ²	Kiti poreikiai
Tanzanija	-	300	Vandens nukreipimo/pernešimo sistemų statyba
Burundis	-	1050	Drenažo ir irigacijos tinklų įrengimas (abiejose valstybėse sudarytų sąlygas užsiimti žemdirbyste kiaurus metus)
Ruanda	-	1500	
Kenija	60	1800	Užtvankų ir vandens nukreipimo/pernešimo sistemų statyba
Uganda	55,5	2020	Vandens rezervuarų statyba, Nilo vagos reguliavimas ir drenažo sistemų įrengimas
Etiopija	250	22200	Užtvankų statyba

Šaltinis: El-Fadel et al., 110.

Nacionalinės politikos suformuotas požiūris ilgą laiką rėmėsi neteisinga prielaida, jog Nilo vandens resursų eksploatavimą apsprendžia vien valstybių teritorija. Ši situacija keletą kartų vedė į konfliktus. Vidutinio intensyvumo konfliktai dėl Nilo vandens Šaltojo karo kontekste kilo tarp Egipto ir Etiopijos, po Šaltojo karo pabaigos susidūrimai vyko tarp Egipto ir Sudano, taip pat regionas patyrė keletą žemo intensyvumo konfliktų, kilusių dėl aukštupio valstybių nepasitenkinimo žemupio šalių (visų pirma, Egipto) dominavimu Nilo vandens eksploatacijoje. Nepaisant konfliktiškos atmosferos regione, pastangų bendradarbiauti gamtinių išteklių naudojimo srityje vis dėlto būta – per pastaruosius kelis dešimtmečius Nilo baseino valstybės buvo pasirašę keletą sutarčių dėl bendro naudojimosi Nilo vandenimis¹²⁴, tačiau pastangos bendradarbiauti dažniausiai būdavo įgyvendinamos dvišaliuose formatuose, taip išskiriant kitas regiono valstybes iš naudojimosi Nilo vandens ištekliais schemas, ir nedavė svarių rezultatų.

Dar kolonijiniu laikotarpiu buvo pasirašyta sutartis, draudžianti Nilo aukštupio šalims naudotis Viktorijos ežero vandenimis ir apsirūpinimo vandens ištekliais pranašumus suteikusi Egiptui. Šia 1929 m. sutartimi, kurią inicijavo Didžioji Britanija, Egiptui buvo suteiktas naudojimosi Nilo vandenimis monopolis, kartu įtraukiant Sudaną, kuriam buvo leista kontroliuoti vos 5 procentus upės vandens srautų¹²⁵. 2002 m. Kenijos ir Ugandos parlamentuose buvo iškeltas klausimas dėl šios sutarties denonsavimo bei pasiūlymai Egiptui už vienašališkus veiksmus Nilo vandens eksploatacijos srityje kitoms regiono šalims suteikti kompensacijas¹²⁶. Keniją ir Ugandą taip pat parėmė kitos Nilo baseino aukštupio šalys¹²⁷. Ši situacija demonstruoja populiacijų augimo sąlygotą vandens išteklių poreikį XXI-ajame a. bei išaugusį susirūpinimą vandens trūkumo problemų sprendimu.

Daugiausiai kontraversijų susilaukęs dokumentas yra 1959 m. Egipto ir Sudano Susitarimas dėl Nilo vandenų naudojimo (angl. *Agreement for the Full Utilization of Nile Waters*), kuriuo dvi didžiosios regiono valstybės pasidalijo *visus* Nilo vandenimis, ignoruodamos kitas politiškai ir

¹²⁴ Mohamoda, 7.

¹²⁵ El-Fadel et al., 110.

¹²⁶ Mohamoda, 28.

¹²⁷ Ten pat.

ekonomiškai silpnesnes šalis¹²⁸. Pagal šį susitarimą Egiptui (tiksliau – tuometinei Jungtinei Arabų Respublikai) atiteko 48 mlrd. m³ Nilo vandens srautų, tuo tarpu Sudanas galėjo kontroliuoti 4 mlrd. m³ vandens išteklių¹²⁹. Dvišalė sutartis sukėlė didžiulį aukštupio šalių nepasitenkinimą. Vadovaujamos Etiopijos, jos siekė užginčyti Susitarimą, argumentuodamos tuo, jog pastarasis yra neteisėtas. Logiška, jog ši situacija regione sukėlė įtampą, kuri vedė į kelis dešimtmečius trukusį konfliktą tarp Egipto ir Etiopijos.

Etiopija į derybų dėl Nilo vandenų naudojimo procesą nebuvo įtraukta argumentuojant tuo, jog ji gauna pakankamą metinį kritulių kiekį, kuris leidžia patenkinti pagrindines valstybės reikmes ekonomikos bei žemės ūkio srityje, tačiau per pastaruosius dešimtmečius šalį niokojusios sausros ir populiacijos augimo tempai demonstruoja visiškai kitokią situaciją¹³⁰. Etiopija yra viena skurdžiausių pasaulio valstybių, kurios gyventojų skaičius per ateinančius kelis dešimtmečius, prognozuojama, padvigubės, taip pat pripažįstama, jog šiuo metu ji yra viena labiausiai vandens stokojančių valstybių¹³¹. Vienas efektyviausių būdų sumažinti skurdą ir paskatinti valstybės vystymąsi yra nederlingų žemės plotų įsisavinimas, kuriam reikalingas drėkinimas Nilo upės vandeniu (įdomu paminėti tai, kad Etiopija turi virš 22 mln. ha žemės, kuri turėtų būti drėkinama, o šio ploto irigacija Nilo vandens srautus, plūstančius į Egiptą, sumažintų net 30 procentų)¹³². Tokių pasekmių baimė dešimtojo XX-ojo a. dešimtmečio pradžioje paskatino Egiptą blokuoti Afrikos Plėtros Banko (angl. *African Development Bank*) paskolą Etiopijos Nilo eksploatacijos projektams¹³³.

Konfliktų dėl vandens šaknų Nilo baseino regione galima ieškoti dar ankstyvųjų civilizacijų bei kolonializmo laikotarpiams. Žvelgiant į moderniąją Nilo regiono istoriją, šio tipo konfliktų pradžia siejama su XX-ojo a. šeštuoju dešimtmečiu, kuomet Egiptui pradėjus statyti Asuano užtvanką (angl. *Asuan High Dam*) Etiopija užsakė hidroenergijos ir irigacijos iš Nilo vandenų galimybių studiją, kurios rezultatai 1964 m. buvo pateikti kartu su dvidešimtimi užtvankų ir irigacinių projektų¹³⁴. Iš karto po šio įvykio Egiptas pareiškė pastarųjų projektų įgyvendinimą Etiopijoje traktuosiantis kaip grėsmę savo nacionaliniams interesams, kadangi 85 procentai Egiptą pasiekiančio vandens atiteka iš Etiopijos¹³⁵. Etiopijai pradėjus statyti Fincha užtvanką santykiai tarp dviejų valstybių pasiekė aukščiausią įtampos tašką¹³⁶. XX-ojo a. septintajame ir aštuntajame

---

¹²⁸ Ten pat, 13.

¹²⁹ 1959 m. Susitarimo dėl Nilo vandenų naudojimo tekstas:

<http://teaching.law.cornell.edu/faculty/drwcasebook/docs/1959%20 Nile%20treaty.pdf> [Žiūrėta 2008 04 25].

¹³⁰ El-Fadel et al., 111.

¹³¹ Ten pat, 114.

¹³² Ten pat.

¹³³ Ten pat, 111.

¹³⁴ Mohamoda, 18.

¹³⁵ Ten pat.

¹³⁶ Ten pat.

dešimtmečiuose valstybės reguliariai keisdavosi grasinimais panaudoti jėgą ar kitas įtakos priemones¹³⁷.

Nepaisant 1959 m. susitarimo su Sudanu, Egiptas taip pat yra paskelbęs, jog *bet kurios* regiono valstybės Nilo vandens eksploatavimo projektai kelia grėsmę šalies nacionaliniams interesams ir gali ją išprovokuoti imtis karinių veiksmų¹³⁸. Ši situacija gali būti suvokiama kaip klasikinis nulinės sumos žaidimo pavyzdys, kuomet Nilo upės panaudojimas kitų valstybių socialinėms ir ekonominėms reikmėms potencialiai mažina Egipto, kaip tolimiausios žemupio valstybės, vandens išteklių dalį. Susirūpinimą šia situacija atspindi 1994 m. rugpjūčio įvykiai, kuomet Egiptas planavo, tačiau netikėtai atšaukė Kartumo miesto Sudane, kuriame buvo statoma Nilo užtvanka, oro ataką¹³⁹. Šie įvykiai tarp abiejų valstybių sukėlė įtampą, kuri pasiekė aukščiausią tašką 1995 m., kuomet Sudanas buvo apkaltintas organizavus pasikėsinimą į Egipto prezidentą¹⁴⁰. Pasienio susidūrimai tapo itin dažni, ir šiuo laikotarpiu buvo prabilta apie besimezgantį abiejų valstybių konfliktą¹⁴¹.

Aukščiau aptarti faktai atspindi Nilo vandens išteklių svarbą daugumai regiono valstybių. Konfliktinės situacijos taip pat demonstruoja, jog vandens išteklių trūkumas Nilo baseino regiono valstybių, visų pirma Egipto, Sudano ir Etiopijos, yra vertinamas kaip gyvybiškai svarbi, pavojų jų išlikimui kelianti (egzistencinė) grėsmė. Kita vertus, konfliktai dėl vandens tarp Nilo baseino šalių patenka į žemo – vidutinio intensyvumo spektrą ir niekada nebuvo peraugę į intensyvias plataus masto karines operacijas. Visgi pažymima, jog konfliktai tarp regiono valstybių yra labai tikėtini, kuomet viena valstybė savo galia yra pranašesnė už kitas šalis¹⁴². Pagrindinis regiono veikėjas Egiptas, disponuojantis didžiausia santykinė ir struktūrine galia, pabrėžia, jog kitų valstybių veiksmai, susiję su Nilo eksploatacija, kelia pavojų jo gyvybiniam interesams. Vienašališka Egipto politika šiuo atveju ne tik riboja kitų regiono valstybių galimybes eksploatuoti Nilo vandenį, bet ir sunkina regioninio bendradarbiavimo procesus. Šioje vietoje galima išvelgti jau minėtą struktūrinio nestabilumo problemą, kuomet regione neegzistuoja stiprios, vandens išteklių naudojimą reglamentuojančios institucijos, pajėgios pažaboti atskirų valstybių nacionalinius interesus. Labai svarbus žingsnis sprendžiant šią problemą buvo žengtas 1999 m., kuomet regiono šalys susitarė dėl Nilo Baseino Iniciatyvos, paskatinusios tarpvalstybinio bendradarbiavimo procesus bei atvėrusios perspektyvas tolesnei regiono integracijai, įgyvendinimo.

---

¹³⁷ Ten pat.

¹³⁸ El-Fadel et al., 115.

¹³⁹ Ten pat.

¹⁴⁰ Ten pat, 111.

¹⁴¹ Ten pat.

¹⁴² Kameri-Mbote, 3.

2.2. Nilo Baseino Inicijatyva – regiono integracijos link

Nilo Baseino Inicijatyva, pradėta vykdyti 1999 m., yra regioninės partnerystės forma, vienijanti dešimt Nilo baseino regiono valstybių (Eritrėja Inicijatyvos procese dalyvauja stebėtojo teisėmis), siekiant ilgalaikių bendros Nilo vandens eksploatacijos ir regiono plėtros tikslų. Pirmą kartą per visą regiono istoriją visos dešimt valstybių dirba kartu tam, kad būtų sukurtas bendras Nilo baseino partnerystės pagrindas ir įgyvendintas esminis Nilo Baseino Inicijatyvos tikslas „pasiekti darnų socioekonominį vystymąsi per Nilo baseino vandens išteklių dalijimąsi lygybės pagrindais bei šių išteklių teikiamą naudą“¹⁴³. Nilo Baseino Inicijatyvą sudaro institucinis mechanizmas, bendra vizija ir bendrai nustatytos politikos gairės, apibrėžiančios strateginius Inicijatyvos tikslus efektyviai ir optimaliai naudoti Nilo baseino vandens išteklius; užtikrinti gerovę, saugumą ir taiką regiono žmonėms; užtikrinti regiono valstybių bendradarbiavimą, siekiant visoms joms naudingų tikslų (angl. „win-win“ gains); kovoti prieš skurdą, skatinti ekonominę plėtrą ir t.t.¹⁴⁴

Nilo Baseino Inicijatyva siekia įgyvendinti užsibrėžtus tikslus per regiono valstybių Strateginę Veiksmų Programą (angl. *Strategic Action Programme*). Programa taip pat apima mechanizmus, leidžiančius bendras vizijas paversti realiais veiksmais: projektus bei subsidines programas¹⁴⁵.

Bendros Vizijos Programa (angl. *Shared Vision Programme*), vykdoma regioninio lygio projektų pagrindu, yra Strateginės Veiksmų Programos dalis¹⁴⁶. Bendros Vizijos Programa apima kolektyvinius valstybių veiksmus, dalijimąsi patirtimi bei geriausia praktika ir yra įgyvendinama per aštuonis projektus bei dvi subsidines veiksmų programas (angl. *Subsidiary Action Programmes*) Rytų Nilo ir Nilo ežerų subregionams. Daugiausia pastangų, dėmesio ir finansavimo susilaukia Nilo Tarpvalstybinis Aplinkosaugos Projektas (angl. *Nile Transboundary Environmental Action*). Jis yra unikalus ta prasme, jog nei vienos upės baseino regionas nesiremia panašiais projektais.

---

¹⁴³ Nilo Baseino Inicijatyvos oficialus internetinis portalas:

http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=42 [Žiūrėta 2007 10 26].

¹⁴⁴ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 30].

¹⁴⁵ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 30].

¹⁴⁶ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 30].

4 lentelė. Bendros Vizijos Programos projektai.

Projektas	Tikslai
Nilo Tarpvalstybinis Aplinkosaugos Projektas	Tarpvalstybinio bendradarbiavimo skatinimas, Nilo ekosistemos apsauga
Nilo Baseino Regioninės Prekybos Energija Projektas	Regioninės energijos rinkos sukūrimas
Vandens Žemdirbystei Projektas	Vandens naudojimo žemės ūkiui efektyvumo didinimas
Vandens Išteklių Planavimo ir Valdymo Projektas	Analitinių įgūdžių Nilo vandens išteklių tyrimuose ugdymas
Socioekonominio Vystymosi ir Dalijimosi Nauda Projektas	Ekonominis planavimas, tyrimai, alternatyvių regiono vystymosi scenarijų planavimas, skurdo mažinimas
Pasitikėjimo Stiprinimo ir Suinteresuotų Grupių Įtraukimo Projektas	Valdžios, verslo, pilietinės visuomenės įtraukimas į bendradarbiavimo procesus, susidomėjimo Nilo Baseino Inicijatyva skatinimas
Tyrimų ir Apmokymų Projektas	Vandens išteklių planavimo ir valdymo specialistų rengimas
Bendros Vizijos Programos Vykdyto ir Koordinavimo Projektas	Bendros Vizijos Programos monitoringas ir grįžtamasis ryšys, siekiant pagerinti jos įgyvendinimą

Šaltinis: Nilo Baseino Inicijatyvos oficialus internetinis portalas:

http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=116 [Žiūrėta 2008 04 30].

Aukščiausias Nilo Baseino Inicijatyvos valdymo organas, priimančias sprendimus, yra valstybių vandens išteklių Ministrų Taryba (angl. *Nile Council of Ministers*), kurios susitikimai vyksta kasmet. Ši institucija remiasi Techninio Patariamojo Komiteto (angl. *Technical Advisory Committee*), kuris taip pat posėdžiauja kasmet, pasiūlymais. Nilo Sekretoriatas yra pagalbinė Ministrų Tarybos ir Techninio Patariamojo Komiteto institucija, atliekanti informacijos platinimo, projektų koordinavimo, monitoringo ir įvertinimo funkcijas¹⁴⁷.

Nilo Baseino Inicijatyva suteikia institucinį pagrindą regiono bendradarbiavimui, o taip pat ir regioninio ekologinio saugumo komplekso formavimuisi Nilo baseino regione. Toliau bus analizuojamos esminės Nilo baseino valstybių regioninio bendradarbiavimo prielaidos bei išorės jėgų įtaka, aptariama Nilo Baseino Inicijatyvos „pridėtinė vertė“ regiono ekonominės plėtros srityje bei bendradarbiavimo Inicijatyvos pagrindu iššūkiai. Taip pat bus siekiama įvertinti Nilo baseiną kaip regioninį ekologinio saugumo kompleksą bei tolesnės regioninės integracijos perspektyvas.

2.2.1. Regioninio bendradarbiavimo prielaidos

Prieš pradėdant analizuoti pagrindinius Nilo Baseino Inicijatyvos aspektus, vertėtų pasigilinti į esmines priežastis, paskatinusias regiono valstybes nuo konfliktiškų santykių pereiti bendradarbiavimo link. Todėl iš pradžių būtina aptarti neilgą, bet Nilo baseino atvejo analizei reikšmingą tarpvalstybinių pastangų bendradarbiauti dėl vandens išteklių istoriją. Ypatingas dėmesys šiame poskyryje bus skiriamas Egipto, kaip galingiausios regiono valstybės, elgsenos kaitai, nuo vienašališkos politikos Nilo vandens naudojimo srityje pereinant prie daugiašalių iniciatyvų.

¹⁴⁷ Ten pat, http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=30&Itemid=77 [Žiūrėta 2008 04 30].

Kaip jau minėta, bendradarbiavimą dėl lygiavertės Nilo vandens eksploatacijos ribojo vienašališka stipriausios regiono valstybės - Egipto - politika bei siekiai ginti nacionalinius interesus, neatsižvelgiant į kitų valstybių vystymosi keliamus poreikius. Egipto, kuriam kartu su Sudanu dar 1959 m. buvo suteiktos teisės naudotis visais Nilo vandens ištekliais, siekius išlaikyti *status quo* naudojimosi Nilo vandeniu srityje apsunkino tai, kad 1959 m. sutarties teisėtumas buvo kvestionuojamas, kadangi rengiant ją nebuvo net konsultuojamasi su kitomis regiono šalimis (nekalbant apie jų interesų įtraukimą į sutarties nuostatas).

Per pastaruosius keturis dešimtmečius regione buvo galima stebėti įvairių (dažniausiai nesėkmingų) pastangų bendradarbiauti ar priimti daugiašales sutartis dėl Nilo vandenų naudojimo, tačiau Egiptas visuomet stengdavosi įtraukti britų kolonijinio laikotarpio idėjas, suteikusias jam reikšmingus pranašumus.

Ilgainiui regione išryškėjo žemupio ir aukštupio valstybių interesų skirtumai – Nilo žemupio šalys (Egiptas bei Sudanas) rėmėsi „istorinės praktikos“ (angl. „*historical use*“) ir „žalos nesukėlimo“ (angl. „*no harm*“) doktrinomis deklaruodamos, jog teisę naudotis visais Nilo vandens ištekliais jiems suteikia ilgametė tradicija ir kad aukštupio šalys neturėtų eksploatuoti Nilo, jei ši eksploatacija sukeltų žalą žemupio valstybėms, tuo tarpu Nilo aukštupio šalys sprendžiant šiuos klausimus siekė remtis vadinamąja Harmono doktrina, pabrėžiančia, jog naudojimąsi valstybės teritorijoje esančiais ištekliais apsprendžia jos suverenitetas ir kad ši teisė gali būti įgyvendinama besąlygiškai¹⁴⁸. Tačiau, nepaisant interesų skirtumų, beveik visos regiono valstybės išreiškė norą dalyvauti rengiant 1997 m. JT Vandens srautų reguliavimo konvenciją (angl. *Watercourse Convention*). Svarbu paminėti tai, kad balsuojant dėl penktojo, šeštojo ir septintojo straipsnių, įtvirtinančių tiek lygiateisio naudojimosi vandens ištekliais, tiek žalos nesukėlimo principus, teksto, nei viena regiono valstybė nebalsavo už ar prieš¹⁴⁹. Kita vertus, pristačius galutinę konvencijos tekstą JT Generalinei Asamblėjai, tik viena valstybė (Burundis) balsavo prieš jos priėmimą¹⁵⁰. Daugelis autorių pažymi, jog faktas, kad dauguma regiono valstybių balsavo už Vandens srautų reguliavimo konvenciją (arba susilaikė) demonstruoja tai, kad jos nuostatos Nilo baseino regiono valstybėms buvo priimtinos¹⁵¹. Taip pat pažymima, jog tarptautinės vandenių teisės stoka regione dažnai buvo suvokiama kaip pagrindinė kliūtis tarpvalstybiniam bendradarbiavimui¹⁵². JT Vandens srautų reguliavimo konvencijos priėmimas šiuo atveju buvo vienas iš veiksnių, paskatinsiu regiono sukurti bendradarbiavimui palankią atmosferą.

---

¹⁴⁸ Mohamoda, 14.

¹⁴⁹ George Williams Sherk, Patricia Wouters ir Samantha Rochford, „Water Wars in the Near Future? Reconciling Competing Claims for the World’s Diminishing Freshwater Resources: The Challenge of the Next Millennium.“ *The CEPMLP On-line Journal*, 3(2), 1998: <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol3/article3-2.html> [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁵⁰ Ten pat. [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁵¹ Ten pat. [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁵² Mohamoda, 16.

Konvencijos nuostatos efektyviai „neutralizavo“ anksčiau regione nusistovėjusias taisykles bei doktrinas ir paskatino valstybes ieškoti teisinių (o ne papročiais ar nusistovėjusia praktika paremtų) argumentų ginant savo interesus bei permąstyti savo pozicijas, kartu ieškant bendro išėities taško susikertančių klausimų sprendime¹⁵³. J.Brune ir S.J.Toope‘as teigia, jog naujasis normatyvinis naudojimosi vandens ištekliais režimas paskatino Nilo baseino šalių interesų kaitą bei politinius pokyčius regione, nuo konfliktų vykstant poslinkiams bendradarbiavimo procesų link¹⁵⁴.

1992 m. gruodį šešių valstybių (tame tarpe Egipto bei Sudano) vandens išteklių ministrai susitarė įsteigti Techninio Bendradarbiavimo Komitetą Vystymuisi ir Aplinkosaugai (angl. *Technical Cooperation Comitee for Promotion of Development and Environmental Protection*) (toliau – TBKVA) su tikslu koordinuoti bendrus regiono valstybių interesus (kitos regiono valstybės, išskyrus Eritrėją, kuri komiteto veikloje dalyvavo stebėtojo teisėmis, prisijungė vėliau). 1998 m. TBKVA susitikimo metu buvo susitarta dėl Nilo Baseino Iniciatyvos steigimo. 1992 - 2002 m. taip pat buvo suorganizuota eilė konferencijų (angl. „*Nile-2002*” *Conferences*), kuriose buvo pristatomos valstybių pozicijos (angl. „*country papers*“), atspindinčios interesus, poreikius ir lūkesčius, kurių buvo tikimasi iš Nilo Baseino Iniciatyvos proceso. Šie susitikimai, atspindintys poslinkius nuo neformalaus link institucionalizuoto bendradarbiavimo, turėjo esminės svarbos regiono politinio klimato pokyčiams¹⁵⁵. Taip pat pažymima, jog šios konferencijos paskatino Egipto ir Etiopijos – dviejų svarbiausių regiono veikėjų, kurių santykiai Nilo vandens naudojimo kontekste ilgą laikotarpį buvo įtempti - dialogą¹⁵⁶.

Be tarptautinės teisės teigiamos įtakos verta išskirti dar keletą reikšmingų prielaidų, dėl kurių regione prasidėjo kokybiškai naujas tarpvalstybinio bendradarbiavimo etapas bei naudojimosi Nilo vandens ištekliais institucionalizacija.

Atsižvelgiant į tarpusavio priklausomybės problemą apsirūpinant vandeniu, Nilo aukštupio ir žemupio valstybės pripažino bendrą Nilo vandens eksploataciją reguliuojančių instrumentų būtinybę. Taip pat buvo pripažinta, jog šių instrumentų taikymas tokiose srityse kaip vandens kokybė ar taršos prevencija nesiremia nulinės sumos žaidimo principu ir yra potencialiai naudingas visoms valstybėms¹⁵⁷. Šioje vietoje į magistro darbą reikia įvesti dar vieną svarbią sąvoką. Situacija, naudinga visoms valstybėms (angl. „*win-win*“ *situation*) yra sprendimai, kurie atitinka tiek žemupio, tiek aukštupio valstybių interesus, atvirkštinė konfliktinėms situacijoms, kuomet vienoms valstybėms įgyvendinant savo interesus, nukenčia kitos valstybės (angl. „*win-lose*“ *situations*). Ilgainiui buvo suprasta, jog augant populiacijoms ir didėjant gėlo vandens poreikiui, egzistuojanti Nilo vandenų naudojimo praktika ne tik nesuteiks galimybės apsirūpinti reikiamu

---

¹⁵³ Jutta Brune ir Stephen J. Toope, „Changing Nile Basin Regime: Does Law Matter?“ *Harvard International Law Journal*, 43(1), 2002, 105-159.

¹⁵⁴ Ten pat, 110.

¹⁵⁵ Ten pat, 136.

¹⁵⁶ Haggai Erlich, *The Cross and the River: Ethiopia, Egypt and the Nile*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002, 213.

¹⁵⁷ Brune ir Toope, 110.

kiekiu vandens, bet gali toliau vesti į tarpvalstybinius konfliktus¹⁵⁸. Šioje vietoje ypatingą dėmesį derėtų skirti Egipto nacionalinės politikos transformacijai, nuo agresyvaus elgesio pereinant prie diplomatinių priemonių.

Dar 1994 m. Egipto vandens išteklių ministras pažymėjo, jog konstruktyvus dialogas Nilo baseino regione neabejotinai ves į situaciją, kuri bus naudinga visoms valstybėms¹⁵⁹. Šiuo metu Egiptas suvokia, jog karas dėl vandens jam būtų ekonomiškai ir politiškai nenaudingas¹⁶⁰. Nauji daugiašaliai susitarimai yra nepaprastai svarbūs Egipto pozicijai tarptautiniame kontekste bei viso regiono stabilumui, kuriuo jis taip pat yra suinteresuotas¹⁶¹. A.Allanas teigia, kad regioninių santykių kaita yra tiesiogiai susijusi su pokyčiais po Šaltojo karo¹⁶². Anot jo, šie pokyčiai atspindi išaugusį Egipto suinteresuotumą savo ekonomine priklausomybe, valstybės vystymusi ir Nilo eksploatacijos projektų efektyvumu, derinant ekonominius bei ekologinius vandens naudojimo principus¹⁶³. Pastarąjį teiginį atspindi susirūpinimas naujo Tushka slėnio statyba, kadangi, įgyvendinus projektą, po kurio laiko Nilo upė gali nebepajėgti aprūpinti vandeniu netgi jau egzistuojančio slėnio (neminint naujojo)¹⁶⁴.

Kita vertus, teigiama, jog svarbų vaidmenį transformuojant valstybių požiūrius į Nilo vandenų naudojimą ir skatinant jas bendradarbiauti suvaidino įvairios tarptautinės institucijos ir donorinės organizacijos, tokios, kaip JT ar Pasaulio Bankas¹⁶⁵. Verta paminėti, jog Pasaulio Banko spaudimas Egiptui, mažinant paskolas tuo metu, kai šalis buvo susidūrusi su rimtais ekonominiais sunkumais, galėjo paskatinti pakeisti agresyvią politiką dėl Nilo vandens naudojimo¹⁶⁶. Siekiant įvertinti išorės jėgų įtaką viso regiono bendradarbiavimui dėl vandenų naudojimo, ji bus plačiau analizuojama sekančiame poskyryje.

2.2.2. Išorės jėgų įtaka regioniniam bendradarbiavimui

Daugelis autorių pažymi, jog trečiųjų šalių iniciatyvos ir parama Nilo Baseino Iniciatyvos įsteigimui ir įgyvendinimui buvo nepaprastai svarbi. Pastangos skatinti Nilo baseino šalių regioninį bendradarbiavimą dar XX a. septintajame dešimtmetyje siejamos su JT iniciatyvomis. 1967 m. JT inicijavo Hydromet projektą, kuriame dalyvavo septynios regiono valstybės. Tuomet JT agentūros atliko seriją hidrologinių Nilo studijų, į keletą regiono valstybių delegavo savo specialistus ir pan.¹⁶⁷. Šis projektas neperaugo į platesnio masto iniciatyvas, tačiau pažymima, jog jis galėjo

---

¹⁵⁸ Mohamoda, 22.

¹⁵⁹ UNESCO, 24.

¹⁶⁰ El-Fadel et al., 115.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² Allan, [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁶³ Ten pat.

¹⁶⁴ Mohamoda, 21.

¹⁶⁵ Ten pat, 22.

¹⁶⁶ Ashok Swain, „The Nile River Basin Initiative: Too Many Cooks, Too Little Broth.“ *SAIS Review*, 22(2), 2002, 293-308.

¹⁶⁷ Mohamoda, 20.

pasitarnauti kaip diskusijų dėl intensyvesnio regioninio bendradarbiavimo arena¹⁶⁸. Vėliau JT inicijavo dar keletą projektų, tokių kaip Aplinkosaugos Veiksmų Planas (angl. *Environment Action Plan*) ir TBKVA įsteigimas, kuris vedė į Nilo Baseino Iniciatyvos sukūrimą¹⁶⁹.

XX a. aštuntajame dešimtmetyje kilus tarptautiniam susirūpinimui vandens išteklių efektyviu panaudojimu bei susidomėjimui ekonomikos ir aplinkos suderinamumo idėjomis, tarptautinės agentūros, tokios kaip Pasaulio Bankas taip pat išreiškė norą skatinti regioninio bendradarbiavimo tarptautiniuose upių baseinuose procesus. Remdamasis 1993 m. Vandens išteklių valdymo politika (angl. *Water Resources Management Policy*) bei direktyva OD 6.50, Pasaulio Bankas įsipareigojo skatinti regioninį bendradarbiavimą dalijimosi vandens ištekliais srityje tarptautiniuose upių baseinuose, patiriančiuose vandens trūkumo problemas, teikiant finansinę paramą bei investuojant į vandens kokybę ir jo naudojimo efektyvumą keliančius projektus¹⁷⁰.

Pagrindinių koordinuojančių institucijų rolę Nilo baseino regioninio bendradarbiavimo procese dar 1997 m. TBKVA susitikime prisiėmė Pasaulio Bankas, JT Vystymosi Programa (angl. *Development Programme*) ir Kanados Tarptautinė Vystymosi Agentūra (angl. *Canadian International Development Agency*). Šio veiksmo rezultatas atspindi vadinamosios Nilo komandos (angl. *Nile Team*) sudarymą bei partnerystės su Nilo Baseino Iniciatyva įsteigimą¹⁷¹.

Ko gero ryškiausiai išorės jėgų įtaką tarptautinio bendradarbiavimo procesui Nilo regione atspindi finansinė tarptautinių organizacijų ir nevalstybinių institucijų parama. 2001 m. susitikimo Ženevoje metu pagrindinės donoringos organizacijos (visų pirma, Pasaulio Bankas) ir valstybės pasižadėjo suteikti 80 procentų Nilo Baseino Iniciatyvai reikalingos paramos¹⁷². Šio susitikimo metu Pasaulio Banko iniciatyva buvo iškelti du pagrindiniai tikslai – supažindinti tarptautinę bendruomenę su Nilo Baseino Iniciatyva bei pritraukti papildomą finansinę paramą Iniciatyvos pagrindu vykdomiems projektams¹⁷³. Susitikimo metu tarptautiniai donoriai išreiškė valią padidinti Iniciatyvos finansavimą nuo 140 mln. iki 3 mlrd. JAV dolerių¹⁷⁴.

2003 m. buvo įsteigtas Nilo Baseino Fondas (angl. *Nile Basin Trust Fund*), iš kurio lėšų įgyvendinama dauguma Nilo Baseino Iniciatyvos projektų¹⁷⁵. Fondo tikslas yra suteikti Nilo Baseino Iniciatyvos projektams racionalų finansavimą, kuris konsoliduotų donorų paramą ir užtikrintų efektyvų projektų įgyvendinimą¹⁷⁶. Išorės jėgų svarbą Nilo Baseino Iniciatyvos įgyvendinimui demonstruoja ir tai, kad fondą administruojama ne pačios valstybės (nors jų lėšos

¹⁶⁸ Imeru Tamrat, „Constraints and Opportunities for Basin-Wide Cooperation in the Nile: A Legal Perspective.“ Kn. Anthony J.Allan ir Chibli Mallat (sud.), *Water in the Middle East: Legal, Political and Commercial Implications*. London: Tauris Publishers, 1995, 177-188.

¹⁶⁹ UNESCO, 24.

¹⁷⁰ Allan, [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁷¹ Mohamoda, 23.

¹⁷² Nilo Baseino Iniciatyvos oficialus internetinis portalas:

http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=42 [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁷³ Mohamoda, 23.

¹⁷⁴ Swain, 302.

¹⁷⁵ Nilo Baseino Iniciatyvos oficialus internetinis portalas:

http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=97 [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁷⁶ UNESCO, 26.

sudaro 14 procentų šio fondo), bet Pasaulio Bankas¹⁷⁷. Fondo lėšas taip pat sudaro JT Vystymosi Programos, Afrikos Plėtros Banko bei atskirų valstybių - Kanados, Danijos, Nyderlandų, Norvegijos, Švedijos, Jungtinės Karalystės - parama¹⁷⁸.

Vienas svarbiausių Nilo Baseino Iniciatyvos mechanizmų yra Bendros Vizijos Programa, apimanti aštuonis projektus, kuriems iš viso skirta 122 mln. JAV dolerių, ir dvi subsidines veiksmų programas žemupio ir aukštupio šalims - Rytų Nilo Subsidinę Veiksmų Programą, skirtą Egiptui, Sudanui, Eritrėjai ir Etiopijai (pagal geografinę padėtį ši valstybė buvo priskirta prie žemupio šalių, tačiau konfliktų dėl vandens perspektyvoje Etiopija tradiciškai priskiriama aukštupio valstybėms) ir Nilo Ekvatorijos Ežerų Subsidinę Veiksmų Programą, skirtą likusioms (aukštupio) šalims¹⁷⁹. Šios programos yra vykdomos projektų, kuriems finansuoti buvo skirta 30 mln. JAV dolerių¹⁸⁰, pagrindu (pagrindinės sritys, kurioms skiriamos donorių subsidijos pateiktos 5 lentelėje).

5 lentelė. Nilo Baseino Iniciatyvos Subsidinių Veiksmų Programų finansuojamos sritys.

Rytų Nilo Subsidinė Veiksmų Programa (Integruotas Rytų Nilo vystymasis)	Nilo Ekvatorijos Ežerų Subsidinė Veiksmų Programa
Rytų Nilo planavimo modelio parengimas	Žemės ūkio produktyvumo skatinimas
Baro - Akobo vandens išteklių vystymas	Žuvininkystės Albert'o ir Edward'o ežeruose vystymas
Pasirengimas potvyniams	Bendros Mara, Kamera ir Malaba – Sio upių baseinų vandens išteklių eksploatacijos skatinimas
Etiopijos ir Sudano vandens srautų sujungimas	
Irigacijos ir drenažo sistemų vystymas	
Vandens išteklių efektyvus valdymas	Rusumo krioklių hidroenergijos potencialo vystymas
Investicijos į Rytų Nilo prekybą energija	Kenijos ir Ugandos; Burundžio, Demokratinės Kongo Respublikos ir Ruandos; Burundžio ir Ruandos; Ruandos ir Ugandos vandens srautų sujungimas

Šaltinis: UNESCO, 33.

Aukščiau pateikti faktai bei finansiniai duomenys aiškiai demonstruoja, jog išorės jėgų iniciatyvos ir finansinė parama turi esminės svarbos Nilo Baseino Iniciatyvos įgyvendinimui. Įvertinus tai, kad JT jau nuo XX a. septinto dešimtmečio skatino regiono valstybes bendradarbiauti, o Pasaulio Bankas aktyviai įsitraukė į Nilo Baseino Iniciatyvos finansavimo procesą, išorės jėgų įtaka gali sumenkinti aukščiau pateiktus argumentus dėl pačių valstybių sąmoningumo suvokiant, jog regioninis bendradarbiavimas yra būtinas, siekiant įtvirtinti ir realizuoti bendrus Nilo vandens eksploatacijos principus bei įveikti vandens trūkumo problemas. Akivaizdu, jog be finansinės donorių organizacijų ir išsivysčiusių valstybių paramos Nilo Baseino Iniciatyva geriausiu atveju būtų deklaratyvus pobūdžio dokumentas, neatspindintis praktinių veiksmų, reikalaujančių milžiniškų investicijų. Turint galvoje tai, kad Nilo baseino regiono šalys yra besivystančios valstybės, patiriančios socialines ir ekonomines problemas, galima teigti, jog jos nebūtų pajėgios

¹⁷⁷ Nilo Baseino Iniciatyvos oficialus internetinis portalas:

http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=43&Itemid=97 [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁷⁸ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁷⁹ UNESCO, 25.

¹⁸⁰ Ten pat, 26.

įgyvendinti tokių plataus masto regioninės partnerystės projektų, kaip Nilo Baseino Inicijatyva, be išorės paramos.

2.2.3. Nilo Baseino Inicijatyva - regiono ekonominės plėtros lūkesčiai

Vienas iš šešių oficialių Nilo Baseino Inicijatyvos tikslų yra regiono ekonominės integracijos skatinimas¹⁸¹. Socioekonominiame kontekste Nilo Baseino Inicijatyva siekia sumažinti regiono valstybių vystymosi skirtumus, skatinti ekonominį augimą, stabilumą ir bendradarbiavimui palankią atmosferą per dalijimosi Inicijatyvos teikiama nauda (angl. *benefit-sharing*) mechanizmą¹⁸². Dalijimosi nauda mechanizmas apima tris lygius: regioninį, valstybinį ir vietinį. Pažymima, jog norint sumažinti finansinių pajėgumų ir ekonominio augimo rodiklių skirtumus, visų pirma būtina kovoti su skurdu¹⁸³. Pagrindinė priemonė šiam tikslui pasiekti yra Bendros Vizijos Programos Socioekonominio Vystymosi ir Dalijimosi Nauda Projektas.

Socioekonominės plėtros klausimų įtraukimas į Nilo Baseino Inicijatyvą yra glaudžiai susijęs su darnaus vystymosi idėjomis, skatinančiomis ekonominio vystymosi ir aplinkosauginių principų suderinimą visuose lygiuose. Projektas remiasi nuostata, jog atskiri veikėjai yra labiau suinteresuoti bendradarbiauti tuomet, kai jie yra informuojami apie bendradarbiavimo teikiamą naudą ir galimybes¹⁸⁴. Dalijimosi nauda terminas Nilo Baseino inicijatyvos kontekste atspindi prielaidą, jog atskiros valstybės nėra pajėgios pasiekti tam tikrų pajėgumų savarankiškai, todėl jos turi būti suvokiamos kaip holistinės sistemos, kurioje vyksta bendradarbiavimas, dalys¹⁸⁵. Bendradarbiavimo teikiama nauda šiuo atveju apima gamtinių išteklių tausojimą, ekonominį bendradarbiavimą, politinius ir kultūrinius regiono valstybių ryšius¹⁸⁶.

Nilo baseino šalys nėra lygiavertės savo ekonominėmis galimybėmis. Dažnai pažymima, jog toks simetrijos trūkumas neigiamai įtakojo tarpvalstybinius santykius ir buvo vienas esminių faktorių, ribojančių politinę ir ekonominę regiono integraciją¹⁸⁷. Pranašesnės Nilo žemupio valstybės (Egiptas ir Sudanas) iš dalies sugebėjo pasinaudoti savo ekonominiais pajėgumais, eksploatuojant Nilo vandens išteklius, tačiau tokie jų veiksmai nesirėmė aplinkosauginiais principais. Nilas šiuo atveju buvo traktuojamas tik kaip resursų gavybos šaltinis, neatsižvelgiant į taršos ir išteklių alinimo keliamas problemas bei kitus pavojus ekosistemai. Kita vertus, tokie veiksmai apribojo dėl ekonominio silpnumo ir taip suvaržytas aukščiau valstybių galimybes apsirūpinti vandeniu energijos gamybos bei kitiems tikslams. Todėl, atsižvelgiant į regiono valstybių išreikštus pasiūlymus bei lūkesčius, į Nilo Baseino Inicijatyvą buvo įtraukta darnios su

¹⁸¹ Nilo Baseino Inicijatyvos oficialus internetinis portalas:

http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=42 [Žiūrėta 2008 04 30].

¹⁸² UNESCO, 21.

¹⁸³ Ten pat.

¹⁸⁴ Nilo Baseino Inicijatyvos oficialus internetinis portalas:

http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_content&task=view&id=78&Itemid=63 [Žiūrėta 2008 04 30].

¹⁸⁵ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 30].

¹⁸⁶ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 30].

¹⁸⁷ Allan, [Žiūrėta 2008 04 28].

aplinka socioekonominės plėtros dimensija, kuri, iš vienos pusės turėtų padėti padidinti kiekvienos valstybės vandens išteklių naudojimo ekonominį efektyvumą, o iš kitos pusės - sumažinti vystymosi skirtumus tarp regiono valstybių, tokiu būdu skatinant jų integraciją. Ekonominės plėtros dimensija į Nilo Baseino Iniciatyvą buvo įtraukta remiantis prielaida, jog vandens išteklių naudojimo praktikos pokyčiai remiasi ekonominių pajėgumų kaita¹⁸⁸. Ekonomiškai silpnos valstybės nėra pajėgios tinkamai išnaudoti savo vandens išteklių, kas sąlygoja tolesnį ekonominį nuosmukį, tuo tarpu ekonomiškai stiprios valstybės, efektyviai išnaudodamos savo pajėgumus bei nacionalinėje politikoje derindamos ekonominius ir ekologinius principus, sugeba pasiekti darnų vystymąsi¹⁸⁹.

Įvertus tai, kad Egiptas yra politiškai ir ekonomiškai galingiausia regiono valstybė, galima būtų teigti, jog esminis jo interesas turėtų būti *status quo* vandens išteklių naudojimo srityje išlaikymas. Taip pat logiška teigti, jog Egiptas, kaip galingiausias regiono veikėjas, neturėtų būti suinteresuotas kitų valstybių ekonomine plėtra, kuri iš esmės reikštų, jog ilgainiui jis galėtų įgyti konkurentų. Tačiau pastarasis dešimtmetis atskleidė Egipto nacionalinės politikos pokyčius. Visų pirma, buvo suvokta, jog esanti vandens išteklių naudojimo praktika gali vesti į situaciją, kuomet Nilo upė nebebus pajėgi aprūpinti Egipto (vienas iš pavyzdžių, atspindinčių šią situaciją, yra jau minėtas Tushka slėnio projektas, kurio realizacija gali viršyti Nilo galimybes aprūpinti Egiptą vandeniu). Todėl XX a. paskutiniame dešimtmetyje buvo susirūpinta ekologinių principų įtraukimu į vandens išteklių naudojimą, siekiant padidinti jo ekonominį efektyvumą. Teigiama, jog šių principų *de facto* inkorporavimas į Egipto nacionalinę politiką turėtų užtrukti dar du dešimtmečius¹⁹⁰.

Ši situacija ilgainiui turi paskatinti vandens tausojimą bei sumažinti priklausomybę nuo Nilo, kas leistų Egiptui sušvelninti savo poziciją, draudžiančią aukštupio šalims eksploatuoti Nilo vandenį¹⁹¹. Tokiu būdu aukštupio šalims būtų sudarytos galimybės išnaudoti Nilo vandenį žemės ūkio bei energetikos sektoriaus plėtrai Nilo Baseino Iniciatyvos mechanizmų pagalba ir taip bent iš dalies patenkinti savo vystymosi poreikius. Tai leistų sumažinti valstybių vystymosi skirtumus, pasiekti regiono stabilumą bei padidinti ekonominę tarpusavio priklausomybę, kuri galėtų tapti svarbiu veiksniu, skatinančiu regioninės integracijos procesus.

Ekonominės dimensijos įtraukimas į Nilo Baseino Iniciatyvą gali būti suvokiamas kaip visoms regiono valstybėms naudingas (angl. „win-win“) sprendimas. Įvertinus prieš tai aptartą situaciją galima teigti, jog ekonominės regiono plėtros perspektyvos gali sėkmingai kompensuoti prieštaraujančius regiono valstybių interesus. Tokiu būdu efektyvaus vandens išteklių naudojimo bei ekonominio vystymosi siekiai tampa vienu iš faktorių, skatinančių Nilo baseino regioninį bendradarbiavimą bei integraciją.

---

¹⁸⁸ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁸⁹ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁹⁰ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 28].

¹⁹¹ Ten pat, [Žiūrėta 2008 04 28].

2.2.4. Regioninio bendradarbiavimo iššūkiai: skirtingi žemupio ir aukštupio valstybių interesai

Nors regione nuo konfliktų buvo pereita prie daugiašalių iniciatyvų, skirtingi aukštupio ir žemupio valstybių interesai išlieka svarbiu faktoriumi, ribojančiu regioninio bendradarbiavimo procesus. Nilo baseino šalys turi skirtingų lūkesčių iš Nilo Baseino Iniciatyvos. Šioje vietoje derėtų kalbėti apie trijų svarbiausių regiono veikėjų – Egipto, Sudano ir Etiopijos lūkesčius bei interesus.

Dalis autorių skeptiškai vertina Egipto ketinimus ir kvestionuoja jo išsipareigojimus Nilo Baseino Iniciatyvos partnerystei¹⁹². Teigiama, jog Egiptas yra suinteresuotas *status quo* išlaikymu naudojimosi ištekliais srityje ir toliau ketina vienašališkai eksploatuoti Nilo vandenį¹⁹³. Pagrindiniu argumentu čia tampa jau minėto Tushka slėnio statyba. Šis grandiozinis projektas turėtų pernešti apie 5 mlrd. m³ Nilo vandens iš Nassero ežero į naująjį slėnį, kas sudaro maždaug 10 procentų 1959 m. susitarimu Egiptui skirto vandens kiekio, ir drėkinti maždaug 200 tūkstančių ha dykumos plotą, šalia kurio bus statomi nauji miestai maždaug septyniems mln. gyventojų¹⁹⁴. Taip pat 1997 m. Egiptas atidarė vadinamąjį Taikos kanalą, kuris turės pernešti vandenį į Sinajaus pusiasalį. Nilo aukštupio šalys į šį projektą žvelgia įtariai, kadangi jis sukuria potencialą vandens pernešimui į Izraelį, kuris taip pat stokoja vandens ir, ko gero, būtų pasiruošęs jį pirkti iš Egipto.

Egiptas pabrėžia, jog bendradarbiavimas sprendžiant vandens trūkumo problemas jam yra nepaprastai svarbus. Jis pozityviai vertina Nilo Baseino Iniciatyvos teikiamas regiono ekonominės plėtros perspektyvas ir yra nusiteikęs bendradarbiauti vandens naudojimo efektyvumo didinimo, taršos prevencijos bei aplinkosaugos srityje, tačiau Etiopija yra linkusi pabrėžti, jog Egiptas demonstruoja nenorą spręsti vandens dalijimosi ir persikirstymo klausimus, kurie savo ruožtu atspindi svarbiausius pastarosios valstybės interesus¹⁹⁵. Šie interesų skirtumai atsispindi ir Nilo Baseino konferencijose pristatytose valstybių pozicijose (angl. „*country papers*“), kuriose Egiptas skatino atlikti vandens kokybės problemų studijas, o Etiopija kėlė tolygaus vandens išteklių paskirstymo klausimus¹⁹⁶.

J. Waterbury'is Nilo Baseino regiono valstybių santykius apibūdina kaip trijų veikėjų žaidimą, kuriame Sudanas užima sudėtingiausią poziciją¹⁹⁷. Jo geografinė padėtis gali sukelti įtampą su pagrindiniu regiono veikėju – Egiptu. Siekdamas plėtoti savo žemės ūkį, Sudanas planuoja įgyvendinti didelės apimties irigacinius projektus iš Žydrojo Nilo, kurio ištakas kontroliuoja Etiopija¹⁹⁸. Tokiu būdu Sudanas įsiterptų tarp Egipto ir Etiopijos, iš kurios atitekantys Nilo srautai sudaro didžiąją Egipto vandens išteklių dalį. Kita vertus, Etiopija pareiškė, jog planuoja

---

¹⁹² Mohamoda, 26.

¹⁹³ Ten pat.

¹⁹⁴ Ten pat, 29.

¹⁹⁵ Ten pat, 26.

¹⁹⁶ Ten pat.

¹⁹⁷ John Waterbury, *Nile Basin: National Determinants of Collective Actions*. New Haven: Yale University Press, 2002, 129.

¹⁹⁸ Ten pat, 130.

užtvankų komplekso statybas hidroenergijos bei irigacijos poreikių patenkinimui, kurios sumažintų vandens kiekį, plūstantį tiek į Sudaną, tiek į Egiptą. Šie veiksmai riboja platesnio masto bendradarbiavimo procesus ir potencialiai gali kelti nesutarimus tarp svarbiausių regiono veikėjų.

2.2.5. Nilo baseino regionas kaip regioninis saugumo kompleksas: regioninės integracijos perspektyvos

Siekiant apibendrinti atvejo analizės rezultatus, šiame poskyryje į Nilo baseino regioną bus žvelgiama kaip į regioninį saugumo kompleksą. Taip pat toliau bus vertinamos Nilo baseino regioninės integracijos perspektyvos. Remiantis pirmosios dalies antrajame skyriuje pateiktu požiūriu, jog bendradarbiavimo, kaip tęstinio proceso, galutinis rezultatas veda į regioninę integraciją, toliau bus stengiamasi išvelgti dabartinio bendradarbiavimo implikacijas tolesnei integracijai. Integracijos perspektyvos bus vertinamos pasitelkiant esminius regioninių saugumo kompleksų elementus.

Geografinis apibrėžtumas ir teritorija. Esminis faktorius, įtakojantis priklausymą regioniniam saugumo kompleksui yra Nilo upė. Saugumo komplekso ribos yra „brėžiamos“ ekogeografiniu aspektu, Nilo baseino regioną traktuojant kaip vieną ekosistemą. Šiuo atveju Nilo Baseino Iniciatyva regiono ribas įtvirtina instituciškai, kitaip tariant valstybių priklausymas regioniniam saugumo kompleksui yra institucionalizuotas.

Tarpusavio priklausomybę tarp regiono valstybių galima stebėti naudojimosi vandens ištekliais srityje. Skirtis tarp aukštupio ir žemupio šalių reikšmingai įtakoja valstybių galimybes apsirūpinti vandeniu, todėl galima teigti, jog iki Nilo Baseino Iniciatyvos tarpusavio priklausomybė regione reiškėsi daugiau negatyviu, nei pozityviu aspektu. Nilo Baseino Iniciatyva šiuo atveju gali paskatinti glaudesnių tarpusavio ryšių formavimąsi pozityviu aspektu ekologinėje bei socioekonominėje srityje.

Anarchinė struktūra yra susijusi su regioninį saugumo kompleksą sudarančių valstybių autonomiškumu ir nepriklausomybe. Nilo baseino regioną sudaro dešimt valstybių, kurių nacionaliniai interesai ryškiai įtakojo tiek ilgametę regioninių konfliktų istoriją, tiek palyginti neseniai prasidėjusius bendradarbiavimo procesus. Bendradarbiavimo procesų perspektyvoje prieštaraujantys regiono valstybių interesai ilguoju laikotarpiu turi potencialą niveliuotis, tačiau tai priklausys nuo to, ar regiono veikėjams pavyks surasti visiems naudingų (angl. „win-win“) sprendimų vandens išteklių dalijimosi klausimais bei pakeisti ilgametę naudojimosi Nilo vandens ištekliais praktiką.

Poliariškumą regione demonstruoja žemupio ir aukštupio valstybių suskirstymas, atspindintis skirtingus šių dviejų valstybių grupių interesus. Galingiausia regiono valstybė yra Egiptas, politiškai ir ekonomiškai pranašesnė už kitas šalis. Nilo Baseino Iniciatyva siekia kovoti su šia situacija, stengiantis įveikti skurdą bei patenkinti regiono valstybių vystymosi poreikius per efektyvų vandens išteklių naudojimą. Regioninis bendradarbiavimas šiuo atveju gali padėti

sumažinti vystymosi skirtumus regione, o tokia situacija *potencialiai* gali įtakoti regiono poliariškumą.

Draugiškumo ir priešiško santykiai tarp regiono valstybių leidžia regioninį saugumo kompleksą suvokti kaip *socialinį konstruktą*. Šiuo atveju tarptautinės teisės pagalba siekiama sukurti bendradarbiavimui palankų politinį klimatą, eliminuoti priešiško bei paskatinti aukščiau ir žemupio valstybių dialogą. Tokiu būdu nuo konfliktiškų santykių pereinama link regioninio bendradarbiavimo, kurio sėkmingas vystymasis gali paskatinti integracinius procesus.

Šioje vietoje verta iškelti klausimą, ar įmanoma tolesnė integracija Nilo baseino regione? Norint atsakyti į šį klausimą, visų pirma būtina įvertinti, kuriam struktūrinių pokyčių tipui derėtų priskirti Nilo baseino valstybių bendradarbiavimą. Kaip jau minėta pirmosios dalies trečiajame skyriuje, B.Buzanas, O.Waeaveris ir J. de Wilde'as išskiria keturis struktūrinių pokyčių tipus: *status quo* išlaikymą, vidinę transformaciją (dažniausiai pasireiškiančią dėl vidinio galių persiskirstymo, regioninės integracijos ir pan.), išorinę transformaciją (komplekso ribų kitimą) ir išorės įtaką¹⁹⁹.

Vertinant integracijos perspektyvas, (bent jau normatyviniu lygiu) galima išvelgti regiono vidinės transformacijos potencialą. Atsižvelgiant į aukščiau pateiktus teiginius, jog regioninis bendradarbiavimas turi institucinį pagrindą, kuris gali paskatinti glaudesnių tarpusavio ryšių formavimąsi ir niveliuoti skirtingus valstybių interesus bei padėti sumažinti vystymosi skirtumus, galima teigti, jog dabartinis galios pasiskirstymas regione gali pakisti. Šiuo atveju aukščiau valstybės turi įgauti didesnę politinį svorį per Nilo Baseino Inicijatyvos mechanizmus ir tapti pajėgios atsverti žemupio valstybių (visų pirma Egipto) interesus.

Dėmesį reikia atkreipti ir į tai, jog Nilo Baseino Inicijatyvos tikslai yra nukreipti ne tik į bendradarbiavimą ekologinių grėsmių pagrindu, bet ir į socioekonominių problemų sprendimą. Tokiu būdu nuo siekio įveikti gyvybines ekologines grėsmes pereinama link bendradarbiavimo kitose srityse. Šiuo atveju nuo specifinių problemų sprendimo pereinama į platesnį bendradarbiavimo kontekstą, kas neabejotinai didina Nilo baseino regiono integracijos potencialą.

Taip pat verta atsižvelgti į jau minėtą prielaidą, jog sėkmingas regioninis bendradarbiavimas eventualiai gali transformuotis į regioninę integraciją. Bendradarbiavimo procesų tęstinumą atspindi B.Buzano ir O.Waverio išskirtos trys regioninių saugumo kompleksų išsivystymo stadijos (konfliktas, saugumo režimas bei saugumo bendruomenė, kuri šiuo atveju gali būti tapatinama su regioninės integracijos procesais, kuomet hierarchinė struktūra keičia anarchinę struktūrą, t.y., viršvalstybinių institucijų pagalba regionas transformuojasi į vieną veikėją). Jau šiuo metu Nilo baseino regione galima stebėti pozityvius pokyčius nuo konfliktų pereinant link institucionalizuoto bendradarbiavimo. Neformalių bendradarbiavimo procesų institucionalizacija šiuo atveju yra esminės svarbos, kadangi integracija reikalauja stiprių institucijų, pajėgių derinti valstybių interesus. Visgi, atsižvelgiant į neilgą šio bendradarbiavimo patirtį ir skirtingus regiono valstybių

---

¹⁹⁹ Buzan, Waeaver ir de Wilde, 13-14.

interesus kai kuriais klausimais, galima teigti, jog Nilo regioninis saugumo kompleksas vis dar tebėra saugumo režimo evoliucijos stadijoje, kurią atspindi pirmosios dalies antrajame skyriuje aptarti vidutinio intensyvumo bendradarbiavimo procesai, žymintys oficialų valstybių įsitraukimą į bendradarbiavimo procesus. Kita vertus, taip pat galima teigti, jog Nilo baseino regionas turi didelį integracijos potencialą, kadangi bendros problemos šiuo atveju yra perkeliamos į aukštosios politikos lygmenį, o jų sprendimas apima formalias tarpvalstybines derybas, tarpininkų paieškas ir aukščiausiojo lygio susitikimus, kurie yra priskiriami integraciniams procesams²⁰⁰.

---

²⁰⁰ Rogers, 122.

3. Regioninis bendradarbiavimas ir integracija ekologinių grėsmių pagrindu: Mekongo baseino regionas

Siekiant patikrinti ar Nilo baseino valstybių bendradarbiavimas siekiant bendromis pastangomis įveikti vandens trūkumo problemas nėra vienintelis regioninio bendradarbiavimo ekologinių grėsmių pagrindu pavyzdys, toliau bus analizuojamas Mekongo baseino regiono atvejis.

Mekongo upės baseino regioną sudaro šešios Pietryčių Azijos valstybės (Kinijos Liaudies Respublika (konkrečiai – Junanio provincija), Laoso Demokratinė Liaudies Respublika, Mianmaras (Birma), Tailandas, Kambodža ir Vietnamas). Mekongo upės regiono atvejis magistro darbe apims laikotarpį nuo XX a. šeštojo dešimtmečio, kuomet buvo sukurtos užuomazgos regiono bendradarbiavimui ekologinėje srityje, tačiau, reikia pažymėti, jog pagrindinis dėmesys šiuo atveju bus skiriamas laikotarpiui nuo 1995 m., kuomet buvo sukurtos pagrindinės regiono ekologinio bendradarbiavimo institucijos – Bendradarbiavimo dėl Darnaus Vystymosi Mekongo Upės Baseine Sutartis (angl. *Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong River Basin*) ir Mekongo Upės Komisija (angl. *Mekong River Commission*).

Pasirenkant šį atvejį iš esmės buvo remtasi antrosios dalies pradžioje išvardytais kriterijais (visų pirma, regione neegzistuoja ryškesnės integracijos formos, apimančios konkrečiai šešias regiono valstybes; antra, regionas yra priskiriamas aukštupio/žemupio tipo tarptautiniams upių baseinams, kuriuose konfliktai vyksta dėl vandens trūkumo, o ne dėl teritorinių pretenzijų). Todėl toliau bus stengiamasi pagrįsti atvejo atitikimą šiems kriterijams.

Mekongo regiono šalys pasižymi dideliais galios bei resursų skirtumais. Ekonominiai skirtumai šiuo atveju yra vienas iš veiksnių, ribojančių bendrą regiono integraciją – Tailandas, Kinija ir Vietnamas turi dideles rinkas ir patiria nuolatinę plėtrą, tuo tarpu skurdesnės regiono valstybės, tokios kaip Kambodža ar Laosas, išlieka ypatingai pažeidžiamos ekonominių sukrėtimų, didelė gyventojų dalis šiose valstybėse gyvena žemiau skurdo ribos, o jų ekonominiai rodikliai tarp regiono valstybių yra žemiausiose pozicijose²⁰¹. Kita vertus, regiono istorija demonstruoja, jog Šaltojo karo laikotarpiu Mekongo baseino šalys patyrė ideologinius konfliktus, vidinius nestabilumus bei režimų kaitą. Pastarieji faktoriai taip pat riboja Mekongo baseino regioninę integraciją.

Mekongo baseinas priklauso Azijos regionui, todėl apie valstybių integraciją daugiausia galima kalbėti turint galvoje platesnį regioninį kontekstą. Integracija Mekongo regione daugiausia vyksta per ekonominį bendradarbiavimą, tačiau viena vertus, ekonominė integracija per narystę Pietryčių Azijos Valstybių Asociacijoje (angl. *Association of South-East Asian Nations*), Azijos ir Ramiojo Vandenyno Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacijoje (angl. *Asia-Pacific Economic*

---

²⁰¹ Australian Agency for International Development, „The Greater Mekong Subregion: Australia’s Strategy to Promote Integration and Cooperation 2007 – 2011.“ Canberra, 2007, 4.

Cooperation) ar JT Ekonominėje ir Socialinėje Komisijoje Azijai ir Ramiajam Vandenynui (angl. *United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific*) išėina daug plačiau už Mekongo baseino ribų, kita vertus, ji apima ne visas Mekongo regiono valstybes (Laosas, Mianmaras ir Kambodža nepriklauso Azijos ir Ramiojo Vandenyno Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacijai, o Kinija nepriklauso Pietryčių Azijos Valstybių Asociacijai).

Kalbant konkrečiai apie Mekongo baseiną, ekonominis bendradarbiavimas tarp šešių regiono valstybių vyksta su išorės jėgų, tokių kaip Pasaulio Bankas ar Azijos Plėtros Bankas (angl. *Asian Development Bank*), skatinimu ir pagalba. Azijos Plėtros Banko inicijuota Mekongo Subregiono Ekonominio Bendradarbiavimo Programa (angl. *Greater Mekong Subregion Economic Cooperation Programme*) šiuo atveju yra viena pagrindinių regiono ekonominio bendradarbiavimo formų.

Trumpai apžvelgus Mekongo regiono bendradarbiavimo formas, galima teigti, jog valstybių ryšiai yra daugiausia ekonominio pobūdžio. Kita vertus, bendradarbiavimas Mekongo baseino regione iš esmės nėra orientuotas konkrečiai į šešias regiono valstybes, o vyksta platesniame regioniniame kontekste.

Šioje vietoje reikėtų pagrįsti Mekongo baseino regiono atitikimą antrajam atvejų atrankos kriterijui. Mekongo baseinas yra priskiriamas aukštupio/žemupio valstybių suskirstymą turinčių tarptautinių upių baseinų tipui, tačiau Mekongas taip pat formuoja ribas tarp Laoso ir Mianmaro bei tarp Laoso ir Tailando (Mekongo baseino regiono žemėlapis pateikiamas 4 priede).

Visgi konfliktai dėl vandens išteklių panaudojimo ir jo keliamos žalos regione reiškiasi aukštupio/žemupio aspektu, todėl minėti teritoriniai perskyrimai nepaneigia Mekongo priklausymo aukštupio/žemupio suskirstymu pasižymintiems tarptautiniams upių baseinams.

3.1. Vandens išteklių trūkumas ir konfliktai Mekongo baseino regione

Mekongo upė ilgą laikotarpį buvo nepakeičiamu vandens šaltiniu jos pakrantėse įsikūrusioms valstybėms, tačiau pastaruoju metu industrializacija ir ekonominė plėtra pradėjo kelti rimtus iššūkius regiono ekologiškai pusiausvyrai ir kai kurių valstybių vandens poreikiams. Keletas regiono valstybių, visų pirma Kinija, siekdamas patenkinti savo energijos poreikius, pradėjo ambicingas Mekongo tvenkimo programas bei hidroelektrinių statybas. Šių projektų eksploatavimo, o taip pat aplinkai kenksmingos ūkinės veiklos pasekoje potvyniai, reikalingi žemės ūkio veiklai, kuri daugeliui žemupio gyventojų yra vienintelis pragyvenimo šaltinis, tampa vis retesni, Mekongo vandens lygis kasmet krenta, o tai savo ruožtu sąlygoja kitas ekosistemos anomalijas, pvz., Kambodžos Tonle Sap upės ir ežero ekosistema (o taip pat ir pagrindinis Kambodžos gėlo vandens

rezervuaras) tiesiogiai priklauso nuo Mekongo potvynių, todėl šiuo metu jai gresia rimtas išsekimo ir biologinės įvairovės išnykimo pavojus²⁰².

Šioje vietoje derėtų aptarti skirtingus regiono valstybių nacionalinius interesus. Pagrindiniai Kinijos, Mianmaro ir Laoso nacionaliniai interesai, susiję su Mekongo vandens išteklių eksploatacija, yra hidroenergetikos plėtojimas, Kambodža yra ypatingai suinteresuota žvejyba Tonle Sap ežere bei jo vandens naudojimu socialinėms reikmėms bei žemdirbystei²⁰³. Tailandas Mekongo vandens srautus visų pirma naudoja žemdirbystei bei industrijai, tuo tarpu Vietnamas yra labiausiai suinteresuotas vandens, reikalingo žemdirbystei Mekongo deltoje, kokybės klausimais²⁰⁴.

Taip pat labai svarbu paminėti, jog regione egzistuoja skirtis tarp Mekongo aukštupio ir žemupio valstybių. Aukštupio valstybės, siekdamos apsirūpinti reikiamu kiekiu vandens energijos gamybai, vykdo intensyvias Mekongo užtvankų statybas. Per pastaruosius dešimt metų buvo pastatyta daugiau nei šimtas užtvankų²⁰⁵. Pagrindinį vaidmenį šiuo atveju vaidina ekonomiškai ir politiškai galingiausia regiono valstybė Kinija, kuri, pabrėždama teisę nepriklausomai tvarkytis savo teritorijoje, šiuo metu įgyvendina vadinamąjį „Mekongo kaskadų“ projektą, į kurį įeina septynių didelių užtvankų statyba²⁰⁶. Dalis projekto jau yra įvykdyta, ir ši veikla turi rimtas neigiamas pasekmes žemupio valstybėms, visų pirma dėl ženkliai sumažėjusių galimybių apsirūpinti vandeniu bei pablogėjusios vandens kokybės, taip pat dėl mažo dirvožemio derlingumo, sparčiai mažėjančio žuvingumo bei dėl kitų su ekosistemos disbalansu susijusių neigiamų aspektų²⁰⁷. Neigiami Mekongo eksploatacijos aspektai palaipsniui tampa ne tik ekologinio saugumo, bet ir opiais socialiniais klausimais, vedančiais į skurdą ir žmonių sveikatos problemas. Įvertinus faktą, jog Kinija ateityje ruošiasi tęsti Mekongo upės tvenkimo projektus, galima teigti, kad situacija žemupio valstybėse ir toliau ženkliai blogės. Šią situaciją galima prilyginti nulinės sumos žaidimui, kuomet, vienu valstybių interesų sąskaita nukenčia kitos valstybės.

Reikia pažymėti, jog Kinija nėra vienintelė valstybė, statanti užtvankas, neatsižvelgiant į žemupio valstybių interesus bei kokybiško vandens poreikius ir tokiu būdu ribojanti jų teises į pilnavertę Mekongo vandens išteklių eksploataciją. Panašius, tačiau visgi mažesnio masto projektus taip pat vykdo Mianmaras, Tailandas, Vietnamas, tačiau Kinijos galia ir geografinė padėtis (tolimiausia Mekongo aukštupio valstybė) labiausiai įtakoja kitų valstybių galimybes apsirūpinti vandeniu. Kinija priklauso net devyniolikai tarptautinių upių baseinų, kita vertus, lyginant su kitomis regiono šalimis, ji pasižymi didele santykinė ir struktūrine galia ir patiria sparčią

---

²⁰² Nargiza Salidjanova, „Chinese Damming of Mekong and Negative Repercussions for Tonle Sap.“ *Inventory of Conflict and Environment*, Number 218, May 2007: <http://www.american.edu/ted/ice/mekong-china.htm> [Žiūrėta 2007 12 03].

²⁰³ Chiang Rai, „Comment on the 1995 Mekong Agreement.“ 1995: <http://www.mekongriver.org/com95agre.htm> [Žiūrėta 2007 12 04].

²⁰⁴ Ten pat, [Žiūrėta 2007 12 04].

²⁰⁵ Tashi Tsering, „Mekong: Managing a Transboundary River.“: <http://www.tibetjustice.org/reports/mekong.pdf> [Žiūrėta 2007 12 03].

²⁰⁶ Ten pat, [Žiūrėta 2007 12 03].

²⁰⁷ Ten pat, [Žiūrėta 2007 12 03].

ekonominę plėtrą, todėl vandens išteklių problemos Kinijoje nėra vertinamos kaip gyvybiškai svarbios valstybės išlikimui ar vystymuisi²⁰⁸. Didelė politinė, ekonominė ir karinė galia šiai valstybei suteikia pranašumus vandens išteklių naudojimo srityje (tas pats pasakytina ir apie Tailandą bei Mianmarą, kurie tam tikrais aspektais, pvz., ekonomine ar karine galia, yra pranašesni už likusias regiono šalis ir gali naudoti šią galią kaip spaudimo ar atgrasinimo įrankį, siekiant sau naudingų tikslų vandens išteklių naudojimo srityje). Mianmaras taip pat turi keletą alternatyvių vandens šaltinių, todėl nepatiria gyvybinių vandens trūkumo grėsmių²⁰⁹. Pažymima, jog Kinijos vandens išteklių eksploatacija tapo „karštu klausimu“ tik keliuose tarptautiniuose upių baseinuose, kuriuose vandens išteklių trūkumas, keliamas Kinijos veiklos, buvo suvokiamas kaip *egzistencinės* svarbos klausimas²¹⁰.

Šiuo metu išskiriamos trys industrinės veiklos keliamų problemų grupės. Visų pirma, tai - žemupio valstybėms prieinamo Mekongo vandens kiekio bei kokybės klausimai (šioje vietoje reikia pažymėti, jog problema yra sunkiai išsprendžiama dėl žemupio valstybių ir aukštupio valstybių, statančių užtvankas (ypatingai Kinijos), galios skirtumų, kadangi žemupio šalys galios aspektu užima pernelyg silpnas pozicijas, kad galėtų pačios bandyti pagerinti situaciją spręsdamos šias problemas (pvz., investuojant į vandens kokybės gerinimą) ar derėtis su tokiomis valstybėmis, kaip Kinija)²¹¹. Antroji problema Mekongo regione yra susijusi su ekologinio ir socialinio saugumo klausimais. Pažymima, jog 80 – 90 procentų žemupio gyventojų yra tiesiogiai priklausomi nuo Mekongo vandens, naudojamo žemdirbystei, pragyvenimui ir transportui²¹². Užtvankų ir kanalų laivybai statyba Mekongo aukštupyje žemupio šalims sukėlė ir toliau kels daug neigiamų ekologinių ir socialinių pasekmių, susijusių su žvejybos plotų ir žemdirbystei naudingų mineralinių nuosėdų, kurias atneša vis retesni Mekongo potvyniai, mažėjimu, upės krantų erozija, jų gyventojų sveikatos problemomis ir t.t.²¹³. Trečioji problema skatina kalbėti apie ekonominio saugumo klausimus – be ekologinių grėsmių ir socialinių problemų, dėl Mekongo tvenkimo projektų ir hidroelektrinių statybos kai kurios valstybės taip pat bus išstumtos iš energijos pardavimo rinkos. Šiam faktui pagrįsti puikiai tinka Laoso, kuris iki šiol tiekė energiją Tailandui pavyzdys – Kinijai baigus savo užtvankų ir hidroelektrinių statybas, ji bus pajėgi tiekti pigesnę energiją Tailandui, ir tokiu būdu viena skurdžiausių regiono valstybių – Laosas – neteks reikšmingos pajamų dalies (kaip jau minėta anksčiau, ši valstybė yra itin pažeidžiama ekonominių sukrėtimų; dar daugiau – šių

---

²⁰⁸ Mikiyasu Nakayama, „China as Basin Country of International Rivers.“ Kn. Jennifer L. Turner ir Kenji Otsuka (sud.), *Promoting Sustainable River Basin Governance, Crafting Japan-U.S. Water Partnerships in China: Spot Survey* 28, Chiba: Institute of Developing Economies, 2005, 68-71.

²⁰⁹ Tsering, [Žiūrėta 2008 05 12].

²¹⁰ Nakayama, 68.

²¹¹ Linden Ellis ir Jennifer L. Turner, “Environmental Security and Regional Politics in the Mekong Basin.” A Meeting Cosponsored by the China Environment Forum and the Asia Program, 2007: http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?fuseaction=events.event_summary&event_id=224757 [Žiūrėta 2007 12 04].

²¹² Ten pat, [Žiūrėta 2007 12 04].

²¹³ Ten pat, [Žiūrėta 2007 12 04].

įvykių pasekoje bus stabdomas Laoso ekonominis vystymasis, ir, atitinkamai, iš to sekantys regiono valstybių vystymosi netolygumai gali tapti kliūtimis tolesniam regioniniam bendradarbiavimui)²¹⁴.

Nors pastarosios grėsmės kai kuriais atvejais (ypač žemupio šalių) suvokiamos kaip gyvybinės, keliančios pavojų valstybių stabilumui bei išlikimui, iki šiol nėra užfiksuota jokių tiesioginio konflikto atvejų dėl vandens išteklių, tačiau taip pat pažymima, jog intensyvūs konfliktai yra įmanomi²¹⁵, kadangi iki šiol Mekongo baseino regione egzistuoja politiniai, kultūriniai ir praktiniai barjerai bendradarbiavimui, kita vertus, valstybės (be priklausomybės vandens išteklių srityje) nėra saistomos glaudžių tarpusavio ryšių, jų bendra istorija taip pat yra žymima keletu geopolitinių bei ideologinių konfliktų²¹⁶. Šioje vietoje derėtų paminėti keletą žemo intensyvumo konfliktų, kurie demonstruoja Mekongo vandens išteklių svarbą regiono šalims.

Nuo 1993 m. konfliktas dėl vandens išteklių (konkrečiai – dėl Tonle Sap ekosistemos ir vandens rezervuaro, nuo kurio Kambodža priklauso net 85 procentais) tebevyksta tarp Kambodžos ir Kinijos, tačiau pripažįstama, jog į šį žemo intensyvumo konfliktą gali įsivelti ir daugiau žemupio veikėjų, kadangi Kinijos industrinė veikla, susijusi su užtvankų ir hidroelektrinių statyba, turi neigiamą transnacionalinį efektą²¹⁷. Situaciją dar labiau apsunkina tai, kad Kambodža yra asimetriškai priklausoma nuo Kinijos, kadangi pastaroji yra viena iš paramos Kambodžai tiekėjų²¹⁸. Kita vertus, Kambodžoje jaučiamas poreikis plėsti Mekongo vandeniu drėkinamas teritorijas, siekiant plėtoti žemdirbystę, tačiau šiuos planus apsunkina užtvankų statyba Kinijoje²¹⁹.

1993 m. Vietname buvo pradėtas Mekongo baseinui priklausančios Sesan upės tvenkimo projektas, kurio žala kaimyninės Kambodžos Ratanakiri provincijai buvo įvertinta 800 tūkstančių JAV dolerių²²⁰. Šiuo atveju Vietnamas rėmėsi jau minėta Harmono doktrina, pagal kurią vandens išteklių eksploatacija konkrečios valstybės teritorijoje yra jos suvereniteto reikalas (reikia pažymėti, jog Mekongo Upės Sutartis ir Komisija Mekongo *intakų* eksploataciją palieka pačių valstybių jurisdikcijai, tačiau šiuo metu Komisija skatina abi konfliktuojančias puses derėtis)²²¹.

Įvertinus su Mekongo vandens eksploatacija susijusias grėsmes, galima teigti, jog šios grėsmės apima ne tik vandens išteklių trūkumą, bet ir socialines bei ekonomines problemas, kurias kelia vienašališka galingiausių regiono valstybių veikla. Šios grėsmės tarp regiono žemupio valstybių yra suvokiamos kaip egzistencinės svarbos klausimai, tačiau jų sprendimą apsunkina asimetrinė priklausomybė galios aspektu nuo didžiųjų regiono veikėjų.

---

²¹⁴ Ten pat, [Žiūrėta 2007 12 04].

²¹⁵ Tsering, [Žiūrėta 2007 12 04].

²¹⁶ Fiona Miller, „Case Study of Mekong Basin.“ South East Asia Geography Conference Panel: Water Governance in Context: http://www.mekong.es.usyd.edu.au/events/past/GeogConference2004/mekong_casestudy.pdf [Žiūrėta 2007 12 04].

²¹⁷ Tsering, [Žiūrėta 2008 05 11].

²¹⁸ Australian Mekong Resource Centre. Mekong Case Studies: http://www.mekong.es.usyd.edu.au/projects/mekwatgov_att1.pdf [Žiūrėta 2008 05 11].

²¹⁹ Australian Agency for International Development, 22.

²²⁰ Australian Mekong Resource Centre. [Žiūrėta 2008 05 11].

²²¹ Ten pat, [Žiūrėta 2008 05 11].

3.2. Mekongo Sutartis ir Komisija: potencialus pagrindas gilesniam subregioniniam bendradarbiavimui

Institucinės pažangos procesas Mekongo regione buvo gana ilgas. Šiame skyriuje bus stengiamasi aptarti esminius Mekongo žemupio valstybių bendradarbiavimo aspektus, siekiant atskleisti šio proceso tęstinumą bei perėjimą į aukštesnį bendradarbiavimo lygmenį, kurį atspindi Mekongo Sutarties ir Komisijos įsteigimas.

1957 m. Kambodža, Laosas, Tailandas ir tuometinė Pietų Vietnamo Respublika įkūrė Mekongo Baseino Žemupio Tyrimų Koordinavimo Komitetą (angl. *Committe for Coordination of Investigations of the Lower Mekong Basin*) (toliau – Komitetas), kurio veikla griežtai apsiribojo techninių klausimų sprendimu, o sprendimai buvo neįpareigojantys²²². 1958 – 1975 m. periodu buvo stengiamasi išplėsti Komiteto mandatą, tačiau tai pavyko padaryti tik priėmus Deklaraciją dėl Mekongo baseino žemupio vandenų naudojimo (angl. *Joint Declaration of Principles for Utilization of the Waters of the Lower Mekong Basin*), kuri į Komiteto veiklą įtraukė Mekongo žemupio eksploatacijos projektų patvirtinimo prerogatyvą²²³. Bendradarbiavimo procesus sunkino Šaltasis karas bei neramumai keliuose regiono valstybėse (režimo kaita Kambodžoje netgi paskatino izoliacinės politikos vykdymą, ko pasekoje 1975 – 1991 m. Kambodža buvo pasitraukusi iš Komiteto veiklos)²²⁴. 1992 m. visų keturių valstybių susitikimo metu buvo nuspręsta aptarti bendradarbiavimo ateities gaires. Valstybės turėjo tris alternatyvas: tobulinti jau egzistuojančias 1957 ir 1975 m. institucijas, aptarti naują bendradarbiavimo formatą arba suspenduoti formalų bendradarbiavimą. Šio susitikimo metu buvo pasirinktas antrasis variantas - keturių valstybių aukštojo lygmens atstovai susitarė įsteigti naują bendradarbiavimo mechanizmą JT Vystymosi Programos pagalba²²⁵.

Reikšmingas žingsnis link vandens išteklių dalijimosi lygybės pagrindais buvo žengtas 1995 m., kuomet buvo pasirašyta Bendradarbiavimo dėl Darnaus Vystymosi Mekongo Upės Baseine Sutartis (toliau – Sutartis). Derybos dėl Sutarties truko trejus metus, kadangi valstybės turėjo suderinti prieštaraujančius interesus bei daugybę komplikuočių klausimų. Esminės įtakos derybų eigai bei jų rezultatui turėjo tarptautinė naudojimosi vandens išteklių teisė. Derybininkai į Sutartį sutiko įtraukti pagrindinius šios teisės principus bei naudoti juos praktikoje. Susitarime iš esmės buvo atmesta *absoliutaus* teritorinio suvereniteto doktrina, skelbianti, jog valstybės teritorijoje esantys išteklių gali būti eksploatuojami besąlygiškai²²⁶. Mekongo Sutartis perėmė penkis tarptautinės naudojimosi vandens išteklių teisės principus dėl tarptautinių vandenų integralumo,

²²² George E. Radosevich ir Douglas C. Olson, „Existing and Emerging Basin Arrangements in Asia: Mekong River Commission Case Study.“ Third Workshop on River Basin Institution Development, World Bank, Washington, June 24, 1999, 1.

²²³ Ten pat, 7.

²²⁴ Oficialus Mekongo Upės Komisijos internetinis portalas: http://www.mrcmekong.org/about_mrc.htm#nmc [Žiūrėta 2008 05 11].

²²⁵ Radosevich ir Olson, 9.

²²⁶ Ten pat, 2.

lygiateisiško vandens naudojimo, žalos nesukėlimo kaimyninėms valstybėms, taikaus konfliktų sprendimo bei pareigos bendradarbiauti²²⁷.

Kartu su Sutartimi taip pat buvo įsteigta Mekongo Upės Komisija (toliau – Komisija), kurios pagrindinės funkcijos yra skatinti regioninį bendradarbiavimą bei prižiūrėti Sutarties vykdymą. Pagrindiniai Komisijos tikslai 2006 – 2012 m. periodu yra skatinti darnų vystymąsi ir kovoti prieš skurdą, koordinuoti efektyvų regioninį bendradarbiavimą bei vykdyti aplinkos būklės monitoringą ir poveikio aplinkai vertinimą Mekongo baseino regione²²⁸. Atsižvelgiant į potencialių konfliktų regione tikimybę, Sutarties penkto skyriaus 34 ir 35 straipsniuose pažymima, jog Komisija dės pastangas taikiai išspręsti bet kokį nesutarimą ar konfliktą²²⁹.

Mekongo Upės Komisija yra tarptautinė keturių žemupio valstybių institucija, sudaryta iš trijų svarbiausių organų: Tarybos, kurią sudaro keturi nariai iš kiekvienos valstybės Vyriausybės, Jungtinio Komiteto, sprendžiančio techninius bendradarbiavimo klausimus, kuriam taip pat priklauso keletas subkomitetų, ir Sekretoriato, administruojančio Tarybos ir Jungtinio komiteto veiklą²³⁰. Kiekviena Komisijos valstybė taip pat turi po Nacionalinį Mekongo Komitetą, kuriems pavesta formuoti nacionalines valstybių vandens išteklių politikas²³¹.

Sutartis bei Komisija buvo įsteigtos atsižvelgiant į Mekongo regiono valstybių bendradarbiavimo, kuris prasidėjo dar 1957, JT pastangomis įsteigus Mekongo Komitetą, patirtį, tačiau, reikia pažymėti, jog tik nuo 1995 m. buvo numatyta pilna pačių valstybių bei Komisijos atsakomybė už naujos Sutarties vykdymą bei priežiūrą²³² (kitais tariant, bendradarbiavimas nuo 1995 m. įgavo svarų teisinį pagrindą, kadangi pačios valstybės nuo šio laikotarpio tapo naujos Sutarties subjektais).

Sutarties pagrindu tarp regiono valstybių vyksta veiksmų koordinavimo ir keitimosi informacija procedūros, vykdomos darnaus vystymosi ir vandens išteklių efektyvaus paskirstymo programos, todėl galima teigti, jog Sutartis ir Komisija suteikia institucinį pagrindą ir atveria kelius tolesnei regiono integracijai. Reikia paminėti, jog dvi aukštupio valstybės – Kinija ir Mianmaras – nėra prisijungusios prie Sutarties ir Komisijos, tačiau 1996 m. jos tapo oficialiais dialogo partneriais ir pradėjo dalyvauti įvairiose Komisijos koordinuojamose programose²³³.

Mekongo žemupio valstybių bendradarbiavimo istorija atspindi poslinkius nuo bendradarbiavimo techniniais klausimais link tarptautinių institucijų galios išplėtimo bei naujų vandens išteklių naudojimą reguliuojančių instrumentų kūrimo. Esminės įtakos šiems poslinkiams turėjo išorės jėgų parama, kuri bus analizuojama kitame poskyryje.

---

²²⁷ Ten pat, 2-3.

²²⁸ Oficialus Mekongo Upės Komisijos internetinis portalas: <http://www.mrcmekong.org/> [Žiūrėta 2007 12 04].

²²⁹ Rai, [Žiūrėta 2007 12 04].

²³⁰ Radosevich ir Olson, 17-18.

²³¹ Ten pat, 18.

²³² Oficialus Mekongo Upės Komisijos internetinis portalas: http://www.mrcmekong.org/about_mrc.htm#nmc [Žiūrėta 2007 12 04].

²³³ Radosevich ir Olson, 1.

3.2.1. Išorės jėgų įtaka institucionalizuotam Mekongo baseino bendradarbiavimui

Šiame poskyryje bus analizuojama išorės jėgų įtaka regioninio bendradarbiavimo institucijų Mekongo baseine formavimuisi bei vystymuisi. Didžiausias dėmesys bus skiriamas JT Vystymosi Programai, tačiau reikia pabrėžti, jog Mekongo regiono valstybių bendradarbiavimą techniškai bei finansiškai remia ir kitos JT programos bei nemažai Europos valstybių (pagrindinės donorinės organizacijos ir valstybės bei jų remiami projektai pavaizduoti 6 lentelėje). Mekongo Komisija taip pat yra pasirašiusi netoli keturiasdešimties bendradarbiavimo susitarimų su įvairiomis tarptautinėmis organizacijomis bei institucijomis²³⁴.

6 lentelė. Mekongo Upės Komisijos donorinės organizacijos bei valstybės ir jų finansuojami projektai.

Donorinė organizacija/valstybė	Projektas
	Vandens išteklių planavimas ir vystymas
JT Vystymosi Programa	Mekongo deltos pagrindinis planas
Danija	Mekongo žuvingų plotų įvertinimas
Danija	Žuvininkystės vystymas
Danija	Žuvingų plotų apsauga
Danija	Mekongo deltos laivybos plėtra
Šveicarija	Strateginės vandens išteklių plėtros studijos
Nyderlandai	Irigacinės žemdirbystės konsolidacijos projektas
Vokietija	Mekongo žemupio vandens išteklių valdymas
Korėja	Potvynių kontrolės planavimas Mekongo deltoje
Prancūzija, JT Aplinkos Programa	Tonle Sap teritorijos gamtinių išteklių plėtros strategija
	Aplinkosauginiai ir socialiniai projektai
Šveicarija	Vandens srautų klasifikacija Mekongo žemupyje
Vokietija	Mekongo miškingų plotų būklės stebėjimas ir įvertinimas
Jungtinė Karalystė	Vandens išteklių ir aplinkosaugos pilotinis projektas
Danija	Aplinkosauginės politikos gairių nustatymas
JT Aplinkos Programa	Aplinkos būklės įvertinimas Mekongo regione
	Duomenų bazių ir informacinių sistemų kūrimas
Danija	Kambodžos drėgnųjų plotų įvertinimas ir valdymas
Suomija	Hydrografinio atlaso sudarymas
Švedija	Požeminių vandenių potencialo nustatymas (I-oji fazė)
Švedija	Požeminių vandenių potencialo nustatymas (II-oji fazė)
Nyderlandai	Požeminių vandenių modeliavimas Mekongo deltoje
Japonija	Hidrometeorologinio tinklo vystymas (I-asis komponentas)
Australija	Hidrometeorologinio tinklo vystymas (II-asis komponentas)
Švedija, JT Aplinkos Programa	Vandens kokybės monitoringas Mekongo deltoje (I-oji fazė)
Švedija	Vandens kokybės monitoringas Mekongo deltoje (II-oji fazė)
Šveicarija, JT Aplinkos Programa	Geografinės informacijos sistemos kūrimas
	Bendradarbiavimo skatinimas ir organizaciniai projektai
JT Vystymosi Programa	Strateginis planavimas ir pajėgumų stiprinimas
Australija	Bendradarbiavimas Mekongo Upės Komisijos rėmuose

Šaltinis: Radosevich ir Olson, 30.

JT įsitraukė į Mekongo žemupio valstybių bendradarbiavimo procesus jau nuo XX-ojo a. šeštojo dešimtmečio, todėl ši organizacija gali būti apibūdinama kaip pagrindinis regioninį

²³⁴ Oficialus Mekongo Upės Komisijos internetinis portalas: <http://www.mrcmekong.org/co-agreements.htm> [Žiūrėta 2008 05 12].

bendradarbiavimą skatinantis veikėjas. JT Vystymosi Programa nuo pat Mekongo Komiteto įkūrimo teikė įvairiapusę paramą bei konsultavo valstybes derybų dėl Mekongo Sutarties ir Komisijos procese. 1992 m. derybų procese Mekongo žemupio valstybėms JT pasiūlė savo, kaip neutralios šalies, pagalbą bei parėmė konsultacijų procesą, vykusį Hong Konge; tais pačiais metais JT Vystymosi Programos konsultantai dalyvavo komunikato dėl tolesnio bendradarbiavimo formato rengimo procese²³⁵. 1993 m. buvo įsteigta Vyriausiojo Patarėjo institucija, kurią užėmė ir finansavo JT Vystymosi Programa²³⁶. JT iniciatyva taip pat buvo pasiūlytas Mekongo Komisijos Strateginis Planas, kurio įgyvendinimas remiasi subsidinėmis programomis. Pažymima, jog šių programų vykdymas turės esminės svarbos bendradarbiavimo vystymuisi ilguoju laikotarpiu²³⁷. Programų įgyvendinimas taip pat remiasi Pasaulio Banko ir JT Vystymosi Programos partneryste, tačiau Pasaulio Banko parama Mekongo institucijoms nėra tokia reikšminga kaip JT²³⁸.

Mekongo bendradarbiavimo institucijoms (Sutarčiai ir Komisijai) netrūksta donorių paramos, tačiau dialoge su išorės donoriais tiek keturios Mekongo žemupio valstybės, tiek jas remiančios organizacijos bei valstybės visgi išreiškė pageidavimą matyti Pasaulio Banką tarp pagrindinių Mekongo bendradarbiavimą skatinančių institucijų²³⁹. Pasaulio Bankas turi techninės kompetencijos ir patirties (kaip tai demonstruoja Nilo Baseino regiono atvejis) sudėtingų vandens išteklių naudojimo klausimų sprendime, todėl vis dažniau pasigirsta pageidavimų Pasaulio Bankui vaidinti katalizatoriaus rolę Mekongo žemupio valstybių bendradarbiavimo procese.

JT vaidmuo remiant tarpvalstybinio bendradarbiavimo procesus nuo pat jų užuomazgų bei aktyvesnio Pasaulio Banko įsitraukimo skatinimas demonstruoja išorės veikėjų svarbą dabartiniam bei tolesniam Mekongo regiono šalių bendradarbiavimui. Verta paminėti, jog JT taip pat skatina Mekongo Sutarčiai bei Komisijai nepriklausančių valstybių - Kinijos ir Mianmaro – įsitraukimą į įvairias su Mekongo vandens išteklių eksploatacija bei kokybės gerinimu susijusias veiklas bei keitimąsi informacija.

3.2.2. Ekonominės regiono plėtros perspektyvos: darnaus vystymosi mechanizmas

Mekongo žemupio valstybės skiriasi savo išsivystymo lygiu. Visų pirma, stipriai skiriasi jų populiacijos dydžiai – Kambodžos ir Laoso gyventojų skaičius nesiekia 10 mln., tuo tarpu Tailandas ir Vietnamas turi virš 50 mln. gyventojų²⁴⁰. Labiausiai ekonomiškai išsivysčiusi žemupio valstybė yra Tailandas, tačiau, jame jaučiamas poreikis atsižvelgti į ekonominio vystymosi keliamus iššūkius, susijusius su vandens panaudojimo efektyvumo problemomis, įtraukiant į vandens išteklių naudojimo schemas darnaus vystymosi idėjas, pabrėžiančias ekologinių bei

---

²³⁵ Radosevich ir Olson, 11.

²³⁶ Ten pat.

²³⁷ Ten pat, 19

²³⁸ Ten pat.

²³⁹ Ten pat, 20.

²⁴⁰ Ten pat, 5.

ekonominių principų suderinamumą siekiant ilgalaikės plėtros tikslų. Vietnamas turi aukštą ekonominės plėtros potencialą ir patiria reformas, tačiau tai nepasakytina apie Laosą, kuris yra viena skurdžiausių regiono valstybių ir stokoja vandens tiek energijos gamybai, tiek socialinėms reikmėms²⁴¹. Kambodža taip pat patiria vandens trūkumo problemas dėl Didžiojo ežero (Tonle Sap) apimties kaitos, susijusios su aukštupio valstybių Mekongo eksploatacijos projektais, kas taipogi stipriai riboja jos socioekonominę plėtrą²⁴². Šalis neseniai išsivadavo iš izoliacijos ir vidinių neramumų, kurie taip pat apsunkino valstybės vystymąsi bei tarpvalstybinį bendradarbiavimą siekiant efektyvaus vandens išteklių naudojimo.

Šiame kontekste keturios Mekongo žemupio valstybės ir jas remiančios tarptautinės organizacijos bei institucijos pripažįsta, jog vandens išteklių valdymas gali paskatinti darnų socioekonominį vystymąsi ir sumažinti skurdą regione²⁴³. Pagrindinis tikslas šiuo atveju (kaip ir Nilo baseino regione) yra sumažinti valstybių vystymosi skirtumus, tuo pat metu skatinant viso regiono plėtrą per efektyvų vandens išteklių naudojimą juos tausojant. Ekonominės plėtros interesas yra bendras visoms žemupio valstybėms, todėl netgi ekonomiškai labiau pažengę valstybės – Tailandas ir Vietnamas - yra suinteresuotos regioniniu bendradarbiavimu.

Ko gero svarbiausias faktorius, skatinantis šias valstybes bendradarbiauti yra Mekongo Komisijos koordinuojama ir remiama Hidroenergijos Plėtros Strategija (angl. *Mekong River Commission Hydropower Development Strategy*), leisianti plėtoti hidroenergetiką, „kuri padės patenkinti žemupio valstybių energijos poreikius su minimaliomis neigiamomis pasekmėmis aplinkai ir vietos gyventojams bei paskatins ekonominį augimą visų šalių naudai“²⁴⁴. Strategija numato mechanizmus, kurie siekia išnaudoti hidroenergijos sektoriaus plėtrą tokiu būdu, kad ji būtų naudinga kitiems sektoriams, taip pat ji numato vandens išteklių hidroenergijai naudojimą kontroliuojant potvynius bei kitas priemones, leisiančias pasiekti vandens išteklių naudojimo efektyvumą²⁴⁵. Strategijoje taip skelbiami hidroenergijos projektų planai, numatomas įvairių vidaus ir išorės veikėjų įsitraukimas bei poveikio aplinkai ir hidroenergijos potencialo regione įvertinimai²⁴⁶. Tokiu būdu Mekongo Komisija skatina efektyvų vandens išteklių naudojimą bei regiono valstybių ekonominę plėtrą. Šis sprendimas gali būti suvokiamas kaip visoms valstybės naudinga (angl. „win-win“) situacija, skatinanti regioninį bendradarbiavimą.

Silpnesnės šalys regiono plėtra yra suinteresuotos dar ir dėl to, kad lygiateisis Mekongo vandens išteklių naudojimas sumažins skurdą ir paskatins jų ekonominį augimą, kuris ilgainiui leistų įgauti daugiau svorio sprendžiant problemas, susijusias su nulinės sumos žaidimo situacijomis, nuo kurių pastarosios kenčia. Šiuo metu tokios valstybės, kaip Laosas ar Kambodža

---

²⁴¹ Ten pat.

²⁴² Ten pat.

²⁴³ Nakayama, 66.

²⁴⁴ Mekong River Commission, „MRC Water Resources and Hydrology Programme: MRC Hydroenergy Strategy.“ Phnom Penh, 2001, 10.

²⁴⁵ Ten pat, 30.

²⁴⁶ Ten pat, 60-129.

yra politiškai, ekonomiškai ir technologiškai nepajėgios spręsti šias problemas investuojant į vandens kokybės gerinimo projektus ar derantis su galingesnėmis, savo nacionalinius interesus atkakliai ginančiomis, valstybėmis, kas ir toliau skatina nulinės sumos žaidimo situacijų reiškimąsi regione (kalbant tiek apie Mekongo Sutarčiai ir Komisijai priklausančią valstybę – Tailandą, tiek apie neprisijungusias šalis, visų pirma, Kiniją).

Dėl minėtų priežasčių darnus socioekonominis vystymasis, siekiant visoms šalims naudingų tikslų, Mekongo Sutartyje yra minimas kaip pagrindinis bendradarbiavimo tikslas²⁴⁷. Susitarimo pavadinimas (Bendradarbiavimo dėl *Darnaus Vystymosi Mekongo Upės Baseine Sutartis*) ir kalba aiškiai atspindi šalių požiūrį į darnų vystymąsi kaip į aukščiausiąjį tikslą, apjungiantį visas su vandens efektyviu ir integruotu naudojimu susijusias veiklas²⁴⁸. Sutarties Preambulės penktasis paragrafas apibrėžia darnų vystymąsi kaip bendradarbiavimo pagrindą siekiant socioekonominės regiono plėtros²⁴⁹. Pabrėžiama, jog Sutartimi pirmą kartą buvo pripažintas socialinių ir ekonominių reikmių suderinamumo su aplinkosauga bei vandens išteklių naudojimu poreikis²⁵⁰. Darnaus vystymosi, kaip pagrindinio tikslo, įtraukimas į Mekongo Upės Sutartį demonstruoja, jog socioekonominė regiono ir kiekvienos valstybės plėtra yra visoms šalims svarbus ir naudingas sprendimas, skatinantis regioninį bendradarbiavimą.

3.2.3. Regioninį bendradarbiavimą ribojantys faktoriai: skirtingi aukštupio ir žemupio valstybių interesai

Mekongo Sutartis ir Komisija suteikia institucinį pagrindą tarpvalstybiniam bendradarbiavimui bei atveria kelius regiono ekonominei plėtrai. Visgi čia susiduriama su valstybių nenoru bendradarbiauti ir vienašališkų interesų įgyvendinimu, kurį visų pirma įtakoja jų galia ir ekologinių grėsmių suvokimas realistiniais terminais.

Grįžtant prie aukščiau aptartos ir gana sudėtingos skirtingų valstybių interesų problemos, reikia dar kartą paminėti, jog dvi Mekongo aukštupio valstybės - Kinija ir Mianmaras - nėra prisijungusios prie Sutarties bei Komisijos. Kalbant abstrakčiai, kuo griežtesnės yra tarptautinių susitarimų numatomos normos ir taisyklės, tuo sunkiau yra pritraukti mažiau suinteresuotas šalis, todėl nenuostabu, jog pastarosios dvi valstybės atsisakė bendradarbiauti argumentuodamos, jog jų ekonominės plėtros interesams bendradarbiavimo nauda, lyginant su kaštais, susijusiais su tam tikrais išpareigojimais riboti savo destruktivią veiklą, yra kur kas mažesnė²⁵¹. Kinijos ir Mianmaro atsisakymas bendradarbiauti iki šiol yra suvokiamas kaip didžiausia Mekongo Sutarties ir Komisijos nesėkmė – šiuo atveju regioninis bendradarbiavimas nėra pilnavertis, kadangi

²⁴⁷ Oficialus Mekongo Upės Komisijos internetinis portalas:

http://www.mrcmekong.org/agreement_95/agreement_95.htm#intro [Žiūrėta 2008 05 12].

²⁴⁸ Bantita Pichyakorn, „Sustainable Development and International Watercourses Agreements: The Mekong and The Rhine.“ International Union for the Conservation of Nature, 2002, 14.

²⁴⁹ Ten pat, 15.

²⁵⁰ Ten pat.

²⁵¹ Tsering, [Žiūrėta 2008 05 12].

instituciškai apima tik subregioninį lygmenį²⁵². Tačiau šioje vietoje reikia pažymėti, jog 1996 m. šios dvi valstybės oficialiai tapo Komisijos ir Sutarties šalių dialogo partneriais²⁵³. Siekiant paskatinti šias valstybes prisijungti prie Sutarties ir Komisijos taip pat vykdomi kasmetiniai dialogo palaikymo susitikimai²⁵⁴. Mekongo Sutartis numato kitų regiono valstybių galimybę prisijungti prisiimant numatytus išpareigojimus²⁵⁵. Kinijos oficialų išitraukimą į bendradarbiavimo procesus taip pat skatina Komisija bei išorės veikėjai.

Šiuo metu Kinija atsisako svarstyti galimybę dėl prisijungimo ir remiasi teritorinio suvereniteto (Harmono) doktrina, suteikiančia jai galimybę pateisinti hidroenergijos projektų vykdymą. Kinija taip pat nepatiria gyvybinių ekologinių grėsmių, susijusių su vandens išteklių trūkumu ar kokybės problemomis. Kita vertus, pažymima, jog Kinijos išitraukimas į institucionalizuotus bendradarbiavimo procesus automatiškai nepagerintų situacijos dėl dviejų esminių priežasčių. Visų pirma, Kinijos išitraukimas į institucionalizuotus bendradarbiavimo procesus reikalautų suderinti dar daugiau skirtingų interesų ieškant visoms valstybėms naudingų sprendimų, o šis interesų derinimas būtų ypatingai komplikuoatas dėl valstybių galios asimetrijos²⁵⁶. Antra, prisijungus Kinijai būtų suardytas regione egzistuojantis galių balansas, o naujos galių pusiausvyros sukūrimas užtruktų ilgą laikotarpį²⁵⁷. Taip pat reikia priminti, jog Kinija yra viena iš vos trijų valstybių, balsavusių prieš 1997 m. JT Vandens srautų reguliavimo konvenciją, ir iki šiol nepareiškė noro prie jos prisijungti. Remdamasi Vengrijos ir Slovakijos sutarties dėl Danubės bei Indijos ir Bangladešo – dėl Gango upės precedentais, kuomet bendradarbiavimo pagrindu buvo pripažinti Vandens srautų reguliavimo konvencijoje įtvirtinti principai, Kinija yra linkusi išvengti šių globalaus lygmens principų taikymo ir vykdyti izoliacinę politiką naudojimosi vandens ištekliais srityje²⁵⁸.

Mianmaras taip pat nėra suinteresuotas išitraukimu į bendradarbiavimo procesus. Karinė chunta nemato naudos iš šių procesų, ir, šiuo atveju reikia pastebėti, jog nesuinteresuotumas Mianmaro prisijungimu yra abipusis (turint galvoje kitas regiono valstybes), kadangi Mekongas apima vos 150 mylių Mianmaro teritorijos²⁵⁹. Mianmaras taip pat turi alternatyvių vandens šaltinių iš Bengalijos įlankos ir kitų valstybės teritorijoje tekančių upių²⁶⁰. Kita vertus karinė chunta yra taip susikoncentravusi į vidinės tvarkos palaikymą, kad Mekongo vandens išteklių eksploatacija yra daug žemiau Mianmaro nacionalinės politikos prioritetų sąrašė²⁶¹.

---

²⁵² Ten pat, [Žiūrėta 2008 05 12].

²⁵³ Oficialus Mekongo Upės Komisijos internetinis portalas: <http://www.mrcmekong.org> [Žiūrėta 2007 12 04].

²⁵⁴ Rai, [Žiūrėta 2007 12 04].

²⁵⁵ Oficialus Mekongo Upės Komisijos internetinis portalas: http://www.mrcmekong.org/agreement_95/agreement_95.htm [Žiūrėta 2008 05 12].

²⁵⁶ Nakayama, 68.

²⁵⁷ Ten pat.

²⁵⁸ Ten pat, 70.

²⁵⁹ Tsering, [Žiūrėta 2008 05 12].

²⁶⁰ Ten pat, [Žiūrėta 2008 05 12].

²⁶¹ Ten pat, [Žiūrėta 2008 05 12].

Valstybių galia taip pat riboja ir *institucionalizuoto* Mekongo žemupio valstybių bendradarbiavimo efektyvumą. Kaip ir daugumoje tarptautinių organizacijų, Mekongo Komisijoje dominuoja galingiausias jos narys – Tailandas. Šį teiginį galima iliustruoti Tailando santykiais su Kinija. Nepaisant to, kad Kinijos destruktivi veikla Mekongo žemupio šalims yra stebima ir kruopščiai dokumentuojama, abejojama, ar Komisija priešinsis naujausiems Kinijos užtvankų projektams, kadangi Tailandas su šia valstybe palaiko šiltus diplomatinius ir ekonominius santykius ir yra vienas iš potencialių Kinijos energijos pirkėjų²⁶².

Įvertinus prieš tai aptartus didžiųjų Mekongo baseino regiono valstybių interesus, galima teigti, jog valstybių galia ir nesuinteresuotumas vandens išteklių dalijimosi problemomis yra pagrindiniai faktoriai ribojantys regioninio bendradarbiavimo procesus. Kinijos ir Mianmaro atsisakymas dalyvauti bendrose iniciatyvose riboja Sutarties bei Komisijos veiklos efektyvumą, be to, šios institucionalizuotos bendradarbiavimo formos negali būti laikomos pilnavertėmis regioninio lygmens iniciatyvomis.

3.2.4. Mekongo regioninis saugumo kompleksas: regioninės integracijos perspektyvos

Apibendrinant Mekongo regiono atvejo analizės rezultatus, šiame poskyryje jis bus vertinamas pasitelkiant pagrindinius regioninių saugumo kompleksų elementus. Remiantis prielaida, jog sėkminga bendradarbiavimo eiga eventualiai skatina integracinius procesus, toliau taip pat bus vertinamos Mekongo baseino šalių (sub)regioninės integracijos perspektyvos.

Geografinis apibrėžtumas ir teritorija. Mekongas yra pagrindinis fizinis elementas, formuojantis regioninio saugumo komplekso ribas, tačiau Mekongo Upės Sutartis ir Komisija instituciškai įtvirtina tik žemupio valstybių priklausymą šiai struktūrai. Todėl šiuo atveju Mekongo regioninį saugumo kompleksą galima traktuoti kaip savotišką dvipolę struktūrą, kurioje veikia dvi – aukštupio ir žemupio valstybių grupės.

Tarpusavio priklausomybė regione reiškiasi Mekongo vandens naudojimo įvairioms valstybių reikmėms aspektu. Šią priklausomybę visų pirma lemia valstybių geografinė padėtis – regione galima stebėti susiskirstymą tarp žemupio ir aukštupio valstybių, kurių vandens išteklių eksploatacijos projektai įtakoja kitų valstybių galimybes kontroliuoti Mekongo srautus, t.y., sukuria priklausomybę neigiamu aspektu. Kita vertus, reikia paminėti dar vieną tarpusavio priklausomybės aspektą, kylantį iš regiono veikėjų galios skirtumų, kuomet politiškai ir ekonomiškai pranašesnių valstybių interesų sąskaita vandens išteklių naudojimo srityje nukenčia silpniau išsivysčiusios šalys.

Anarchinė struktūra atspindi skirtingus aukštupio ir žemupio valstybių interesus. Čia taip pat svarbu atsižvelgti į valstybių galios fenomeną. Galingesnės regiono valstybės siekia vykdyti vienašališką Mekongo vandens išteklių eksploatavimo politiką, neatsižvelgdamos į kitų valstybių vandens poreikius ir sukurdamos nulinės sumos žaidimo situacijas. Mekongo Sutartis ir Komisija

---

²⁶² Ten pat, [Žiūrėta 2008 05 12].

šiuo atveju siekia skatinti prieštaraujančių interesų derinimą bei visoms valstybėms naudingų (angl. „win-win“) sprendimų paiešką.

Poliariškumas regione reiškiasi per valstybių politinės ir ekonominės galios asimetriją. Mekongo regiono valstybės pasižymi ryškiais galios netolygumais. Pagrindinė regiono veikėja yra Kinija, kurios politinė ir ekonominė galia bei geografinė padėtis įtakoja visų kitų valstybių galimybes apsirūpinti vandens ištekliais. Kita vertus, tokios valstybės kaip Tailandas ar Vietnamas yra santykinai pranašesnės už kitas žemupio šalis, kas taip pat ryškiai įtakoja šių valstybių vienašališkus veiksmus. Mekongo Upės Sutartis ir Komisija kelia tikslą sumažinti regiono valstybių vystymosi skirtumus ir kovoti su skurdu siekiant regiono plėtros per darnaus vystymosi mechanizmą, kuris žemupio valstybių yra suvokiamas kaip visoms joms naudinga perspektyva.

Socialinis konstruktas atspindi regioninio saugumo komplekso veikėjų draugiškumo ir priešiško santykius. Ypatingai svarbi šiuo atveju yra išorės jėgų (visų pirma JT) įtaka. Išoriniai veikėjai deda pastangas regione sukurti bei plėtoti institucinio bendradarbiavimo mechanizmą, kuris padėtų transformuoti prieštaraujančius regiono veikėjų interesus ir nuo priešiško santykių pereiti prie daugiašalių iniciatyvų sprendžiant bendras problemas.

Kaip jau minėta aukščiau, Mekongo regioninis saugumo kompleksas gali būti suvokiamas kaip dvipolė struktūra, kurią sudaro aukštupio ir žemupio šalys. Mekongo Sutartis bei Komisija ilguoju laikotarpiu atveria perspektyvas Mekongo žemupio valstybių transformacijai į saugumo bendruomenę. Tačiau, vertinant Mekongo regioninio saugumo komplekso, kaip bendros aukštupio ir žemupio valstybių struktūros, konsolidacijos laipsnį, šiuo metu dėl skirties tarp valstybių interesų bei jų galios asimetrijos, ko gero, galima kalbėti tik apie tarpinę konflikto – saugumo režimo konsolidacijos stadiją (pagal B.Buzaną ir O.Waeverį). Konfliktas šiuo atveju reiškiasi tarp žemupio ir aukštupio valstybių (visų pirma Kinijos), tuo tarp visos žemupio valstybės sudaro institucionalizuotą saugumo režimą, kuris turi didžiausią subregioninės integracijos potencialą.

Vertinant integracijos Mekongo regione perspektyvas, verta atsižvelgti į keturis jau minėtus B.Buzano, O.Waeverio ir J. de Wilde'o išskiriamus struktūrinių pokyčių tipus regioniniuose saugumo kompleksuose²⁶³. Galima teigti, jog Mekongo regionas jau nuo XX-ojo a. šeštojo dešimtmečio patiria vidinės transformacijos procesus, kurie keičia vidinį regiono galių pasiskirstymą. Šiuo atveju regione formuojasi žemupio valstybių (sub)struktūra, kurios tikslas (bent jau normatyviniu lygiu) yra atsverti aukštupio valstybių (visų pirma didžiosios regiono veikėjos - Kinijos) interesus. Todėl vertinant regioninės integracijos perspektyvas galima teigti, jog šie procesai yra įmanomi būtent tarp žemupio valstybių, tokiu būdu siekiant sukurti galių balansą Mekongo regione.

Artimiausiu laikotarpiu vargu ar galima tikėtis aukštupio valstybių įsitraukimo į bendradarbiavimo procesus, todėl integracija *viso regiono* lygmeniu yra vargiai įmanoma. Esminės

---

²⁶³ Buzan, Waever ir de Wilde, 13-14.

priežastys, sunkinančios regioninio bendradarbiavimo bei integracijos procesus yra Kinijos vienašališka politika, kurios vykdymą lemia jos galia. Mekongo vandens eksploatacijoje Kinija remiasi absoliutaus teritorinio suvereniteto doktrina ir atsisako traktuoti Mekongo vandenį kaip vieną ekosistemą, kita vertus, vandens trūkumo problemos joje nėra suvokiamos kaip egzistencinės grėsmės. Kalbant apie Kinijos neprisijungimą prie institucionalizuoto bendradarbiavimo, taip pat egzistuoja nuomonė, jog žemupio valstybėms *status quo* išlaikymas gali būti naudingas, kadangi Kinijai įsijungus į bendradarbiavimo procesus, ji taptų politiškai galingiausia ir tolimiausia žemupio valstybe, o kitoms šalims tektų atsižvelgti į jos interesus²⁶⁴. Mianmaro karinė chunta taip pat nėra suinteresuota regioniniu bendradarbiavimu vandens išteklių dalijimosi srityje. Valstybė turi keletą alternatyvių vandens šaltinių, todėl vandens išteklių trūkumas joje nėra matomas kaip gyvybinė grėsmė. Mianmaro požiūrį į panašaus pobūdžio problemas atspindi nenoras įsileisti tarptautinę pagalbą po neseniai šalį nusiaubusios stichijos, todėl išorės jėgų įtaka, skatinat šalį bendradarbiauti, šiuo atveju taip pat nebūtų reikšminga. Visos šios priežastys integraciją *regiono mastu* artimiausiu metu daro sunkiai tikėtiną. Tačiau reikia paminėti, jog nuo 1996 m. Kinija ir Mianmaras tapo Mekongo Komisijos dialogo partneriais. Žemupio valstybės turi funkcionuojančius komunikacijos kanalus su aukštupio valstybėmis²⁶⁵, taip pat pažymima, kad Kinijos interesai regione auga – 2002 m. ji investavo 5 mln. dolerių į vandens projektus Laose, Birmoje ir Tailande²⁶⁶. Todėl, dėl šių ryšių bei tarpusavio priklausomybės, apie aukštupio ir žemupio šalis vis dėlto negalima kalbėti kaip apie du atskirus saugumo kompleksus.

Taip pat verta plačiau išanalizuoti *žemupio* valstybių integracijos perspektyvas (subregioniniu lygiu). Įvertinus tai, kad žemupio valstybių bendradarbiavimas turi institucinį pagrindą bei atveria ekonominės plėtros perspektyvas, galima teigti, jog integracija tarp šių valstybių turi gana aukštą potencialą. Tokiu būdu nuo siekio įveikti bendras vandens trūkumo ir kokybės problemas pereinama link ekonominių bendradarbiavimo aspektų, susijusių su hidroenergetikos plėtra ir pan. Šioje vietoje reikėtų skirti dėmesį tarptautinei teisei bei institucijoms. Ilgametė bendradarbiavimo patirtis demonstruoja perėjimą nuo konsultacijų techniniais klausimais prie tarptautinių institucijų funkcijų išplėtimo bei naujų vandens išteklių naudojimą reglamentuojančių teisinių instrumentų kūrimo. Čia pat reikia paminėti, jog regioninį bendradarbiavimą sunkina galingesnių valstybių dominavimas bei nacionalinių interesų gynimas, tačiau pažymima, jog, kalbant apie vandens naudojimą reglamentuojančių teisinių principų įgyvendinimą, niekada nebuvo susidurta su esminiais pažeidimais²⁶⁷. Valstybės yra įsipareigojusios vykdyti Mekongo Sutartį pagal tarptautinės teisės *pacta sunt servanda* principą, todėl privalo gerbti susitarimo nuostatas bei jų laikytis²⁶⁸.

---

²⁶⁴ Nakayama, 69.

²⁶⁵ Ten pat, 68.

²⁶⁶ Tsering, [Žiūrėta 2008 05 12].

²⁶⁷ Radosevich ir Olson, 24.

²⁶⁸ Ten pat.

Įvertinus Mekongo regioninio saugumo komplekso integracijos perspektyvas apibendrintai galima teigti, jog šią struktūrą sudaro aukštupio ir žemupio valstybių grupės. Žemupio valstybių bendradarbiavimas turi institucinį pagrindą, kuris atveria kelius tolesnei integracijai, tuo tarpu aukštupio valstybės formaliai nepriklauso institucinėms struktūroms, tačiau jos negali būti vertinamos kaip atskiras saugumo kompleksas, kadangi aukštupio ir žemupio valstybių grupės yra saistomos tarpusavio priklausomybės bei formuoja regioninį galių balansą.

4. Atvejų analizės rezultatų įvertinimas

Šioje magistro darbo dalyje bus stengiamasi atsakyti į pagrindinį magistro darbo klausimą, kokiomis sąlygomis ekologinės grėsmės skatina regioninį bendradarbiavimą? Atsakant į šį klausimą bus siekiama įvertinti atvejų analizės rezultatus, dėmesį skiriant magistro darbe iškeltai prielaidai, jog regioninę integraciją ekologinių grėsmių pagrindu gali skatinti trys būtinos sąlygos: gyvybinių ekologinių grėsmių, susijusių su vandens išteklių trūkumu, egzistavimas, ekonominės plėtros galimybės bei išorės jėgų įtaka skatinant regioninį bendradarbiavimą. Siekiant atsakyti į šalutinį magistro darbo klausimą, taip pat bus vertinami regioninį bendradarbiavimą ribojantys faktoriai.

Pirmoji būtina regioninio bendradarbiavimo sąlyga - ekologinės grėsmės tarp regiono valstybių yra suvokiamos kaip gyvybinės. Atvejų analizė parodė, jog tiek Nilo, tiek Mekongo regione dauguma valstybių susiduria su gyvybinėmis vandens išteklių trūkumo grėsmėmis. Siekiai įveikti šias grėsmes skatina regionų struktūrinius pokyčius, nuo anarchijos ir konflikto pereinant prie institucionalizuotų bendradarbiavimo formų. Šiuo atveju politiškai ir ekonomiškai galingesnės valstybės, tokios, kaip Egiptas, turinčios galimybes vykdyti vienašališką politiką, yra pasiryžusios bendradarbiauti, kadangi egzistuojanti vandens išteklių naudojimo praktika joms nebesuteikia galimybės patenkinti dabartinių poreikių ir dar labiau aštrina vandens trūkumo problemas.

Kaip demonstruoja atvejų analizės rezultatai, siekiai įveikti bendras gyvybines vandens išteklių trūkumo grėsmes gali jungti valstybes, pasižyminčias dideliais santykinės ir struktūrinės galios skirtumais, kurių santykiai yra konfliktiški. Kita vertus, valstybės, kuriose vandens išteklių trūkumas nėra traktuojamas kaip egzistencinė grėsmė (Kinija ir Mianmaras), nėra linkusios įsitraukti į institucionalizuotus bendradarbiavimo procesus, kas taip pat patvirtina prielaidą, jog bendradarbiavimą įtakoja ekologinių grėsmių svarba regiono valstybėms.

Antroji būtina regioninio bendradarbiavimo sąlyga - bendradarbiavimas ekologinėje srityje sukuria potencialą regiono ekonominei plėtrai. Regioninį bendradarbiavimą skatina aiškus į ateitį orientuotas valstybių suvokimas, jog darnus vystymasis sudaro prielaidas jų ekonominei plėtrai. Darnaus vystymosi mechanizmas į vandens išteklių eksploataciją įtraukiant ekologinius bei ekonominius principus didina jų naudojimo efektyvumą, skatina hidroenergetikos sektoriaus plėtrą ir pan. - valstybės suvokia, jog regioninis bendradarbiavimas remiantis šiais principais yra rimtas postūmis į ekonominį vystymąsi.

Visos analizei pasirinktų regionų valstybės yra besivystančios šalys, todėl jos yra ypatingai suinteresuotos ekonomine pažanga. Ekonominės plėtros perspektyvos, kurias teikia institucionalizuoti bendradarbiavimo mechanizmai, abiejuose regionuose leidžia pasiekti visoms šalims naudingus (angl. „win-win“) sprendimus ir sukuria galimybę išvengti nulinės sumos žaidimo situacijų bei efektyviai pasitarnauja derinant skirtingus valstybių interesus.

Regioninį bendradarbiavimą šiuo atveju taip pat skatina valstybių lūkesčiai, jog socioekonominė bendradarbiavimo dimensija leis įveikti skurdą bei sumažinti vystymosi skirtumus, tokiu būdu kuriant regioninį stabilumą, išplečiant bendradarbiavimą į kitas sritis bei atveriant perspektyvas regioninei integracijai.

Trečioji būtina regioninio bendradarbiavimo sąlyga - regionas turi patirti išorės jėgų, įtaką, suteikiančią stimulą bendradarbiavimui ekologinėje srityje. Pagrindiniai išorės veikėjai, skatinantys abiejų regionų bendradarbiavimą yra JT (konkrečiai – Vystymosi ir Aplinkos Programos) ir Pasaulio Bankas. Nuo pat bendradarbiavimo abiejuose regionuose užuomazgų JT padėjo derinti priešiškus interesus, skatino valstybių dialogą bei atliko techninės ekspertizės ir konsultavimo įvairiais klausimais funkcijas.

Šioje vietoje derėtų atsižvelgti į dar vieną globalaus bei regioninio lygmens sąveikos aspektą. Vienas iš faktorių, paskatinusių valstybes keisti *status quo* vandens išteklių naudojimo srityje, pereinant prie daugiašalių iniciatyvų bei konfliktuojančių interesų derinimo buvo tarptautinė vandens išteklių naudojimo teisė, kurios principais buvo remiamasi institucionalizuojant regioninį bendradarbiavimą abiejuose regionuose.

Siekiant tikslo sumažinti skurdą per darnų vystymąsi bei paskatinti efektyvų vandens išteklių naudojimą, Pasaulio Bankas remia regionines iniciatyvas efektyvios ir lygiavertės vandens išteklių eksploatacijos srityje²⁶⁹. Pasaulio Banko parama abiejuose regionuose yra suvokiama kaip esminės svarbos, kadangi ši tarptautinė institucija gali suteikti abiejų regionų bendradarbiavimui reikalingus techninius, ekspertinius bei finansinius išteklius.

Įvertinus šias tris sąlygas abiejuose regionuose belieka paminėti dar vieną svarbią išvalgą, jog tik egzistuojamos *kartu* jos gali skatinti regioninį bendradarbiavimą. Kinijos ir Mianmaro pavyzdžiai aiškiai demonstruoja, jog neegzistuojant gyvybinėms grėsmėms, susijusioms su vandens išteklių trūkumu, valstybės nėra linkusios bendradarbiauti. Visos trys aukščiau minėtos sąlygos įtakojo tokių didele galia disponuojančių veikėjų, kaip Egiptas ar Tailandas, nacionalinių interesų bei vandens naudojimo praktikos pokyčius, tačiau Kinija ir Mianmaras vis dar nėra linkusios įsitraukti į bendradarbiavimo procesus dalijimosi vandens ištekliais srityje, kadangi šios valstybės nepatiria gyvybinių ekologinių grėsmių. Atsižvelgiant į tai, kad tik visų trijų minėtų sąlygų egzistavimas gali skatinti regioninį bendradarbiavimą, galima teigti, jog nei ekonominės plėtros perspektyvos, nei išorės jėgų įtaka nebus pakankamos sąlygos, skatinant šių valstybių oficialų įsitraukimą į bendradarbiavimo procesus.

Kita vertus, visos bendradarbiaujančios valstybės yra suinteresuotos realia bendradarbiavimo nauda, t.y., efektyviu vandens išteklių naudojimu per darnaus vystymosi mechanizmą, kuris ne tik suteikia galimybę įveikti vandens išteklių trūkumo problemas, bet ir sukuria savotišką „pridedamąją vertę“ skatinant ekonominę plėtrą. Taip pat akivaizdu, jog be

---

²⁶⁹Ten pat, 21.

tarptautinės teisės bei išorės jėgų iniciatyvų (ypač be finansinės paramos), regioninis bendradarbiavimas viso labo apsiribotų deklaratyviais pareiškimais. Todėl galima teigti, jog kurios nors vienos iš pastarųjų sąlygų egzistavimas nėra pakankamas *efektyviam* regioniniam bendradarbiavimui, o tuo labiau - regioninei integracijai.

Esminis regioninį bendradarbiavimą ribojantis faktorius - valstybių nacionaliniai interesai ir vienašališka politika. Transnacionalinė vandens išteklių prigimtis iš esmės prieštarauja nacionalinių valstybių suvereniteto normai. Norint užtikrinti šių išteklių kokybę bei efektyvų jų paskirstymą lygybės pagrindais, kai kurioms valstybėms būtina transformuoti savo požiūrius ir pripažinti faktą, jog teritorija ir nacionaliniai interesai nėra svarbiausi faktoriai, apsprendžiantys vandens eksploataciją. Kai kurios valstybės vis dar nėra linkusios keisti nusistovėjusios vandens išteklių naudojimo praktikos ir jų eksploataciją suvokia realistiniais terminais. Šią situaciją ryškiai įtakoja valstybių galia, kurią naudojant vandens išteklių kontrolė yra uzurpuojama remiantis galios ir teritoriškumo principus įtvirtinančiomis doktrinomis, neatsižvelgiant į silpnesniųjų valstybių vandens poreikius ir taip sukuriant nulinės sumos žaidimo situacijas.

Skirtingų interesų eliminavimas per visomis valstybėms naudingus (angl. „win-win“) sprendimus bei lygus atsakomybės dėl vandens išteklių eksploatacijos kaštų, naudos ir rizikos prisiėmimas šiuo atveju galėtų padėti užtikrinti sąžiningą, teisėtą ir lygybės pagrindais vykdomą šių išteklių paskirstymą²⁷⁰. Pastarajam tikslui pasiekti būtina transformuoti realistines naudojimosi vandens ištekliais sampratas, į tarptautinius upių baseinus žvelgiant kaip į integralias ekosistemas, kurių eksploatacija neturi remtis galios bei teritoriškumo principais. Taip pat reikalingos stiprios vandens išteklių dalijimosi klausimais suinteresuotos ekologinio saugumo bendruomenės bei institucijos, pajėgios pažaboti atskirų nacionalinių valstybių suverenitetą. Regioninio bendradarbiavimo procesų pasekoje kuriasi regioninės struktūros, kurių sėkminga integracija galėtų pasitarnauti siekiant atsverti vienašališkus galingųjų valstybių interesus.

---

²⁷⁰ Miller, [Žiūrėta 2007 12 04].

Išvados

Aptarus teorinius bei praktinius ekologinio saugumo aspektus ir vandens išteklių trūkumo tarptautiniuose upių baseinuose problematiką, išanalizavus Nilo ir Mekongo regionuose vykstančius bendradarbiavimo procesus bei įvertinus jų integracijos perspektyvas, galima formuluoti esmines magistro darbo išvadas.

1. Tarptautinės aplinkosaugos politikos įvykiai ir Šaltojo karo pabaiga paskatino ekologinių grėsmių įtraukimą į saugumo studijų sritį. Šiuo laikotarpiu taip pat išryškėjo regioninė bendradarbiavimo dimensija, atskiriems regionams bendromis pastangomis siekiant spręsti ekologines problemas. Esminės įtakos šiems procesams turėjo globalių aplinkosauginių režimų neefektyvumo problemos, susijusios su skirtingais juose dalyvaujančių valstybių interesais, kurie neretai sąlygoja nenorą prisiimti šių interesų neatitinkančius įsipareigojimus. Regioninis lygmuo gali padidinti bendradarbiavimo procesų efektyvumą, kadangi šiuo atveju valstybės susiduria su specifinėmis ekologinėmis grėsmėmis bei yra saistomos didesnės (lyginant su globaliu lygmeniu) tarpusavio priklausomybės.

2. Vandens išteklių trūkumo problemos tarptautiniuose upių baseinuose gali skatinti tiek konfliktus, tiek regioninį bendradarbiavimą. Konfliktai tarptautiniuose upių baseinuose reiškiasi dėl fizinių pokyčių, susijusių su užtvankų ar irigacinių projektų realizacija, bei struktūrinio nestabilumo problemų, valstybėms nesugebant balansuoti savo interesų ir dalintis vandens ištekliais *bendrose* tarptautinių upių ekosistemose. Valstybių galimybes apsirūpinti vandens ištekliais įtakoja jų geografinė padėtis bei galia. Galingesnės valstybės turi galimybę technologiškai išgauti ir politiškai kontroliuoti vandens išteklius, sukurdamos nulinės sumos žaidimo situacijas, kuriose mažesne galia disponuojančios valstybės praranda savo vandens išteklių dalį.

3. Nilo ir Mekongo atvejų analizės rezultatai parodė, jog atskiri regionai gali būti suinteresuoti nuo konfliktų pereiti link bendradarbiavimo ekologinio saugumo užtikrinimo srityje. Tyrime buvo patvirtinta išsikelta prielaida, jog regioninį bendradarbiavimą skatina ekologinių grėsmių pobūdis, valstybių ekonominės plėtros lūkesčiai ir išorės veikėjų įtaka.

3.1. Gyvybinių ekologinių grėsmių, susijusių su vandens išteklių trūkumu bei kokybės problemomis, egzistavimas gali versti bendradarbiauti valstybes, kurios pasižymi dideliais galios skirtumais ar netgi yra įsivėlusios į konfliktus. Atvejų analizės rezultatai taip pat aiškiai demonstruoja, jog valstybės, kuriose vandens išteklių trūkumas nėra suvokiamas kaip egzistencinė grėsmė oficialiai nėra įsitraukusios į institucionalizuotus bendradarbiavimo procesus.

3.2. Tyrimas parodė, jog valstybių ekonominės plėtros lūkesčiai yra svarbus veiksnys, skatinantis regioninį bendradarbiavimą. Valstybės suvokia, jog bendradarbiauti joms apsimoka ekonomiškai, kadangi darnaus vystymosi mechanizmas sukuria svarią „pridedamąją vertę“ siekiant

regionų plėtros. Ekonominės plėtros perspektyva taip pat tampa svarbiu faktoriumi generuojant visoms valstybėms naudingus (angl. „win-win“) sprendimus ir taip skatinant regioninį bendradarbiavimą.

3.3. Išorės veikėjų įtaka abiejuose regionuose pasitarnavo skatinant tarpvalstybinį dialogą bei kuriant bendradarbiavimui palankią atmosferą. Be JT ir Pasaulio Banko iniciatyvų, ekspertinių žinių bei finansinės paramos bendradarbiavimas šiuose regionuose apsiribotų deklaracijomis ir neatspindėtų praktinių veiksmų vandens išteklių valdymo srityje. Globalaus bei regioninio lygmens tarpusavio ryšius taip pat atspindi tiesioginė tarptautinės vandens išteklių naudojimo teisės įtaka abiejų regionų instituciniam bendradarbiavimui.

4. Atvejų analizės rezultatai demonstruoja, jog pagrindinis faktorius, ribojantis ekologinio bendradarbiavimo procesus, yra galingiausių veikėjų politika, susijusi su nacionalinių interesų įgyvendinimu vandens išteklių naudojimo srityje. Politinė ir ekonominė galia šiems veikėjams suteikia galimybę vienašališkai eksploatuoti tarptautinių upių baseinų vandens išteklius, tokiu būdu sukuriant nulinės sumos žaidimo situacijas. Galios ir teritoriškumo principų naudojimas eksploatuojant tarptautinių upių baseinų vandens išteklius atspindi ekologinių klausimų suvokimą realistiniais terminais. Šis požiūris prieštarauja holistinei tarptautinių upių baseinų sampratai, į kelių valstybių teritorijose tekančias upes žvelgiančiai kaip į integralias ekosistemas, kurių ištekliai privalo būti eksploatuojami lygybės pagrindais.

5. Gyvybinių ekologinių grėsmių egzistavimas, valstybių tikėjimas ekonominio vystymosi perspektyvomis bei išorės jėgų įtaka sudaro prielaidas regionų vidinei transformacijai bei regioninių saugumo kompleksų formavimuisi, nuo konflikto palaiptui pereinant prie bendradarbiavimo procesų. Šių procesų pasekoje kuriami institucionalizuoti saugumo režimai, turintys potencialą transformuotis į saugumo bendruomenes. Sėkmingas regioninis bendradarbiavimas eventualiai gali vesti į regioninę integraciją, anarchinei saugumo komplekso struktūrai transformuojantis į hierarchinę struktūrą, kurioje kuriamos įtakingos viršvalstybinės institucijos, pajėgios nulinės sumos žaidimo situacijas pakeisti visiems regiono veikėjams naudingais sprendimais, kovoti su atskirų valstybių vienašališkais veiksmais ir atsverti galingųjų valstybių interesus.

6. Magistro darbe atliktas tyrimas siūlo naujas išvalgas, kurios galėtų papildyti ekologinio saugumo studijų sritį. Sąlygų, būtinų ekologiniam bendradarbiavimui, išskyrimas ir analizė papildė ekologiniams klausimams skirtą literatūrą keliais aspektais.

6.1. Magistro darbe buvo remiamasi požiūriu, jog ekologinių grėsmių egzistavimas nėra pakankama regioninio bendradarbiavimo sąlyga. Darbe atsisakoma pernelyg siauro ir tikrovės neatspindinčio požiūrio, jog bendros ekologinės grėsmės, kurias patiria tam tikro regiono valstybės, pačios savaime gali skatinti regioninį bendradarbiavimą.

6.2. Atsižvelgiant į tai, jog dauguma ekologiniams klausimams skirtos literatūros nesiekia gilintis į ekologinio bendradarbiavimo priežastis arba analizuoja tik pavienius bendradarbiavimą

skatinančius veiksnius, šis magistro darbas išplečia prieš tai buvusius tyrinėjimus ir apjungia keletą būtinų regioninio bendradarbiavimo sąlygų.

6.3. Tyrime išskirtas sąlygų, būtinų bendradarbiavimui ekologinių grėsmių pagrindu, kompleksas gali būti naudingas siekiant suprasti bendradarbiavimo (arba atsisakymo bendradarbiauti) motyvus, analizuojant kitus tarptautinių upių baseinų regionų atvejus.

7. Magistro darbe buvo siekiama apjungti aplinkosaugos, saugumo ir regionalizmo problematiką. Darbe atliktas tyrimas taip pat gali būti naudingas regioninių saugumo kompleksų teorijos tikslinimui, aiškinimui bei pagrindimui.

7.1. Atlikus tyrimą buvo išskirtos prielaidos, skatinančios regioninių saugumo kompleksų formavimąsi *ekologiniu aspektu*, tokiu būdu išplečiant šios teorijos taikymo ribas.

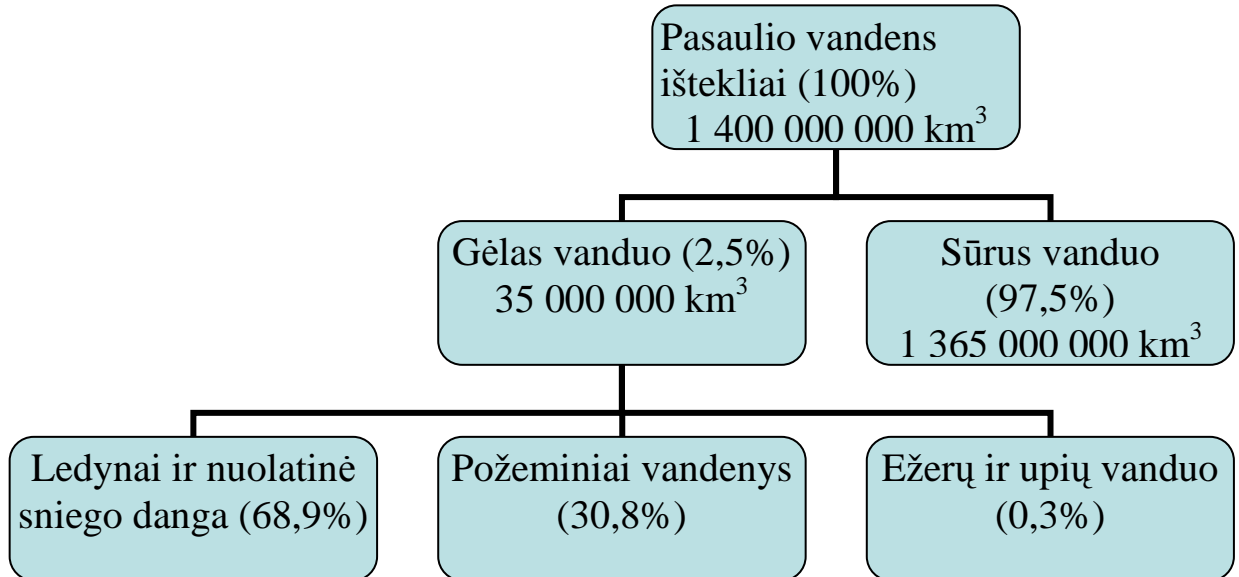
7.2. Tiriamosiose darbo dalyse taip pat buvo pateiktas praktinis teorijos pagrindimas vandens išteklių trūkumo ir kokybės problemų kontekste, tarptautinius upių baseinus traktuojant kaip tarpusavio priklausomybės saistomas regionines struktūras, kurios, kaip pademonstravo tyrimo rezultatai, atkartoja regioninių saugumo kompleksų sandarą.

7.3. Atvejų analizės rezultatai leidžia patikslinti bei pagrįsti regioninių saugumo kompleksų teorijos aspektus, susijusius su šių struktūrų konsolidacijos proceso tęstinumu. Tyrimo rezultatai demonstruoja, jog, egzistuojant būtinų sąlygų visumai, nuo konfliktų pereinama prie institucionalizuotų bendradarbiavimo formų, kurios turi potencialą transformuotis į integracinius procesus. Integracijos perspektyvų numatymas šiam magistro darbui taip pat suteikia papildomą teorinę vertę

8. Magistro darbas „Ekologinių grėsmių įtaka regioninei integracijai“ taip pat galėtų paskatinti akademinės bendruomenės susidomėjimą ekologinio saugumo problematika bei prisidėti prie naujų tyrimų šioje srityje. Darbe neišnagrinėti klausimai galėtų tapti tolesnių akademinų tyrimų temomis. Vienas iš tokių klausimų yra bendradarbiavimo regioniniu lygiu įtaka globaliai ekologinio saugumo užtikrinimo sistemai. Magistro darbe dėmesys regioninio ir globalaus lygmenų ryšiui buvo skiriamas tik vienu aspektu, t.y., buvo siekiama ištirti, kaip globalusis lygmuo veikia regioninio bendradarbiavimo procesus. Tačiau atliekant tyrimą nebuvo siekiama analizuoti, kokios yra regioninio bendradarbiavimo implikacijos naujų globalių režimų, susijusių su tarptautinių upių baseinų eksploatavimu ir ekosistemų apsauga, formavimuisi. Kita vertus atliekant tyrimą nebuvo siekiama koncentruotis į atskirų valstybių politinių režimų įtaką regioninio bendradarbiavimo procesų efektyvumui, apsiribojant valstybių galia bei skirtingais interesais. Potencialūs tyrimai šioje srityje galėtų padėti nustatyti ryšius tarp valstybių vidaus santvarkos ir ekologinio bendradarbiavimo, tokiu būdu daugiau dėmesio skiriant nacionalinio ir regioninio lygmenų sąveikoms.

1 priedas

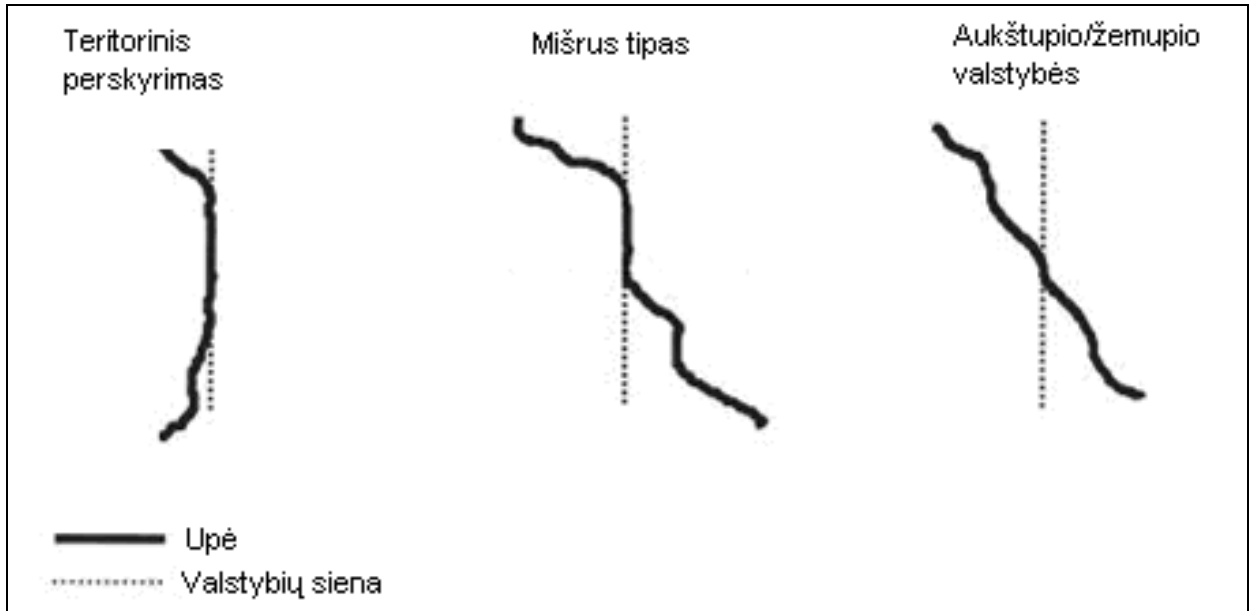
Pasaulio vandens ištekliai

Šaltinis: Dinar et al., 7.

2 priedas

Tarptautinių upių baseinų tipai

Šaltinis: Gleditsch et al., 363.

3 priedas

Nilo baseino regiono valstybių žemėlapis

Šaltinis: World Bank, [Žiūrėta 2008 04 23].

4 priedas

Mekongo baseino regiono valstybių žemėlapis

Šaltinis: Inter Press Service Asia-Pacific. News about Mekong:

http://www.newsmekong.org/files/images/MainMap_OptimaOpenType..preview.jpg [Žiūrėta 2008

05 11].

Šaltinių ir literatūros sąrašas

1. Allan, Anthony J., „The Nile Basin: Evolving Approaches to Nile Waters Management.“ SOAS Water Issues Group, University of London, 1999: http://www.wca-infonet.org/servlet/BinaryDownloaderServlet?filename=1061984095605_Management.pdf
2. Bruneo, Jutta ir Stephen J. Toope, „Changing Nile Basin Regime: Does Law Matter?“ *Harvard International Law Journal*, 43(1), 2002, 105-159.
3. Butler, William Elliott, *Control Over Compliance with International Law*. London: Martinus Nijhoff Publishers, 1991.
4. Buzan, Barry ir Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
5. Buzan, Barry, Ole Waever ir Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998.
6. Cioppa, Thomas J., „The Sovereign-State System, International Law and Institutions, and Environmental Protection: Present Incompatibilities and Future Possibilities.“ Pranešimas konferencijoje „International Studies Association 40th Annual Convention“, Washington, 1999, February 16–20.
7. Dinar, Ariel, Shlomi Dinar, Stephen McCaffrey ir Daene McKinney, *Bridges Over Water: Understanding Transboundary Water Conflict, Negotiation and Cooperation*. Singapore: World Scientific Publishing Co, 2007.
8. El-Fadel, Mutasem, Suzanne El-Sayegh, Khaled Abou El-Fadl ir Durham Khorbotly, „The Nile River Basin: A Case Study in Surface Water Conflict Resolution.“ *Journal of Natural Resources and Life Sciences Education*, 32, 2003, 107-117.
9. Ellis, Linden ir Jennifer L. Turner, „Environmental Security and Regional Politics in the Mekong Basin.“ A Meeting Cosponsored by the China Environment Forum and the Asia Program, 2007: http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?fuseaction=events.event_summary&event_id=24757
10. Erlich, Haggai, *The Cross and the River: Ethiopia, Egypt and the Nile*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2002.
11. Gaeger, Nina, „Environmental Security?“ *Journal of Peace Research*, 33(1), 1996, 109-116.
12. Gleditsch, Nils Petter, Kathryn Furlong, Havard Hegre, Bethany Ann Lacina ir Taylor Owen, „Conflicts over Shared Rivers: Resource Wars or Fuzzy Boundaries?“ *Political Geography*, 25(4), 2006, 361–382.

13. Gleick, Peter H., „Water Conflict Chronology.“ Pacific Institute for Studies in Development, Environment and Security, October 12th, 2006.
14. Homer-Dixon, Thomas, „Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases.“ *International Security*, 19(1), 1994, 5-40.
15. Homer-Dixon, Thomas, „On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict.“ *International Security*, 16(2), 1991, 76-116.
16. Janeliūnas, Tomas, „Saugumo studijos – grįžimas prie objektyvistinio analizės modelio.“ *Politologija*, 2(34), 2004, 40-71.
17. Kameri-Mbote, Patricia, „Water, Conflict and Cooperation: Lessons from the Nile River Basin.“ *Navigating Peace*, 4, 2007, 1-6.
18. Mason, Simon A., „From Conflict to Cooperation in the Nile Basin.“ Doctoral thesis, Swiss Federal Institute for Technology, Zurich, 2003.
19. Mohamoda, Dahilon Yassin, „Nile Basin Cooperation.“ *Current African Issues*, 26, 2003, 1-41.
20. Nakayama, Mikiyasu, „China as Basin Country of International Rivers.“ Kn. Jennifer L. Turner ir Kenji Otsuka (sud.), *Promoting Sustainable River Basin Governance, Crafting Japan-U.S. Water Partnerships in China: Spot Survey 28*, Chiba: Institute of Developing Economies, 2005.
21. Nilekani, Rohini, „Is Water the Next Oil?“ *Yale Center for the Study of Globalization*, 31 May 2007: <http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=9243>
22. Pichyakorn, Bantita, „Sustainable Development and International Watercourses Agreements: The Mekong and The Rhine.“ International Union for the Conservation of Nature, 2002.
23. Pikšrytė, Aistė, „Ekologinės problemos tarptautinės politikos dimensijoje.“ Bakaluro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, Politikos mokslų ir diplomatijos institutas, 2006.
24. Postel, Sandra L. ir Aaron T. Wolf, „Dehydrating Conflict.“ *Foreign Policy*, September 18, 2001: <http://www.globalpolicy.org/security/natres/water/2001/1001fpol.htm>
25. Radosevich, George E. ir Douglas C. Olson, „Existing and Emerging Basin Arrangements in Asia: Mekong River Commission Case Study.“ Third Workshop on River Basin Institution Development, World Bank, Washington, June 24, 1999.
26. Rogers, Katrina S., „River Disputes as Sources of Environmental Cooperation.“ Kn. Günter Bächler ir Kurt R. Spillmann (sud.), *Environmental Crisis: Regional Conflicts and Ways of Cooperation*. Zurich: Center for Security Studies, 1995, 117-140.
27. Salidjanova, Nargiza, „Chinese Damming of Mekong and Negative Repercussions for Tonle Sap.“ *Inventory of Conflict and Environment*, Number 218, May 2007: <http://www.american.edu/ted/ice/mekong-china.htm>

28. Sherk, George Williams, Patricia Wouters ir Samantha Rochford, „Water Wars in the Near Future? Reconciling Competing Claims for the World’s Diminishing Freshwater Resources: The Challenge of the Next Millennium.“ *The CEPMLP On-line Journal*, 3(2), 1998: <http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/vol3/article3-2.html>
29. Swain, Ashok, „The Nile River Basin Initiative: Too Many Cooks, Too Little Broth.“ *SAIS Review*, 22(2), 2002, 293-308.
30. Tamrat, Imeru, „Constraints and Opportunities for Basin-Wide Cooperation in the Nile: A Legal Perspective.“ Kn. Anthony J.Allan ir Chibli Mallat (sud.), *Water in the Middle East: Legal, Political and Commercial Implications*. London: Tauris Publishers, 1995.
31. Varis, Olli, „The Nile Basin in Global Perspective: Natural, Human and Socio-economic Resource Nexus.“ *Water International*, 25(4), 2000, 624-637.
32. Waterbury, John, *Nile Basin: National Determinants of Collective Actions*. New Haven: Yale University Press, 2002.
33. Westing, Arthur, „The Environmental Component of Comprehensive Security.“ *Bulletin of Peace Proposals*, 20(2), 1989, 129-134.

Oficialūs dokumentai ir oficialių institucijų pranešimai

34. 1959 m. Susitarimo dėl Nilo vandenų naudojimo tekstas:
<http://teaching.law.cornell.edu/faculty/drwcasebook/docs/1959%20nile%20treaty.pdf>
35. Australian Agency for International Development, „The Greater Mekong Subregion: Australia’s Strategy to Promote Integration and Cooperation 2007 – 2011.“ Canberra, 2007.
36. Mekong River Commission, „MRC Water Resources and Hydrology Programme: MRC Hydroenergy Strategy.“ Phnom Penh, 2001.
37. OECD, „Water and Violent Conflict.“ 2005:
<http://www.oecd.org/dataoecd/26/5/35785565.pdf>
38. UNESCO, „The Nile: Moving beyond Cooperation.“ (SC-2003/WS/61). Paris: UNESCO, 2003.
39. UNWWAP, „The United Nations World Water Assessment Programme for Development, Capacity Building and the Environment.“ (UN-WATER/WWAP/2006/2). Paris: UNESCO, 2006.

Internetiniai šaltiniai ir duomenų bazės

40. Anthoni, J.Floor, „Seafriends: Summary of threats to the environment.“ 2001:
<http://www.seafriends.org.nz/issues/threats.htm>
41. Australian Mekong Resource Centre. Mekong Case Studies:
http://www.mekong.es.usyd.edu.au/projects/mekwatgov_att1.pdf
42. Inter Press Service Asia-Pacific. News about Mekong:
http://www.newsmekong.org/files/images/MainMap_OptimaOpenType..preview.jpg
43. Mekongo Upės Komisijos oficialus internetinis portalas: <http://www.mrcmekong.org/>
44. Miller, Fiona, „Case Study of Mekong Basin.“ South East Asia Geography Conference Panel: Water Governance in Context:
http://www.mekong.es.usyd.edu.au/events/past/GeogConference2004/mekong_casestudy.pdf
45. Mykolo Romerio Universiteto oficialus internetinis portalas, konferencija „Darnaus vystymosi aktualijos Lietuvoje“:
<http://www.mruni.lt/lt/naujienos/detail.php?el=13822&section=144>
46. Nilo Baseino Iniciatyvos oficialus internetinis portalas: <http://www.nilebasin.org/>
47. Rai, Chiang, „Comment on the 1995 Mekong Agreement.“ 1995:
<http://www.mekongriver.org/com95agre.htm>
48. Tsering, Tashi, „Mekong: Managing a Transboundary River.“:
<http://www.tibetjustice.org/reports/mekong.pdf>
49. World Bank, African Regional Institutions and Economic Integration Arrangements:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/EXTREGINI/EXTAFRREGINICOO/0,,contentMDK:20626083~menuPK:1589456~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:1587585,00.html>

Summary

Environmental security issues devoted more and more attention nowadays as their solution leads to the establishment of the environmental threats' prevention instruments on the global scale. However, the global aspects of environmental security maintenance may appear to be inefficient trying to eliminate environmental threats which arise in certain regions. The latter fact forms the main problem of the MA thesis: relatively weak interdependence of the states and unwillingness to limit one's sovereignty for common purposes determines inefficiency of global environmental regimes.

The MA thesis "The Impact of Environmental Threats on Regional Integration" is based on the presumption that regional cooperation which is determined by the interdependence of the states allows to resolve current issues easier. Certain regions which have common intentions to cope with particular common environmental threats may be especially interested in cooperation and establishment of environmental security complexes. Therefore, cooperation in environmental field may encourage the further integration of the region.

The key question of the MA thesis is when and in what circumstances the environmental threats encourage regional integration. The additional question of the thesis is what factors restrict the processes of regional cooperation on the basis of the environmental threats.

The analytical parts of the thesis encompass the analysis of cases of Nile and Mekong regions regarding regional environmental cooperation in the sphere of security maintenance as a continuous process which makes presumptions for the regional integration.

The object of the research in the MA thesis is the regional cooperation and its institutionalized forms, as a consequence of the environmental threats.

The aim of the analytical parts of the thesis is to examine whether the environmental threats encourage the regional cooperation on three main conditions:

- the environmental threats are regarded as *existential* issues by the states of the certain region;
- cooperation in the environmental field creates an opportunity for the economic development of states;
- the regions are influenced by the external actors, which provide a stimulus for environmental cooperation.

The answer of the additional question of the MA thesis is given a presumption that the national interests and unilateral policy of the states are the key subjects which restrict the processes of environmental cooperation.

In order to answer the questions arose and to achieve the purpose of the thesis, the following tasks were set:

- to discuss the concept and relevance of the environmental threats, the development of global environmental politics, the efficiency problems of the environmental regimes and the key aspects of the environmental security;
- to review the causes of the international conflicts and environmental cooperation as well as integration in the international river basins;
- to present the aspects of the regional security complexes' theory which are relevant to the MA thesis;
- to distinguish the criteria for the selection of the international river basins' cases;
- to review the historical context of the regions selected for the analysis indicating the cases of dispute between the states of region and estimating the potential of the regional integration;
- to discuss and estimate the environmental threats related to the water scarcity in the selected regions;
- to analyse the forms of cooperation concerning water scarcity in the selected regions concentrating on the formation of the regional security complexes and the evaluation of the regional integration perspectives.

The results of the analysis of Nile and Mekong regions' cases show that certain regions may be interested in transition from environmental conflicts to environmental cooperation.

The research confirms the presumption that regional cooperation is encouraged by the relevance of the environmental threats, the expectations of the economic development of the states and the influence of external actors.

The states which fail to realize water scarcity as existential threat are not officially involved in the processes of institutionalized cooperation. The research also demonstrates that the expectations of the economic development of the states is a significant factor in regional integration's encouragement. The states realize that economic cooperation is useful as sustainable development mechanism provides significant additional value in pursuance of regional economic development. The perspective of economic development also becomes a significant factor in adoption of "win-win" solutions. The influence of external actors in both regions benefits in the encouragement of the international dialogue and in creation of the atmosphere favourable for cooperation. Without the efforts of the UN and the World Bank the cooperation in these regions would be limited and would not reflect the full-scale actions in the field of water scarcity management.

The results of the analysis of the cases demonstrates that the main factor which restrains the processes of the environmental cooperation is the policy of the most powerful actors related to the national interests in the field of transboundary water management. Political and economic power

provides these actors with an opportunity to unilaterally exploit the river basins' water resources, consequently leading to zero-sum game situations.

MA thesis "The Impact of Environmental Threats on Regional Integration" can be significant in grounding, verifying and elaborating the theory of regional security complexes and applying it to the research of the environmental cooperation in the international river basins. The thesis also provides with new insights which specify and complement the academic studies of environmental cooperation. Bearing in mind that the majority of literature sources do not concentrate on the reasons of the environmental cooperation and are limited to the descriptions of the institutions this MA thesis is intended to accentuate the whole of essential factors which is necessary for the proceeding of cooperation even in anarchical atmosphere. On the other hand, academic literature analysing environmental cooperation lack research involving prognostic element which is related to the evaluation of the regional integration's potential. Therefore, the MA thesis is intended to evaluate the perspectives of regional integration in the selected cases.